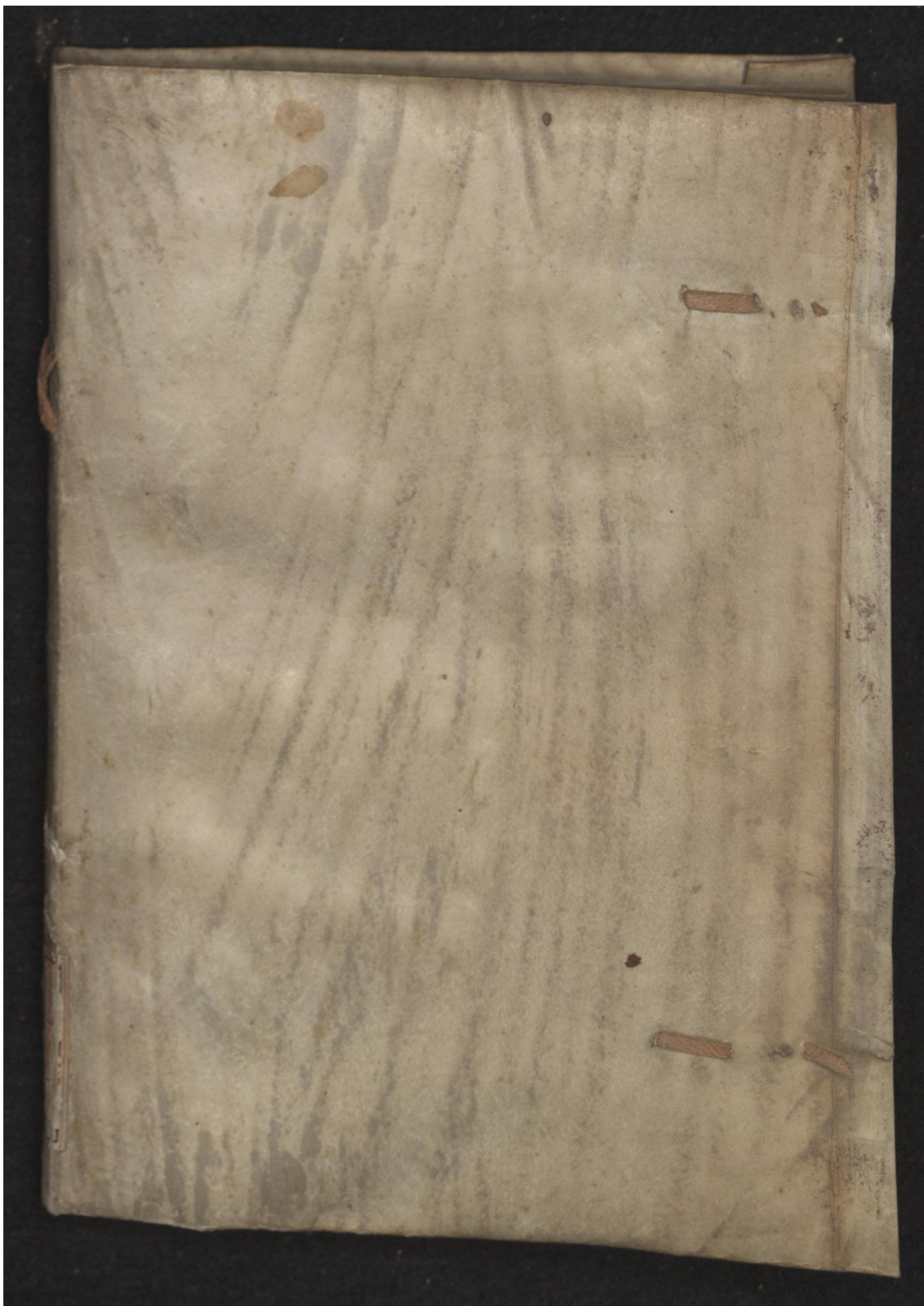
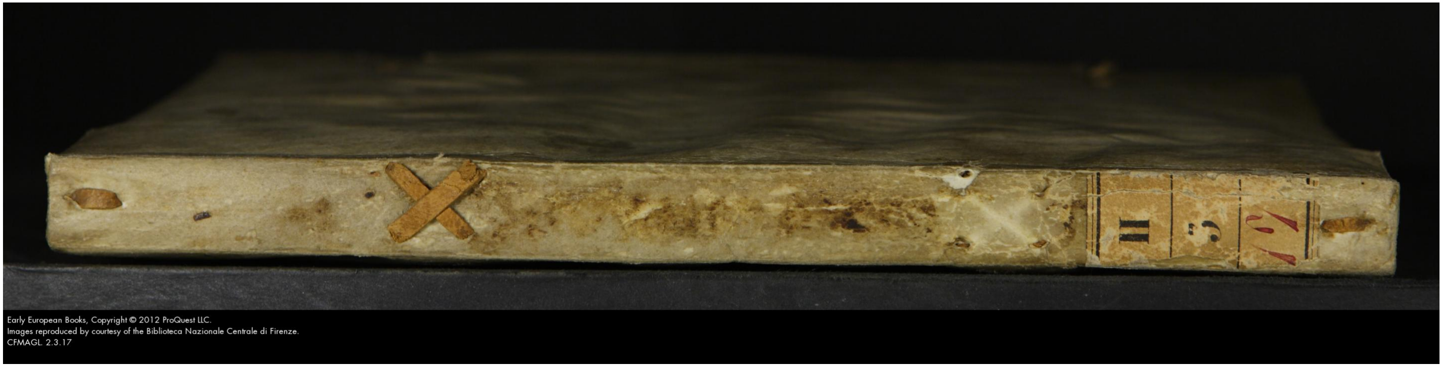
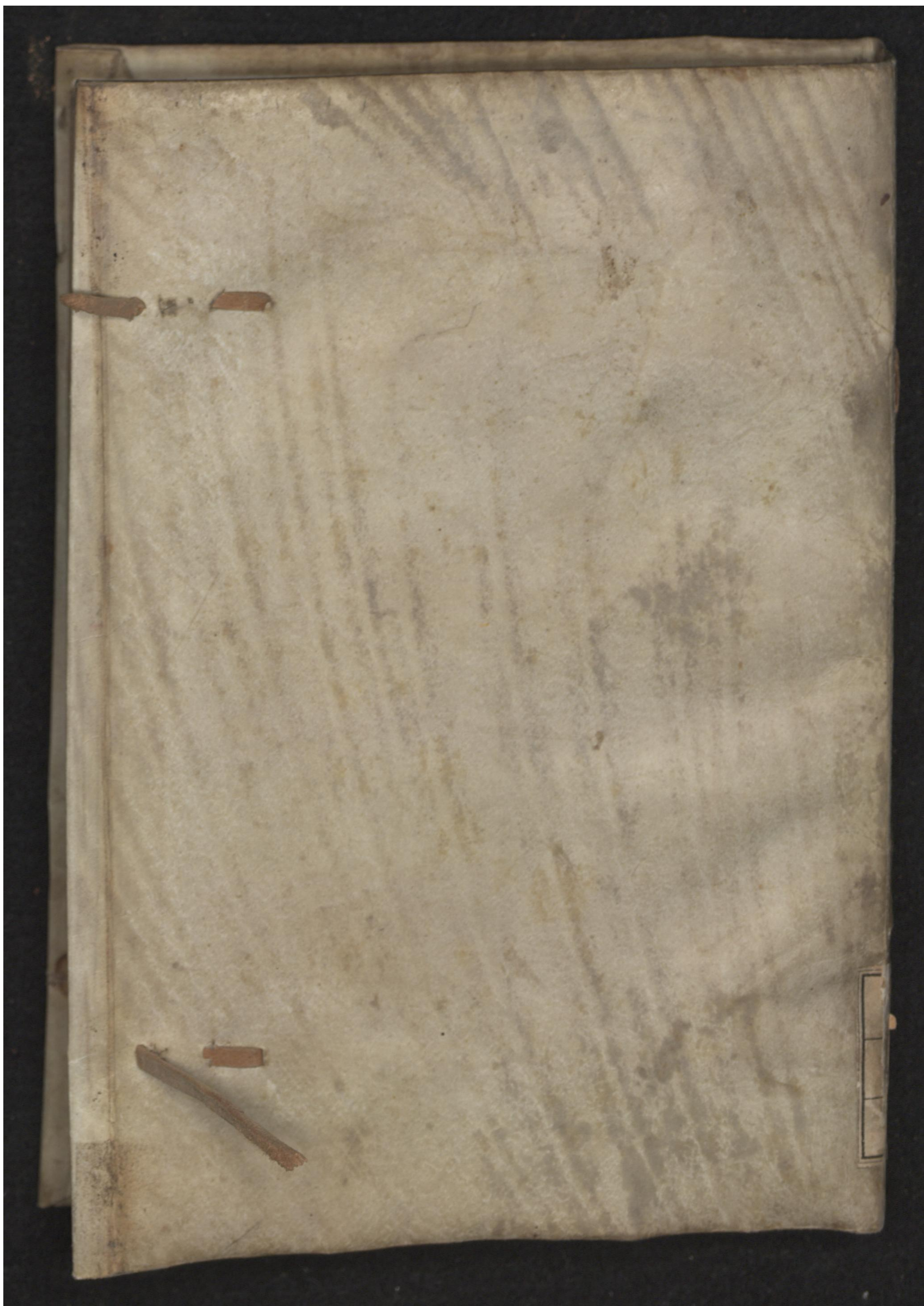

11
3
12

XXIIII

LIV. Dec.
V. lib. G.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTÆ LIBRI QVINQVE, NVNC PRIMVM EXCVSI.

M. D. XXXI.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI QVADRAGESIMIPRIMI EPITOME.

IGNIS in æde Vestę extinctus ē. T. Sempronius Gracchus ꝓconsul Celtiberos victos ī deditionē accępit: monimētumq; operꝝ suoꝝ, Gracchurim oppidū ī Hispania cōstituit. A' Posthumio Albino ꝓconsule Vaccei, ac Lusitani subacti sunt. de vtrisq; triūphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, q patri defūcto successerat: ī regnū Syriæ ab vrbe dimissus. Lustrū à censoribus cōditū est, Cēsa sunt ciuiū capita CCLXIII milia, CCXLIIII Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legē tulit: neqs hęredē mulierē īstitueret. suasit legē M. Cato. extat oratio eius. Pręterea res contra Ligures, Histros, Sardos, & Celtiberos à cōplurib9 ducibus gestas cōtinet. & initia belli Macedonici, qđ Perseus Philippi filius moliebaƭ. miserat. n. ad Carthaginenses legationē, & ab iis nocte audita erat. sed & alias Græciæ ciuitates solicitabat. qui præter religionem, quod q̄multa tēpla magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympii, & Antiochiæ, vilissimum regem egit.

LIBRI XLII

FVluius Flaccus cēsor tēplū Iunonis Lacinię tegulis marmoreis spoliauit, vt ędē, quā dedicauerat, tegeret. tegulę ex S C reportatę. Eumenes Asię rex ī senatu de Perseo Macedonię rege questus est. cuius iniuriæ ī populū Romanū referunƭ. ob quas bello ei īdicto, P. Licinius Crassus Cos. cui Macedonia decreta erat: ī Macedoniā trāsiit, leuibusq; expeditiōibus, equestribus ꝑlus ī Thessalia cū Perseo felici euētu pugnauit. Inter Masanissā, & Carthaginēses de agro fuit dies ad discęptādū à senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias, & reges rogādos: vt in fide ꝑmanerent, dubitantibus Rhodiis. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCLVII milia, CCXXXI. Res pręterea aduersus Corsos, & Ligures prospere gestas continet.

LIBRI XLIII

PRAETORES nōnulli, eo qđ auare & crudeliter ꝓuincias administrassent, dānati sunt. P. Licinius Crassus ꝓcōsul cōplures in Græcia vrbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, q ab eo venierāt, ex S C postea restituti sunt. A' ꝑfectis classium Romanoꝝ multa īpotētet in socios facta. Res ꝑterea à Perseo rege in

Thracia ꝓſpere geſtas continet: victis Dardanis, & Illyrico: cuius rex erat Gētius. Motus, q̄ ĩ Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo ĩterēpto cōſedit. M. Æmilius Lepidus à cēſoribus pīceps ĩ ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII

QVINTVS Marcius Philippus ꝑ ſaltus penetrauit in Macedoniā: cōpluresq; vrbes occupauit. Rhodii miſere legatos Romā, minātes: vt Perſeo eſſent auxilio: niſi populus Romanus cū eo pacē atq; amicitiā cōiūgeret. idigne id latū. Cū id bellū L. Æmylio Paulo ſequētis anni cōſuli iteꝝ, mādatū eēt: Paulus ĩ cōciōe ꝓcatus ē, vt qcqd diri populo Romano ĩmineret, ſupra domū ſuā cōuerteret: & ĩ Macedoniā ꝓfectus Perſeū vicit, vniuerſāq; Macedoniā in poteſtatē redegit. anteq̄ cōfligeret, dixit exercitui, ne miraret, qđ luna nocte ꝓxima defectura eēt. Gētius quoq; rex Illyricoꝝ, cū rebellaſſet: ab Anicio p̄tore victus venit ĩ deditionē, & cū vxore & liberis & ꝓpinquis Romam miſſus. Ab alexandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus venerunt querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyricorum, quia iis pecuniam, quam promiſerat, minime dabat, ab eis relictus eſt.

LIBRI XLV.

PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cū Antiochus Syrię rex Ptolemęū & Cleopatram, Ægypti reges obſideret: & miſſis ad eū à ſenatu legatis, q iuberēt: ab obſidiōe ſocii regis abſiſteret: editisq; mādatis cōſideratuꝝ ſe ille, qd faciundū eēt, reſpōdiſſet: vnus legatoꝝ Popilius virga regē circūſcripſit: iuſſitq; anteq̄ circulo excederet, reſpōſum daret. qua aſꝑitate effecit, vt Antiochus bellū omitteret. Legatiōes gratulātiū populoꝝ, ac regū ĩ ſenatū admiſſæ. Rhodioꝝ, qa eo bello cōtra populū Romanum fuerāt, excluſa. poſtero die cū de eo q̄reret: vt iis bellū indiceret: cām ĩ ſenatu patriæ ſuæ legati egerūt: nec tāquā hoſtes, nec tāquā ſocii dimiſſi. Macedonia ĩ ꝓuinciæ formā redacta eſt. Æmylius Paulus repugnātibus militibus eius ꝑꝑ minorē p̄dā, & cōtradicēte Seruio Sulpitio Galba triūphauit: & Perſeū cū tribus filiis ante currū duxit. cuius triūphi lętitia, ne ſolida ei cōtingeret: duoꝝ filioꝝ funeribus inſignita eſt. quoꝝ alterius mors patris triumphum præceſſit: alterius ſecuta eſt. Luſtrum conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII milia, DCCCV. Pruſias Bithynię rex Romam, vt ſenatui gratias ageret ob victoriā ex Macedonia partam, venit. & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS ACEPHALVS.

* *

à patre in pace habitam armasse, eoq; iuuentuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consilium de Histrico bello cum haberet consul, alii gerendum extemplo, anteq̃ contrahere copias hostes possent: alii consulendum prius senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia cõsul, castra ad lacum Timaui posuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem nauibus C. Furius duumuir naualis venit. Aduersus Illyriorum classem creati duumuiri nauales erant, qui tuendã viginti nauibus mari superiore Anconam velut cardinem haberẽt: inde L. Cornelius dextra littora vsq; ad Tarentum, C. Furius læua vsq; ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximũ portum in Histriæ fines cum onerariis & magno commeatu missæ: secutusq; cum legionibus consul quinque fermè milia à mari posuit castra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniaq; hinc in castra subportabantur: & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circundatæ sunt: in Histriamq; suum præsidium statiuum, repentina cohors placentina opposita inter mare & castra. & vt idem aquatoribus ad fluuium esset præsidium, M. Ebutius tribunus militum secundæ legionis duos manipulos militum adiicere iussus est. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, via quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille fermè passuum castra erant Gallorum: Catmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum. Histri vt primum ad lacum Timaui castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco cõsederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq; agerentur fallebat. Postq̃ stationes inualidas esse pro castris, eorũ turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine vllo terre-

ſtri aut maritimo munimento viderunt: duo ſimul præſidia. Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat icœptum: qua dilabente ad primũ teporem ſolis, perlucens iam aliquid incerta tamen vt ſolet lux ſpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoq; fruſtrata Romanos, multo maiorem iis q̃ erat hoſtium aciem oſtendit: qua territi vtriuſq; ſtationis milites ingenti tumultu cum in caſtra cõfugiſſent, haud paulo ibi plus, q̃ quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerũt. Nam neq; dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterant; & clamor in portis, vt vbi nulla eſſet ſtatio, quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hoſtis intra vallum eſſet. Vna vox audiebatur, ad mare vocantium. Id forte temere ab vno exclamatũ, totis paſſim perſonabat caſtris. Itaq; primo velut iuſſi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, poſtremo propè omnes, & ipſe conſul cum fruſtra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec autoritate, nec precibus ad extremum valuiſſet. Vnus remanſit M. Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hunc in vacua caſtra impetu facto Hiſtri, cum alius armatus iis nemo obuiam iſſet, in prętorio inſtruentem atq; adhortantem ſuos oppreſſerũt. Prælιũ atrocius q̃ pro paucitate reſiſtentium fuit: nec ante finitum eſt, q̃ tribunus militum quiq; circa eũ conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerũt, ad quæſtorium, forum, quintanam q; hoſtes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratã expoſitamq; copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inueniſſent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cęteri omnes armorum hoſtiumq; obliti faciũt: &, vt quibus inſuetus liberalior victus eſſet, auidius vino ciboq; corpora onerant. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur, nautici tabernacula detendunt, commeatumq; in littore expoſitum in naues rapiũt: milites in ſcaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur nauigia, alii turbæ obſiſtunt, alii ab littore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde inuicem militum nautarumq; oritur, donec iuſſu conſulis procul à terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: vix M CC ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpau-

ci equites, qui equos secum eduxissent, inuenti sunt: cætera defor/mis turba, velut lixarum calonumq́;, præda vere futura si belli ho/stes meminissent. Tunc demum nuntius ad tertiam legionem re/uocandam & Gallorum præsidium: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamq́; ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertię legionis pabulũ lignaq́; proiicere iubent: centurionibus imperant, vt grauiores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites vt sin/gulos è iuuenibus pedites secum in equos tollant. egregiam glo/riam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua virtu/te recipiant. & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subi/to opprimantur: sicut cœperint, posse capi. Summa militum ala=critate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos ar/mati morantur: priores tamen consul copiæq́;, quæ à mari reduce bantur ad vallum accesserunt. L. Atius tribunus primus secundæ legionis nõ hortabatur modo milites, sed docebat etiam: si victo/res Histri quibus armis cępissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persecu turos fuisse, deinde stationes certe pro vallo habituros: vino som/noq́; verisimile esse mersos iacere. Sub hæc A. Bæculonium signi/ferum suum, notæ fortitudinis virum, inferre signum iussit. Ille si vnum se sequerentur, quo celerius fieret facturum dixit: cõnixusq́; cum trans vallum signum traiecisset, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Ælii Tr. mil. tertiæ legionis cũ equi=tatu adueniunt: confestim & quos binos oneraria in iumenta im posuerant secuti: & cõsul cum toto agmine. At Histrorum pauci, qui modice vinosi erant, memores fuerãt fugæ, aliis somno mors continuata est: integraq́; sua omnia Romani, præterq̃ quod vini cibiq́; absumptum erat, receperunt. Ægri quoq; milites, qui in ca stris relicti fuerant, postq̃ intra vallum suos senserunt, armis arre/ptis cædem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popilii equitis: Sabello cognomen erat. is pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Histrorum sunt cęsa, captus nemo: qa ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Histrorum temulentus ex conuiuio raptim à suis in equum impositus fugit. Ex victoribus CCXXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga quàm in recipiendis castris. Forte ita euenit, vt Cn. & L. Gauilli, nouelli Aquileienses, cum

commeatu venientes, ignari prope in capta castra ab Histris inciderent. Ii cum Aquileiam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modo, sed Romę quoq; post paucos dies impleuerunt: quo non capta tantum castra ab hostibus, nec fuga quæ vera erat, sed perditas res deletumq; exercitum omnem adlatum est. Itaq;, quod in tumultu fieri solet: delectus extra ordinem non in vrbe tantum, sed tota Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conscriptę, & X millia peditum cũ equitibus D sociis nominis Latini imperata. M. Iunius consul transire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quęq; posset militum exigere iussus. Simul decretum, vt T. Claudius Pr. militibus legionis quartæ, & sociũm Latini nominis V milibus, equitum CCL Pisas vt conuenirent ediceret, eamq; prouinciam dum cõsul inde abesset tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumq; Ariminum cõuenire iuberet. Nero paludatus Pisas in prouinciam est profectus. Titinius C. Cassio Tr. mil. Ariminum qui præesset legioni misso, delectum Romæ habuit. M. Iunius Cos. ex Liguribus in prouinciam Galliam transgressus, auxiliis protinus p ciuitates Gallię, militibusq; colonis imperatis Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumen esse, scriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipse remissis auxiliis quæ Gallis imperauerat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit; delectus omissus est, exauctorati qui sacramento dixerant: & exercitus qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Histri magnis copiis cum castra haud procul consulis castris haberent, postq̃ alterum cõsulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, passim in ciuitates dilapsi sunt: consules Aquileiam in hiberna legiones reduxerũt. Sedato tandẽ Histrico tumultu S C factum est, vt consules inter se compararent vter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Cum absentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in cõcionibus lacerarent, rogationemq; promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ nanq; consulibus iam in annum prouinciæ erãt) imperium retineret; vti causam extemplo dicere, cum abisset magistratu, posset: huic rogationi Q. Ælius collega intercessit, magnisq; contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies T. Sempronius Gracchus, & L. Posthumius Albinus ex Hispania

Romam cum reuertissent, senatus iis à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ, ad disserendas res quas gessissent, postulandosq; honores meritos, vt diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse literis T. Ebutii Pr. cognitum est, quas filius eius ad senatum attulerat. Ilienses adiunctis Balarorum auxiliis pacatam prouinciam inuaserant: nec eis inualido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes vt vrbibus saltem: iam enim agros deploratos esse, opē senatus ferret. Hæc legatio totumq; quod ad Sardiniam pertinebat, ad nouos magistratus reiectum est. Æque miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur, fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam seruitutem collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. Non publico tantum se premi imperio, sed singulos iustū pati seruitium: iustos coniuges liberosq; vexari: in corpus, in tergum sæuiri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestariq;: & palàm res odiosas fieri, iuris etiam vsurpandi causa: ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia interesse. Motus his senatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodiis, nec vllos alicuiquam, qui nati liberi sint, in seruitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorū simul imperio & tutela esse, vt in ditione P R. ciuitates sociæ sint. Triumphi deinde ex Hispania duo cōtinui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis sociisq; eorū: postero die L. Posthumius de Lusitanis, aliisq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit. XL milia pondo argenti T. Gracchus transtulit. XX milia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex cēturioni, triplex equiti, ambo diuiserūt, sociis tantundem quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Iunius Cos, ex Histria comitiorum causa Romam venit. Eum cum in senatu fatigassent interrogationibus Tr. pl. Papirius & Licinius, de his quæ in Histria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ cum consul, se dies non plus XI in ea prouincia fuisse, responderet: quæ se absente acta essent, se quoq;, vt illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quærentes, qd ita nō potius A. Manlius Romam venisset, vt rationem redderet P R. cur ex Gallia prouincia quā sortitus esset, in Histriam transisset: quando id bellum senatus decreuisset, quando id bellum

P R iussisset. At Hercule priuato quidem consilio bellum suscæptum esse, sed gestum prudenter fortiterq;. Immo vtrum susceptũ sit nequius, an inconsultius gestum dici nõ posse. Stationes duas nec opinantes ab Histris oppressas, castra Romana capta: quod peditum, quod eqtum in castris fuerit. cæteros inermes fusosq;, ante omnes cõsulem ipsum ad mare ac naues fugisse. priuatum rationem redditurum earum rerum esse: quoniam cõsul noluisset. Comitia deinde habita, consules creati C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus. & postero die prætores facti: P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flaminius, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni vrbana iurisdictio, Quintio pegrina euenit, Numisio Sicilia Mummio Sardinia: sed ea propter belli magnitudinem prouincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Histriam Claudius. Scipio & Leuinus Galliam, in duas diuisam prouincias sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusq; consulatum inierunt, mentio tantum de prouinciis Sardinia Histriaq; & vtriusq; hostibus fuit, qui in his prouinciis bellum conciuissent. Postero die legati Sardorum, qui ad nouos magistratus dilati erant: L. Minucius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Histria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantũ belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt senatum & legationes sociũm nominis Latini, quæ & censores, & priores consules fatigauerunt; tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues suos Romæ censos plerosq; Romam commigrasse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futurũ, vt deserta oppida, deserti agri, nullum militem dare possent. Fregellas quoq; milia IIII familiarum transisse ab se Samnites Pelignią; querebantur: neq; eo minus aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera aũt fraudis duo mutandæ viritim ciuitatis inducta erant. Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerẽt, dabat, vt ciues Romani fierent. Ea lege male vtendo, alii sociis, alii populo Romano iniuriam faciebant. Nam & ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam cõditionem vt manumitterentur mancipio dabant, libertiniq; ciues essent: & qbus stirpes deesset quam relinquerent, vt ciues Romani fiebãt. Postea his quoq; imaginibus iuris spretis, ꝓmiscue sine lege, sine stirpe, in ciutatem Romanam per migrationem & censum transiebant.

Hæc ne postea fierent, petebant legati, & vt redire in ciuitates iu-berent socios. deinde vt lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ causa suũ faceret, néue alienaret, & si quis ita ciuis Romanus factus esset. Hæc impetrata ab senatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atq; Histria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi iussæ, quina milia in singulas & duceni pedites, treceni equites: & duodecim milia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC equites, & X quinqueremes naues, si deducere ex naualibus vellet. Tantundem peditum equitumq; in Histriam, quantum in Sardiniam decretum. Et legionem vnam cum equitibus CCC, & V milia peditum sociorum, & CCL mittere eqtes in Hispaniam consules ad M. Titinium iussi. Priusq̃ consules prouincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt: lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse. Puerũ trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem visum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc quę nuntiabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intrasset, per Æsquilinam magno consectantium tumultu euasit. Eorum prodigiorum causa consules maiores hostias immolarũt, & diem vnum circa omnia puluinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, prouincias sortiti sunt. Claudio Histria, Sempronio Sardinia obuenit. Legem dein de sociis C. Claudius tulit S C. & edixit: q socii ac nominis Latini ipsi maiorésue eorꝝ, M. Claudio T. Quintio cẽsoribus postq; ea apud socios nominis Latini censi essent, vt omnes in suam quisq; ciuitatem ante Cal. Nouembres redirent. Quæstio, qui ita non redissent, L. Mummio Pr. decreta est. Ad legem & edictum Cos. S C adiectum est: vt dictator, Cos. interrex, censor, Pr. qui nunc esset apud forum, qui manumitteretur, in libertatem vindicaretur, vt iusiurandum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ causa manu non mittere. qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Hæc in posterum causa iurisq; dictio C. Claudio Cos. decreta est.

Dum hæc Romæ geruntur, M. Iunius & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, cum Aquileiæ hibernassent, principio veris in fines Histrorum exercitum introduxerunt. vbi cum effuse popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernẽtes Histros, q̃ certa spes satis sibi virium aduersus duos exercitus, exci

uit.concursu ex omnibus populis iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu q̄ perseuerantius pugnauit. Ad quatuor milia eorum in acie cæsa, cæteri omisso bello in ciuitates passim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos miserūt.

Hæc cum Romæ cognita literis proconsulum essent, C. Claudius consul veritus, ne forte ea res prouinciam exercitumq; sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, vno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abiit: vbi inconsultius q̄ venerat se gessit. Nam cum concione aduocata fugam è castris A. Manlii aduersis auribus militum, quippe qui primi ipsi fugissent, iactasset, ingessisset probra M. Iunio, quod se dedecoris socium collegæ fecisset: ad extremum vtrunq; decedere prouincia iussit. Quod cum milites consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent, cum is more maiorū secūdum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab vrbe esset: furens ira vocatum qui pro quæstore Manlii erat, catenas poposcit, vinctos se Iunium Manliumq; minitans Romam missurum. Ab eo quoq; spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus fauens imperatorum causæ, & consuli infestus, animos ad non parendū addebat. Postremo fatigatus consul & contumeliis singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebāt) ludibriis, naue eadem qua venerat Aquileiam rediit. Inde collegæ scripsit, vt militum nouorum ei parti, quæ scripta in Histriam prouinciam esset, ediceret, Aquileiam vt conueniret: ne qd se Romæ teneret, quo minus votis nūcupatis paludatus ab vrbe exiret. Hæc collegæ obsequenter facta, breuisq; dies ad conueniendum edicta est. Claudius propè consecutus est literas suas. Concione adueniens de Manlio & Iunio habita, non vltra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus votisq; in Capitolio nuncupatis, in prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius Manliusq; oppidum Nesattium, quò se principes Histrorum & regulus ipse Æpulo recepetat, summa vi oppugnant. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit: amnemq; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationē Histris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo

auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscisæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem coniugum ac liberorum versi, etiam vt spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palàm in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul cōplorationem fœminarum puerorumq; simul nefandam cædem, milites trangressi murum oppidum intrarunt. Cuius capti tumultum vt ex pauido clamore fugientium accępit rex, traiecit ferro pectus, ne viuus caperetur: cæteri capti aut occisi. Duo deinde oppida Mutila & Faueria vi capta & deleta. Præda, vt in gente inopi, spe maior fuit, & omnis militibus concessa est. V milia capitū DCXXXII sub corona veniērūt. Autores belli virgis cæsi, & securi percussi. Histria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata est: omnesq; vndiq; populi obsidibus datis in ditionem venerunt. Sub Histrici finem belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius proconsul, qui Pr. priore anno fuerat, cum præsidio legionis vnius Pisis præerat. Cuius literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium (nam alter consul iam in Sardiniam traiecerat) deferendas censet, & adiicit decretum: quoniam Histria prouincia confecta esset, si ei videretur exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis consulis quas de rebus in Histria gestis scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et ab altero consule Tib. Sempronio in Sardinia prospere res gestæ. Exercitum in agrum Sardorum Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus venerant. Cum vtraq; gente signis collatis conflixit. Fusi fugatiq; hostes, castrisq; exuti. XII milia armatorū cæsa. Postero die arma lecta coniici in aceruum iussit consul, sacrumq; id Vulcano cremauit. Victorem exercitum in hiberna sociarum vrbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudii & S C accepto, ex Histria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatū. XV M cæsa, plus DCC aut in prælio, aut in castris (nam ea quoq; expugnata sunt) capti. & signa militaria vnum & L capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt passim, populantiq; cāpestres agros consuli nulla vsquam apparuerunt arma. Claudius duarū gentium vno anno victor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis prouinciis, Romam reuertit. Prodigia eo anno nuntiata: in Crustumino autem sangualem (quam vocant) sacrum lapidē rostro cecidisse. Bouem in Campania locutum. Vaccam æneam

Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem vnũ in ipso loco supplicatio fuit. & in Campania bos alenda publice data: Syracusanum q; prodigium expiatum, editis ab aruspicibus diis, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui cõsul censorq; fuerat. In eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lunam colonia eodẽ anno MM ciuium Romanorum sunt deducta. Triumuiri deduxerunt P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & singula iugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat. Hetruscorũ anteq̃ Ligurum fuerat.. C Claudius Cos. ad vrbem venit: cui, cum in senatu de rebus in Histria Liguribusq; prospere gestis disseruisset postulanti triumphus est decretus. triũphauit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denariũm CCCVII milia, & victoriatũm LXXXXV milia DCCII. militibus in singulos quinideni denarii dati, duplex centurioni, triplex eqti: sociis dimidio minus, q̃ ciuibus datũ. Itaq; taciti, vt iratos esse sentires, secuti sunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures postq̃ senserunt, non consularem tantum exercitum Romam adductum, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam: soluti metu clàm exercitu indicto, per transuersos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id vbi Romã allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoq; tẽpore habere iussit, creatisq; in annũ magistratibus in prouinciã redire, & coloniam ex hostibus eripere. Ita vti censuit senatus, comitia habita, Coss. creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio Cos. prorogatum in annum imperium & Gallia prouincia. Et ne Histri quoq; idẽ quod & Ligures facerent, socios nominis Latini in Histriam mitteret, quos triumphi causa de prouincia deduxisset. Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coss. quo die magistratum inierunt, immolantibus Ioui singulis bubus, vti solet: in ea hostia, qua Q. Petilius sacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cum ad senatũ retulisset, boue perlitare iussus. De prouinciis deinde consultus senatus Pisas & Ligures prouincias consulibus decreuit. Cui Pisæ prouincia ob/

uenisset, cum magistratuum creandorum tp̄s esset, ad comitia re/
uerti iussit. Additum decreto, vt binas legiones nouas scriberent,
& CCC equites: & dena milia peditū sociis nominiq; Latino,
& DC imperarent equites. T. Claudio prorogatū est imperiū in
id tp̄s, quo in prouinciā Cos. venisset. Dum de his rebus in senatu
agitur, Cn. Cornelius euocatus à viatore cū tēplo egressus esset,
paulo post rediit cōfuso vultu: & exposuit patribus cōscriptis bo/
uis sescenaris, quē immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario
nūtianti parum credentē, ipsum aquā effundi ex olla vbi exta co/
querentur, iussisse, & vidisse cæteram integrā partem extoꝝ, iecur
omne inenarrabiliter absumptum. Territis eo prodigio patribus
& alter Cos. curā adiecit: qui se, quod caput iocinori defuisset, tri/
bus bubus perlitasse negauit. Senatus maioribus hostiis vsq; ad
litationē sacrificari iussit. Cæteris diis perlitatū ferūt, Saluti Peti/
lium perlitasse negant. Inde cōsules prætoresq; prouincias sortiti.
Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Papi/
rius Maso vrbanā, M. Aburius inter pegrinos sortiti sunt. M. Cor/
nelius Scipio Maluginensis Hispaniā vlteriorē, L. Aquilius Gal-
lus Siciliam habuit. Duo deprecati sunt, ne in prouincias irent:
M. Popilius in Sardiniam. Gracchū eā prouinciā pacare, & T. Ebu
tium Pr. adiutorem ab senatu datū esse. Interrumpi tenorē rerū, in
quibus peragendis cōtinuatio ipsa efficacissima esset, minime cō
uenire. Inter traditionē imperii, nouitatemq; successoris, quæ no/
scendis prius q̄ agendis rebus imbuenda sit, sepe bene gerēdæ rei
occasiones intercidere. Probata Popilii excusatio est. P. Licinius
Crassus sacrificus se impediri solēnibus excusabat, ne in prouin/
ciam iret. Citerior Hispania obuenerat. Cæterū aut ire iussus, aut
iurare ꝑ concione solēni sacrificio se ꝓhiberi. Id vbi in P. Licinio
ita statutū est, & ab se vti iusiurandū acciperent, M. Cornelius po/
stulauit, ne in Hispaniā vlteriorē iret. Prætores ambo in eadē ver-
ba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius ꝓconsules manere cū
eodē imperii iure in Hispania iussi: & vt in supplementū his tria
milia ciuiū Romanoꝝ cū equitibus CCV milia sociūm Latini
nois, & CCC equites mitterentur. Latinæ feriæ fuere ante diem
III non. Maii, in q̄bus q̄a in vna hostia magistratus Lanuuinus
precatus nō erat, P R Quiritiū, religioni fuit. Id cū ad senatū rela/
tū esset, senatusq; ad pontificū collegiū reiecisset: pontificibus q̄a
nō rectæ factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuui-

nos,quorũ opera instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionem quod Cn. Cornelius Cos. ex monte Albano rediens concidit:& parte membrorum captus,ad aquas Cumanas profe/ctus,ingrauescente morbo Cumis decessit:sed inde mortuus Ro/mam allatus, & funere magnifico elatus sepultusq; est. Pontifex idem fuerat.Cos.Q. Petilius,cum primũ per auspicia posset, col/legæ subrogando comitia habere iussus,& Latinas edicere: comi/tia in diẽ III nonas Sextiles, Latinas ad idem III Idus Sex/tiles,edixit.Plenis religionum animis prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in cœlo visam: Gabiis ædem Apollinis & priuata ædificia complura, Grauiscis murum portamq; de cœlo tacta. Ea patres procurari, vti pontifices censuissent,iusserunt. Dum Coss. primum religiones,deinde alterum alterius mors & comitia & La tinarum instaurationes impediunt:interim C.Claudius exercitũ ad Mutinam,quam Ligures priore anno cęperãt, admouit. Ante triduum q̃ oppugnare cœperat,recæptam ex hostibus, colonis re/stituit. VIII milia ibi Ligurum intra muros cæsa: literæq; Ro/mam extemplo scriptæ,quibus non modo rem exponeret,sed etiã gloriaretur: sua virtute ac felicitate neminẽ iam cis Alpes hostẽ P R,agriq; aliquantũ captum, qui multis milibus hoĩum diuidi viritim posset.Et Tib.Sempronius eodem tpe in Sardinia multis secundis prælis Sardos perdomuit. XV milia hostiũ sunt cæsa. Omnes Sardorũ populi,qui defecerant,in ditionẽ redacti.Stipen/diariis veteribus duplex vectigal imperatum exactumq;,cęteri fru mentum contulerũt.Pacata prouincia,obsidibusq; ex tota insula CCXXX accęptis,legati Romam,qui ea nuntiarẽt,missi:quiq; ab senatu peterent,vt ob eas res ductu auspicioq; Tib. Sempronii prospere gestas,diis ĩmortalibus honos haberetur, ipsiq; decedẽti de prouincia exercitũ secũ deportare liceret.Senatus in æde Apol linis legatorũ verbis auditis,supplicationẽ in biduum decreuit,& XL maioribus hostiis consules sacrificare iussit:Tib. Semproniũ procõsulem exercitumq; eo anno in prouincia manere. Comitia deinde consulis vnius subrogãdi,quæ ante diẽ III Nonas Sex/tiles edicta erãt,eo ipso die sunt cõfecta. Q. Petilius Cos.collegã, qui extẽplo magistratũ occiperet,creauit M.Valerium Læuinum. Is iam diu cupidus prouinciæ,cum opportunæ cupiditati eius li teræ allatæ essent,ligures rebellasse:nonis Sextilibus paludatus, li/teris auditis,tumultus eius causa legionẽ tertiã ad C. Claudium

proconsulem

proconſulem in Galliam proficiſci iuſſit: & duumuiros nauales cum claſſe Piſas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoq; terrorẽ admouentes, circumuectarentur. Eodem & Q. Petilius Cos. ad cõueniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconſul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas ſecũ Parmæ habebat, ſubitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Hoſtes ſub aduentum C. Claudii, à quo duce ſe meminerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosq;, locorum magis præſidio aduerſus infœliciter expertam vim, q̃ armis ſe deſenſuri, duos montes Letum & Baliſtam cæperũt: muroq; inſuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppreſſi ad M & D perierunt. Cæteri montibus ſe tenebãt. & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, ſæuiũt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant verius paſſim, q̃ rite ſacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant parietibus affigunt, vaſa omnis generis vſui magis q̃ ornamento in ſpeciem facta. Q. Petilius Cos. ne abſente ſe debellaretur, literas ad C. Claudium miſit, vt cum exercitu ad ſe in Galliam veniret: campis Macris ſe eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exercitumq; ad campos Macros cõſuli tradidit. Eodem tempore paucis poſt diebus C. Valerius Cos. Alter venit. Ibi diuiſis copiis, priuſq̃ cõgrederentur, cõmuniter ambo exercitus luſtrauerunt. tum ſortiti, quia non ab eadem vtrunq; parte aggredi hoſtem placebat, regiones quas peterent. Valerium auſpicato ſortitum conſtabat, quod in tẽplo fuiſſet: in Petilio id vitio factum, poſtea augures reſponderunt, quod extra templum ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diuerſas regiones: Petilius aduerſus Baliſtæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe iungit, caſtra habuit. Ibi adhortãtem eum pro contione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt: ſe eo die Letum capturũ eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in aduerſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alteram hoſtes cum propuliſſent, vt reſtitueret rem inclinatam, cõſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga reuocauit: ipſe dum incautius ante ſigna obuerſatur, miſſili traiectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci, qui viderant, haud negligenter, vt qui in eo victoriam verti ſcirent, corpus occultauere. Alia mul-

titudo peditum equitumq;, deturbatis hostibus montes sine du/ ce cæpere. Ad V milia Ligurum occisa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam euidentem tristis ominis euentum etiam ex pullario auditum est vitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorasse. C. Valerius audita

* *

deduxit. Cis Apenninum Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Apenninũ Briniates fuerãt. Inter Audenam amnem Q. Mucius cum iis qui Lunam Pisasq; depopulati erãt, bellum gessit, oĩbusq; in ditionẽ redactis arma ademit. ob eas res in Gallia Liguribusq; gestas duoꝶ consulum ductu auspicioq;, senatus in triduũ suppli cationes decreuit, & XL hostiis sacrificari iussit. Et tu multus q/ dem Gallicus & Ligustinus, q principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppressus erat. Belli Macedonici subi= bat iam cura, miscẽte Perseo inter Dardanos Bastarnasq; certami na. & legati, q missi ad res visendas in Macedoniã erant, iam reuer terant Romã, renuntiauerantq;, bellũ in Dardania esse. Simul ve= nerant & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec autore eo quicq̃ facere. Senatus nec liberauit eius culpæ regẽ neq; arguit: moneri eum tantũmodo iussit, vt ẽt atq; ẽt curaret, vt sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse videri posset. Dardani cum Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod sperauerãt, sed grauiores fieri indies cernerent, subnixos Thracũ accolarum & Scordiscoꝶ auxiliis: audendum aliquid vel temere rati, omnes vndiq; armati ad oppidum quod proximum castris Bastarnarũ erat conueniunt. Hyems erat, & id anni tẽpus elegerant, vt Thraces Scordisciq; in fines suos abirẽt. Quod vbi ita factum, & solos iam esse Bastarnas audierunt, bifa/ riam diuidunt copias: pars, vt recto itinere ad lacessendũ ex apto iret: pars deuio saltu circũducta, ab tergo adgrederetur. Cæterum priusq̃ circũire castra hostiũ possent, pugnatũ est: victiq; Dardani cõpelluntur in vrbem, quæ ferè XII milia ab castris Bastarnarũ aberat. Victores cõfestim circũsidunt vrbem, haud dubie postero die aut metu dedituris se hostibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ circumducta erat, ignara cla= dis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta

* *

more sella eburnea posita ius dicebat, disceptabatq; cõtrouersias

minimarum rerũ: adeoq; nulli fortunæ adhęrebat animus per oĩa genera vitæ errans, vti nec sibi nec aliis, qui nam homo esset satis constaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere. munificentia inæquali sese aliosq; ludificari: quibusdam honoratis magnoq; æstimãtibus se, puerilia vt escæ aut lusus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaque nescire quid sibi vellet quibusdam videri, quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubie insanire aiebant. In duabus tamen magnis honestisq; rebus vere regius erat animus, in vrbium donis & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum vrbi est pollicitus, maioremq; partem pecunię dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in prytaneum: id est penetrale vrbis, vbi publice quibus is honos datus est vescuntur: vasa aurea mensæ vnius posuit. Rhodiis nihil vnum insigne, ita omnis generis, vt quæq; vsus eorum postulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ vero in deos vel Iouis Olympii templum Athenis, vnum in terris incoatum pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon maris insignibus, statuarumq; copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificum templũ, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges vicit: reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorum munus Romanæ consuetudinis, primo maiore cum terrore hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm voluptate dedit: deinde sæpius dando, & modo vulneribus tenus, modo sine missione etiam, & familiare oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; iuuenum accendit. Itaq; qui primo ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores accersere solitus erat, iã suo

* *

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: sed cum legione noua, quam consules conscripserant, V milibus peditum, CCC equitibus in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, vti obtineret Sardiniam. Cn. Seruilio Cepioni in Hispaniam vlteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria milia peditum Romanorum, equites CL, & sociũm Latini nominis V milia peditum,

CCC equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones Coss. scribere iussi cum iusto numero peditum equitumq́;, & X milia peditum sociis imperare, & DC equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quod pestilentia quæ priore anno in boues ingruerat, eo verteret in hominũ morbos. qui inciderant, haud facile septimum diem superabant: qui superauerant, longinquo maxime quartanæ implicabantur morbo. Seruitia maxime moriebantur: eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus ac vulturibus tabes absumebat: satisq́; constabat nec illo, nec priore anno in tanta strage boum hominumq́; vulturium vsquam visum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & T. Sempronius, T.F. Longus X vir sacrorum, & P. Ælius Petus augur, & T. Sempronius Gracchus, & C. Attelius Æmilius curio maximus, M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt: in Gracchi locũ T. Veturius Gracchus Sempronianus: in P. Ælii, Q. Ælius Pętus. X vir sacrorum C. Sempronius Longus. curio maximus C. Scribonius curio sufficitur. Cum pestilentiæ finis non fieret, senatus decreuit, vti X viri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem vnum supplicatio fuit: & Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus in foro votũ concępit: si morbus pestilentiaq́; ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturũ. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinuessę vnimanus, & Oximi puella cũ dentibus, & arcus inter diu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt: & faces eadem nocte plures per cœlũ lapsæ sunt in Lanuuino. Cæritesq́; anguem in oppido suo iubatũ auis maculis sparsum apparuisse affirmabant: & in agro Campano bouem locutũ esse satis constabat. Legati non. Iul. ex Africa redierunt, qui conuento prius Masinissa rege Carthaginẽ ierant: cæterum certius aliquanto quæ Carthagine acta essent ab rege rescierant, q̃ ab ipsis Carthaginiensibus. compertum tamen affirmauerunt legatos ab rege Perseo venisse, iisq́; noctu senatum in æde Æsculapii datum esse. ab Carthagine legatos in Macedoniã missos & rex affirmauerat, & ipsi parum constanter negauerant. In Macedoniam quoq; mittendos legatos senatus censuit. Tres

missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidã Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus disceptationem ab rege ad Romanos reuocabant: cũ exercitu profectus, sub ius iudiciumq; suum totã coegit gentem. Inde per Oetæos montes transgressus, religionibus quibusdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos ascendit. Cum in media repente Grecia apparuisset, magnum non finitimis modo vrbibus terrorem præbuit, sed in Asiam quoq; ad regẽ Eumenen nũtius tumultus eius venit. Triduũ non plus Delphis moratus, per Ppthiotidem Achaiam, Thessaliamq; sine damno iniuriaq; agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earũ tantum ciuitatium, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi cõciliare: aut legatos, aut literas dimisit, petens ne diutius simultatum, quæ cum patre suo fuissent, meminissent: nec enim tã atroces fuisse eas, vt nõ cum ipso potuerint ac debuerint finiri: secum quidem omnia illis integra esse ad instituendam fideliter amicitiam. Cum Acheorum maxime gente reconciliandæ gratię viam quærebat. Hæc vna ex omni Græcia gens, & Atheniensium ciuitas, eò processerat irarum, vt finibus interdiceret Macedonibus. Itaq; seruitiis ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat, quia cum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id cum Perseus animaduertisset, cõprehensis omnibus literas. Cæterum ne similis fuga seruorum postea fieret, * cogitandum & illis esse. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui priuatæ gratiæ aditum apud regẽ quærebat: & plerisq; moderate & benigne scriptas esse censentibus literas, atq; his maxime, qui præter spem recepturi essent amissa mancipia: Callicrates ex iis, qui in eo verti salutem gentis crederent, si cum Romanis inuiolatum fœdus seruaretur. Parua, inquit, aut mediocris res Achei quibusdam videtur agi: ego maxime grauissimam omniũ, non agiq; tantum arbitror, sed quodam modo actam esse. Nam qui regibus Macedonum Macedonibusq; ipsis, finibus interdixissemus, manereq; id decretum, scilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorũ ex nobis animi sollicitarẽtur: ii concionantem quodammodo absentem audimus regẽ, & si dıis placet, orationem eius probamus. & cum feræ bestiæ cibum ad fraudem suã positũ plerunq; aspernentur & refugiant, nos cęci specie parui beneficii inescamur; & seruulorũ minimi pretii reci-

piendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui, & tentari pa/ timur. Quis enim non videt, viam regiæ societatis quæri, qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, violetur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse: & quod viuo Philippo expectatum, morte eius interpellatum est, id post mortem Philippi futurum. Duos, vt scitis, habuit filios Phi/ lippus, Demetrium & Persea. Genere materno, virtute, ingenio, fa uore Macedonũ, longe præstitit Demetrius. Sed quia in Roma= nos odii regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio cri/ mine, q̃ Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Persea, quem P R prius pœnæ q̃ regni hæredem futurum sciebat, regem fecit. Itaq; quid hic post mortẽ patris egit aliud, q̃ bellum parauit? Bastarnas pri/ mum ad terrorem omnium Dardaniam immisit: qui si sedem eã tenuissent, grauiores eos accolas Græcia habuisset, q̃ Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: immo si vera volumus dicere, iam ĩchoauit bellũ. Dolopiã armis subegit, nec prouinciis de controuersiis ad disceptationẽ P R adiuit, inde transgressus Oetam, vt repente in medio vmbilico Græciæ cõspi/ ceretur, Delphos ascendit. Hæc vsurpatio itineris insoliti quo vo/ bis spectare videtur? Thessaliã deinde peragrauit, quod sine vllius eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit: & cogitare iubet quomo do in reliquum hoc munere non egeamus, hoc est, vt decretum, quo arcentur Peloponnesõ Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonũ exercitus, ipsum quoq; à Delphis (quantũ enim interluit fretũ?) traiicientẽ in Peloponnesum videamus. Immiscemur Macedonibus arman tibus se aduersus Romanos. Ego nihil noui censeo decernẽdum, seruandaq; omnia integra, donec ad certum dirigantur: vanus ́ne hic timor noster, an verus fuerit. Si pax inuiolata ĩter Macedonas Romanosq; manebit, nobis quoq; amicitia & cõmerciũ sit: nunc de eo cogitare pĩculosum & immaturum videtur. Post hunc Arco frater Xenarchi prætoris ita disseruit. Difficilẽ orationem Galli/ crates & mihi, & oĩbus qui ab eo dissentimus fecit. agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentariq; & oppugnari dicendo, quã nemo neq; tentat, neq; oppugnat: effecit vt qui ab se dissenti/ ret, aduersus Romanos dicere videretur. Ac primum oĩum tanq̃ nõ hic nobiscũ fuisset, sed aut ex curia P R veniret, aut regũ arca/

nis interesset: oĩa scit & nuntiat quæ occulte facta sunt: diuinat et quæ futura fuerant, si Philippus vixisset. Quid ita Perseus regni hæres sit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam causam, nec queadmodum perierit Demetrius scimus: nec quid Philippus si vixisset facturus fuerat: ad hæc quæ palàm geruntur, consilia nostra accõmodare oportet. Ac scimus Persea regno accepto ad legatos Romanos venisse, ac regem Persea à P R appellatũ: audimus, legatos Romanos venisse ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc oĩa pacis equidem signa esse iudico non belli: nec Romanos offendi posse, si vt bellum gerentes eos secuti sumus, nũc quoq; pacis autores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum aduersus regnum Macedonum geramus, nõ video. Opportuni propinquitate ipsa Macedoniæ sumus: an infirmissimi omnium, tanq̃ quos nuper subiecit Dolopes? Imò contra ea vel viribus nostris, deũm benignitate, vel regionis interuallo tuti. Sed sumus ęque subiecti ac Thessali Ætoliq;. nihilo plus fidei autoritatisq; habemus aduersus Romanos, qui semper socii atq; amici fuimus, q̃ Ætoli, qui paulo ante hostes fuerunt. Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ, cum Macedonibus iuris est, idem & nobis sit. cur exectabilis ista nobis solis velut desertio iuris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur aduersus eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus: quid Perseus nouus rex, omnis iniuriæ insons, suo beneficio paternas simultates oblitterans meruit? Cur soli oĩum hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram: tanta priorum Macedoniæ regũ merita erga nos fuisse, vt Philippi vnius iniurias, si q̃ forte fuerunt, vtiq; post mortem. cũ classis Romana Cenchris staret, Cos. cũ exercitu Velatiæ esset, triduũ in concilio fuimus cõsultantes vtrum Romanos an Philippũ sequeremur. nõnihil metus pręsens ab Romanis sentẽtias nostras inclinarit: fuit certe tñ aliquid, quod tam longã deliberationẽ fecerat. id quod erat vetusta coniunctio cũ Macedonibus, vetera & magna in nos regũ merita. Valeãt & nũc eadẽ illa, nõ vt præcipue amici, sed ne pręcipue inimici simus. Ne id quod nõ agit Callicrates simulauerimus: nemo nouę societatis aut noui fœderis, quo nos temere illigemus cõscribendi est autor: sed cõmerciũ tñ iuris pbẽdi repetẽdiq; sit, ne iterdictiõe finiũ nostroꝶ & nos quoq; regno arceamus, ne seruis nostris aliquò fugere liceat. *

Quid hoc aduersus Romana foedera est? Quid rem paruam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid vt ipsi locum assentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac inuisos efficimus? Si bellū erit, ne Perseus quidem dubitat quin Romanos secuturi simus; in pace ēt si nō odia finiūtur, intermittantur. Cum iidem huic orationi, qui literis regis adsentierant, adsentirētur: indignatione principum, quod quā rem ne legatione quidem dignam iudicasset Perseus, literis paucorū versuum imperaret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, cum Megalopoli concilium esset: dataq; opera est ab iis, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterētur. Per hæc tempora Ætolorum in semetipsos versus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gētem. Fessi deinde & Romam vtraq; pars miserunt legatos, & inter se ipsi de reconcilianda corcordia agenbant: quæ nouo facinore discussa res, veteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promissus esset, fidesq; data per principem ciuitatis Eupolemum: LXXX illustres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus ēt obuiuş exierat, cum salutatione benigne excepti essent, dextræq; datæ: ingredientes portam, fidem datam deosq; testes nequicquam inuocantes interfecti sunt. Inde grauius de integro bellum exarsit: C. Valerius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcer, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius missi ab senatu venerant. Apud eos cum Delphis vtriusque partis legati magno certamine egerint; Proxenus maxime cum causa tum eloquentia præstare visus est: qui paucos post dies ab Orthobula vxore veneno est sublatus, damnataq; eo crimine in exilium abiit. Idem furor & Cretenses lacerabat. aduentu deinde Q. Minucii legati, qui cum X nauibus missus ad sedāda eorum certamina erat, in spem pacis venerant: cæterū induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo grauius bellum exarsit. Lycii quoq; per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externoꝝ inter se bella, quo quæq; modo gesta sunt, persequi nō operæ est, satis superq; oneris sustinenti res à populo Romano gestas scribere. Celtiberi in Hispania, q bello domiti se T. Graccho dediderant, pacati manserant M. Titinio Pr. obtinēte prouinciam, rebellarunt sub aduentum Ap. Claudii: orsiq; bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum.

Prima lux fermè erat, cum vigiles in vallo, quiq; in portarum sta/
tionibus erant; cum vidissent procul venientem hostem, ad arma
conclamauerunt. Ap. Claudius signo proposito pugnæ ac paucis
adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad
exitum Celtiberis, primo par vtrinq; prælium fuit, quia propter
angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani:
vrgentes deinde alii alios secuti euaserunt extra vallū, vt pandere
aciem & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibātur, pos/
sent: ita repente eruperunt, vt sustinere impetum eorum Celtiberi
nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad XV milia cæsa
aut capta: signa adempta duo & XXX. castra etiam eo die ex/
pugnata, debellatumq;: nam qui superfuere prælio in oppida sua
dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio. Censores eo anno
creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Postumius Albinus legerunt se/
natum: princeps lectus M. Æmilius Lepidus pont. max. De senatu
nouem eiecerunt. Insignes notæ fuerunt M. Cornelii Maluginen
sis, qui biennio ante Pr. in Hispania fuerat: & L. Cornelii Scipio/
nis Pr. cuius tū inter ciues & pegrinos iurisdictio erat, & L. Fuluii,
qui frater germanus, & vt Valerius Antiās tradit, consors etiam
censoris erat. Coss. votis etiam in Capitolio nuncupatis in pro
uincias profecti sunt. Ex iis M. Æmilio senatus negocium dedit,
vt Patauinorum in Venetia seditionem compprimeret, quos cer/
tamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorū legati
attulerant. Legati qui in Ætoliam ad similes motus comprimen/
dos ierant, renuntiarunt coerceri rabiem gentis non posse. Pataui/
nis saluti fuit aduentus cōsulis, neq; aliud quod ageret in prouin/
cia cum habuisset, Romam rediit. Censores vias sternendas silice
in vrbe, glarea extra vrbem substruendas marginandasq; primi
omnium locauerunt, pontesq; multis locis faciendos: & scænam
ædilibus prætoribusq; præbendam: & carceres in circo & oua ad
notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & ca/
ueas ferreas pe intromitteretur ferreis in monte Albano
consulibus. & cliuum Capitolinum silice sternēdum curauerunt,
& porticum ab æde Saturni in Capitolium ad senaculū, ac super
id curiam. & extra portam Trigeminam emporium lapide straue/
runt, stipitibusq; sepserunt: & porticum Æmiliam reficiendā cura
runt: gradibusq; ascensum ab Tyberi in emporiū fecerunt. & extra
candem portam in Auentinum porticum silice strauerunt, & eo

publico ab ęde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos locauerũt: venditisq; ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis vtriq; foro circumdandis consumpserunt. & alter ex iis Fuluius Flaccus (nã Postumius nihil nisi senatus Romani populiue iussu se locaturum ipsorum pecunia) Iouis ædem Pisauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Pisauri viam silice sternẽdam, & Sinuessam à ga auiariæ. In his & clo um circumducend. & forum porticibus tabernisq; claudendum, & ianos tris faciendos. Hæc ab vno censore opera locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoq; regendis diligens & seuera censura fuit: multis equi adempti. Exitu propè anni diem vnum supplicatio fuit, ob res prospere gestas in Hispania ductu auspicioq; Ap. Claudii procõsulis, & maioribus hostiis XX sacrificatum. & alterum diem supplicatio ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quod ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hispania Romam redisset, decreuit senatus, vt ouans vrbẽ iniret. Iam consularia comitia appetebant, quibus magna cõtentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Crassipes iterum, A. Attilius Seranus iterum, C. Cluuius Saxula iterum. Comitiis perfectis Ap. Claudius Cento ex Ceitiberis ouans cum in vrbem iniret, decem milia pondo argenti, quinq; mil auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cũ indice hoc posita est: T. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioq; legio exercitusq; P. R. Sardiniam subegit. In ea prouincia hostiũ cæsa aut capta supra LXXX milia. repub. felicissime gesta atq; liberatis vectigalibus restitutis exercitum saluom atq; incolumem plenissimum præda domum reportauit: iterum triumphans in vrbem Romam rediit: cuius rei ergo hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ insulę forma erat, atq; in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorũ eo anno aliquot parua alia data: vnũ ante cętera insigne fuit. T. Flaminii, quod mortis causa patris sui cũ visceratione epuloq; & ludis scenicis quadriduũ dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, vt per triduum quatuor & septuaginta hoĩes pugnarint.

DECADIS QVINTAE

LIBER SECVNDVS.

VCIVS Postumius Albinus, M. Popilius Lænās, cum omnium primum de prouinciis exercitibusq; ad senatum retulissent, Ligures vtriq; decreti sunt: vt nouas ambo quibus eam prouinciam obtinerēt legiones (binæ singulis decretæ) & sociūm Latini nominis dena milia peditum, & DC equites, & supplementum Hispaniæ III milia peditum Romanorum scriberent, & CC equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigisset, in Corsicam trangressus bellum gereret: interim M. Atilius vetus prætor prouinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouincias sortiti sunt: A. Atilius Seranus vrbanā, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus vlteriorem, M. Furius crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusq̄ magistratus proficiscerētur, senatui placuit L. Postumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingentem modum possidere priuatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quod cum eò priuatus, sacrificii in templo Fortunæ faciundi causa, profectus esset, nihil in se honorifice neq; publice, neq; priuatim factū à prænestinis esset: priusq̄ ab Roma proficisceretur, literas Præneste misit, vt sibi magistratus obuiam exiret, locum publice pararet vbi diuerteretur, iumentaq; cum exiret inde presto essent. Ante hunc Cos. nemo vnquā sociis in vlla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis tabernaculisq;, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarēt sociis: priuata hospitia habebāt, ea benigne comiterq; colebant: domusq; eorum Romæ hospitibus patebāt, apud quos ipsis diuerti mos esset. Legati qui repente aliquò mitterentur, singula iumenta per oppida, iter quā faciundum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant. Iniuria Cos. etiam si iusta, non tamen in magistratu exercenda, & silentium nimis aut modestum, aut timidum Prænestinorum, ius, velut probato exemplo, magistratibus

fecit grauiorum indies talis generis imperiorũ. Principio huius anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniã missi erant, renuntia/runt, sibi conueniendi regis Persei, cum alii abesse eum, alii ægrũ esse, falsò vtrunq; fingerent, potestatem non factam. Facile tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec vltra ad arma ire dilaturũ. Item in Ætolia seditionem gliscere in dies, neque discordiarum prin/cipes autoritate sua coerceri potuisse. Cum bellum Macedonicũ in expectatione esset, priusq̃ id susciperetur, prodigia expiari, pa/cemq; deũm peti precatiõibus quæ editę ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuuii classis magnæ species in cœlo visæ dicebantur: & Priuerni lana pulla terra enata: & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomtinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse: In Gallico agro, quà induceretur aratrum, sub existen/tibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales in/specti, editumq; ab decemuiris est, & quibus diis, quibusq; ho/stiis sacrificaretur, & vt supplicatio prodigiis expiandis fieret: al/tera quæ priore anno valetudinis populi causa vota esset, ea vti feriæq; essent. Itaq; sacrificatum est, vt decemuiri scriptum edide/runt. Eodem anno ædes Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus censor ędem Fortunæ equestris, quã in Hispania Pr. bello Celtiberico vouerat, faciebat enixo studio ne vllum Romæ am/plius aut magnificentius templũ esset. Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulæ marmoreæ essent: profectus in Brutios ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegẽdũ quod ædificaretur. Naues paratæ fuerũt, quæ tollerent atq; asportarent, autoritate censoria sociis deterritis id sacrilegium prohibere. Postq̃ censor rediit, tegulæ expositæ de nauibus ad templũ portabãtur. quanquam vnde essent silebatur, nõ tamẽ celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omni/bus partibus postulabatur vt consules eam rem ad senatum refer=rent. Vt vero accersitus in curiã censor venit, multo infestius sin/guli vniuersiq; præsentem lacerare: templum augustissimum re/gionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal violassent, violare parum habuisse, nisi detexisset fœde, ac propè diruisset. Detra/ctum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus pu=trefaciendum. censorem moribus regendis creatum, cui sartate/cta exigere sacris publicis, & loca tuenda more maiorum tradi/tum esset; eum per sociorum vrbes diruẽtem templa, nudantemq;

tecta ædium sacratum vagari:& quod si in priuatis sociorum ædificiis faceret, indignum videri posset, id deũm immortalium demolientem facere,& obstringere religione P R ruinis templorum templa ædificantem : tanquam non iidem vbiq; dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandiq; . Cum priusq̃ referretur appareret quid sentirent patres, relatione facta in vnam omnes sententiam ierunt: vt hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaq; Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponẽdarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt. Ex prætoribus qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Massiliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaq; cum id nuntiatum à Massiliensibus legatis esset, senatus decreuit: vt P. Furius & Cn. Seruilius, quibus succedebatur, inter se sortirẽtur, vter citeriorem Hispaniã prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodem anno cum agri Ligustini & Gallici quod bello captum erat, aliquãtum vacaret, S C factum, vt is ager viritim diuideretur, Decemuiros in eam rem ex S C creauit A. Atilius Pr. vrbanus, M. Æmilium Lepidum, C. Cassium, T. Ebutium Parrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C, Munatium. Diuiserũt dena iugera in singulos, sociis nominis Latini terna. Per idem tẽpus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerũt, de discordiis seditionibusq; suis: & Thessali legati, nuntiantes quæ in Macedonia gererentur. Perseus iam bellum viuo patre cogitatum in animo voluẽs, omnes non gentes modo Græciæ, sed ciuitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura q̃ prestando, sibi cõciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad fauorem eius inclinati animi, & aliquanto q̃ in Eumenem propensiores: cum Eumenis beneficiis muneribusq; omnes Græciæ ciuitates & pleriq; principum obligati essent : & ita se in regno suo gereret, vt quæ sub ditione eius vrbes, nullius liberæ ciuitatis fortunam secum mutatam vellent. Contra Persea fama erat post patris mortem vxorem manu sua occidisse: Apellẽ ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requisitum à philippo ad supplicium, exulantem, accersitum post patris mortem ingentibus promissis ad præmia tantæ perpetratæ rei, clam interfecisse. Intestinis externisq; præterea multis cædibus in-

famem, nec vllo cõmendabilem merito, præferebant vulgo ciuitates, tam pio erga ꝓpinquos, tã iusto in ciues, tã munifico erga omnes hoĩes regi: seu fama & maiestate Macedonũ regũ præoccupati ad spernẽdum originẽ noui regni, seu mutationis rerũ cupidi, seu quia eum obiectum esse Romanis volebant. Erant autem non Ætoli modo in seditionibus propter ingentẽ vim æris alieni, sed Thessali etiã: ea contagione velut tabes in Perrebiã quoq; id peruaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nũtiatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res aspiciendas componendasq; senatus misit. Qui vtriusq; partis principibus castigatis, cũ iniusto fœnore grauatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedẽtibus qui onerarant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorũ pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compositæ in Perrebia res Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tẽpus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognouit. Cum certatum vtrinq; temeritate atq; audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut leuare, aut onerare voluit: cõmuniter ab vtrisq; petiit, abstinerẽt bello, & obliuione præteritorum, discordias finirent. Huius reconciliationis inter ipsos fides obsidibus vltro citroq; datis firmata est. Corinthum, vt ibi deponerentur obsides, conuenitur. A' Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponnesum traiecit, quò Acheis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod constanter vetus decretum de arcẽdis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne aduersus Persea odium Romanorum fecit: quod vt maturius erumperet, Eumenes rex, commentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinq; legati ad regem missi, qui res in Macedonia aspicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ causa proficisci iussi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege sub idem tempus legati venerunt: quorum princeps Apollonius in senatũ introductus, multis iustisq; causis regem excusauit, quod stipẽdium serius quo ad diem præstaret: id se omne aduexisse, ne cuius nisi temporis gratia regi fieret. Donũ præterea afferre, vasa aurea quingentũm pondo. Petere regem, vt quæ cum patre suo societas atq; amicitia fuisset, ea secum renouaretur: imperaretq; sibi P R quæ bono fideliq; so-

cio regi essent imperanda, se nullo vsquam cessaturum officio. Ea merita in se senatus fuisse, cum Romæ esset, eam comitatẽ iuuentutis, vt pro rege non pro obside omnibus ordinibus fuerit. Legatis benigne responsum, & societatem renouare cũ Antiocho quæ cum patre eius fuerat, A. Atilius Pr. vrb. iussus. Quæstores vrbani stipendium, vasa aurea censores accæperunt: eisq; negocium datum est, vt ponerent ea in quibus templis videretur: legatoq; centum milium æris munus missum, & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusq; decretus, donec in Italia esset. Legati qui in Syria fuerant, renuntiauerunt, in maximo eum honore apud regẽ esse, amicissimumq; P R. In prouinciis eo anno hæc. C. Cicereius Pr. in Corsica signis collatis pugnauit: septem milia Corsorũ cæsa: capti amplius M & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta cerę ducena milia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eo se magnus exercitus Ligurũ contulerat. Primo sub aduentum M. Popilii consulis mœnibus sese continebant: deinde postq̃ oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas aciem struxerũt: nec consul, vt qui id ipsum oppugnatione cõminanda quæsisset, moram certamini fecit. Pugnatũ est amplius tres horas, ita vt neutrò inclinaret spes. Quod vbi consul vidit, nulla parte moueri Ligurum signa, imperat equitibus vt equos conscendant, ac tribus simul partibus in hostes quanto maximo possent tumultu incurrant. Pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruasit. Inde terror iniectus Liguribus: diuersi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidũ, quia inde se maxime obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga passim cæsi sunt. decem milia hominum cæsa traduntur, amplius DCC passim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruẽta victoria fuit, amplius tria milia militum amissa, cum cedentibus neutris ex parte vtraq; primores caderẽt. Post hanc pugnam ex diuersa fuga in vnum collecti Ligures, cum maiorem multo partẽ ciuium amissam q̃ superesse cernerent, (nec enim plus decẽ milia hominum erant,) dediderunt sese, nihil quidem illi pacti: sperauerant tamen non atrocius quàm superiores imperatores Cos. in se sæuiturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit,

ipſos bonaq; eorum vendidit: literasq; ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas cum A. Atilius Pr. in curia recitaſſet (nam Cos. alter Poſtumius agris recognoſcendis in Campania occupatus aberat) atrox res viſa ſenatui: Statellates qui vni ex Ligurum gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tum quoq; oppugnatos, non vltrò inferentes bellũ, deditos in fidem populi Romani, omni vltimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot milia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis vnquam ſe poſtea dedere auderet, peſſimo exẽplo veniſſe: & diſtractos paſſim, iuſtis quondam hoſtibus P R pacatis ſeruire. Quas ob res placere ſenatui, M. Popilium Cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipſos reſtituere in libertatem: bonaq; vt iis, quicquid eius recuperari poſſit, reddantur curare: arma quoq; tẽpore fieri in ea gente: cõſulem de prouincia decedere, cum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet: clarã victoriam vincendo oppugnantes, non ſæuiẽdo in afflictos fieri. Cos. qua ferocia animi vſus erat in Liguribus, eandem ad non parẽdum ſenatui habuit: legionibus extemplo Piſas in hibernacula miſſis, iratus patribus, infeſtus prætoribus Romam rediit: ſenatuq; extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis inuectus eſt in prętorem: qui cum ob rem bello bene geſtã, vti diis immortalibus honos haberetur, referre ad ſenatum debuiſſet, aduerſus ſe pro hoſtibus S C feciſſet, quo victoriam ſuam ad Ligures transferret, dediq; iis propè conſulem prętor iuberet. Itaq; multam ei ſe dicere: à patribus poſtulare, vt S C in ſe factum tolli iuberent: ſupplicationemq;, quã abſentes ex literis de bene geſta republica miſſis decernere debuerint, pręſentes honoris deorum primũ cauſa, deinde & ſui aliquo tandem reſpectu decernerent. Nihilo lenioribus q̃ abſens ſenatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciam redit. Alter Cos. Poſtumius conſumpta ęſtate in recognoſcendis agris, ne viſa quidem prouincia ſua, comitiorũ cauſa Romam rediit. Coss. C. Popilium Lenatem, P. Ælium Ligurem creauit. Prętores exinde facti, C. Licinius Craſſus, M. Iunius Pœnus. Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterũ. Eo anno luſtrum conditũ eſt. Cenſores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Poſtumius Albinus: Poſtumius condidit. Cenſa ſunt ciuium Romanorum capita CCLXIX milia, & XV. Minor aliquãto numerus, quia L. Poſtumius Cos. pro concione edixerat: qui

ſociũm

sociũm Latini nominis ex edicto C. Claudii Cos. redire in ciuitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ & omnes in suis ciuitatibus censerentur. Concors & è repub. censura fuit: omnes quos senatu mouerunt, quibusq; equos ademerũt, ærarios fecerunt & tribu mouerunt: neq; ab altero notatũ alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus vouerat, annos sex postquam vouerat dedicauit: & scænicos ludos per quatriduum, vnum diem in circo fecit. L. Cornelius Lẽtulus Xuir sacrorum eo anno mortuus est: in locum eius suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes à mari vento repẽte in Apuliã illatæ sunt, vt examinibus suis agros late operirent. Ad quam pestem frugũ tollendã Cn. Sicinius Pr. designatus cũ imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligẽdas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principiũ insequentis anni, quo C. Popilius & P. Ælius fuerunt Coss. residuas contẽtiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renouariq; S C volebant, & Cos. Ælius referebat: Popilius & collegã & senatum pro fratre deprecabatur: prę se ferens si qd decernerẽt intercessurum, collegã deterruit: patres eo magis vtriq; pariter Coss. infensi in cœpto perstabãt. Itaq; cum de prouinciis ageretur, & Macedonia, iam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur: Macedoniã decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Postulãtibus deinde vt nouos exercitus scribere, aut supplementum veteribus liceret, vtrunq; negatum est. Prætoribus quoq; in Hispaniã supplementum petentibus negatũ: M. Iunio in citeriorẽ, Sp. Lucretio in vlteriorẽ. C. Licinius Crassus vrbanam iurisdictionẽ, Cn. Sicinius inter peregrinos erat sortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. Coss. ob ea irati senatui, Latinis feriis in primam quamq; diem indictis, in prouinciam abituros esse denũciarunt, nec quicquam reipublicæ acturos prętereaquam quod ad prouinciarum administrationẽ attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatum venisse Romã Valerius Antiãs his Coss. scribit, ad deferẽda de Perseo crimina, indicandosq; apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem venisse tradunt. Eumenes igitur vt Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantũ non meritis tantum eius, sed beneficiis ẽt suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi P R, in senatum est introductus. Causam

veniendi sibi Romam fuisse dixit, præter cupiditatẽ visendi deos, hominesq; , quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet: ẽt vt coràm moneret senatum, vt Persei conatis obuiã iret. Orsus inde à Philippi cõsiliis, necem Demetrii filii retulit, aduersantis Romano bello. Bastarnatum gentẽ excitã sedibus suis, quorũ auxiliis fretus in Italiam trãsiret. Hæc eum volutantem in animo, oppressum fato regnum ei reliquisse, quem in festissimum esse sensisset Romanis. Itaq; Persea hereditarium à patre relictum bellum, & simul cum imperio traditũ, iamiam primũ alere ac fouere omnibus consiliis. Florere præterea iuuentute, quã stirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere ẽt ætate. Quæ cum corporis robore ac viribus vigeat, animum esse inueteratum diutina arte atq; vsu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoq; bellis, non finitimis tantum assuetũ: missum à patre in expeditiones multas variasq; . Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa quę non vi, nõ dolo, Philippus oĩa expertus potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse. Accessisse ad vires eam, quæ longo tẽpore, multis magnisq; meritis pararetur, autoritatem. Nam apud Græciæ atq; Asiæ ciues, vereri maiestatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificẽtia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, vtrum felicitate id quadam eius accidat: an, quod ipse vereatur dicere, inuidia aduersus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipsos quoq; reges ingentem autoritate, Seleuci filiam duxisse eum non petentem, sed petitum vltrò: sororem dedisse Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse vtrasq; nuptias gratulatione donisq; innumerabilium legationum, & velut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Boëtorum gentem captatam Philippo, nunq̃ ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cũ Perseo fœdus incisum literis esse: vno Thebis, altero ad Sidenum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio vero, nisi discussa res per paucos Romanũ imperium intentanteis esset, eò rem propè adductam, vt aditus & in Achaiam daretur. At Hercule suos honores, cuius merita in eam gẽtem priuatim an publice sint maiora, vix dici posset, partim desertos per incultum ac negligẽtiã, partim hostiliter sublatos esse. Iam Ætolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petiisse. His eum fultũ societatibus atq; amicitiis, eos

domesticos apparatus belli habere, vt externis non egeat: XXX milia peditum, V milia equitũ: in decem annos frumentũ præparare, vt abstinere & suo & hostiũ agro frumentandi causa possit. Iã pecuniã tantã habere, vt decẽ milia mercennariorũ militũ præter Macedonum copias, stipendiũ in totidẽ annos præparatum habeat, præter annuũ, quod ex metallis regiis capiat vectigal. Arma vel tribus tantũ exercitibus in armamentaria cõgessisse. Iuuentutem, vt iam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte vnde hauriat. Thraciã subiectã esse. Reliquũ orationis adhortatio fuit. Nõ ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia vera esse de inimico crimina volebã, adfero ad vos P C. sed cõperta & explorata, haud secus q̃ si speculator missus à vobis subiecta oculis referrẽ. Neq; relicto regno meo, quod amplũ & egregium vos fecistis, mare tantũ traiecissem, vt vana ad vos afferẽdo fidẽ abrogarem mihi. Cernebã nobilissimas Asiæ & Græciæ ciuitates indies magis denudantes iudicia sua, mox si pmitteretur, eò processuras vnde receptũ ad pœnitendũ non haberent. Cernebã Persea non continentẽ se Macedoniæ regno, alia armis occupantẽ: alia, quæ vi subigi nõ possunt, fauore ac beniuolẽtia cõplectentem. Videbã q̃ impar esset sors, cũ ille vobis bellũ, vos ei securã pacem prestaretis. Quanq̃ mihi qdem nõ parare, sed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim sociũ atq; amicum vestrũ regno expulit. Artetarũ Illyrium, qa scripta ab eo quædã vobis cõperit, sociũ itẽ atq; amicũ vestrũ interfecit. Euersam & Callicritũ Thebanos, principes ciuitatis, qa liberius aduersus eũ in concilio Boetorum locuti fuerant, delaturosq; ad vos quæ agerẽtur pfessi erant, tollendos curauit. Auxilium Byzantiis aduersus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit, Thessaliã & Doridẽ cum exercitu peruasit, vt in bello intestino deterioris partis auxilio meliorẽ affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perrebiaq; spe nouarum tabularũ, vt manu debitorũ obnoxia sibi optimates opprimeret. Hæc cum vobis quiescentibus & patientibus fecerit, & cõcessam sibi Græciam esse à vobis videat: pro certo habet, neminem sibi ante q̃ in Italiã traiecerit, armatum occursurum. Hoc q̃ vobis tutum aut honestum sit, vos videritis: ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum vt caueretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata atq; exonerata fide mea, quid vltra facere

possum q̃ vti deos deasq; precer, vt vos & vestræ reipublicæ, & no/ bis sociis atq; amicis, qui ex vobis pendemus, cõsulatis. Hæc ora/ tio mouit patres conscriptos: cæterum in præsentia nihil, præter= quàm fuisse in curia regem, scire quisquã potuit: eo silentio clau/ sa curia erat. Bello deniq; perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; responsa essent, emanauere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterum præoccupatis nõ auribus magis q̃ animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legato/ rum respuebatur: & exasperauit aĩos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is velle quidẽ & laborare dixit regem, vt purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cęterum si peruicacius causam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem cõmunem esse, & euentum incertum belli. Omnibus ci uitatibus Græciæ atq; Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eu/ menes in senatu egisset: & propter aduentum eius, quẽ moturum aliquid rebantur, miserant pleræq; ciuitates alia in speciem pręfe/ rentes legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoq; suã Persei crimini/ bus iunxisset. Itaq; omni modo p patronos hospitesq; discęptan di cum rege locũ in senatu quærebat. Quod cũ contigisset, liberta te intemperantius inuectus in regem, quod Lyciorum gentẽ ad/ uersus Rhodios cõcitasset, grauiorq; Asiæ esset q̃ Antiochus fuis/ set: popularem quidẽ ac gratam populis Asiæ (nam eò quoq; iam fauor Persei venerat) orationem habuit: cæterũ inuisam senatui inutilemq; sibi & ciuitati suæ. Eumeni vero conspiratio aduersus eum, fauorem apud Romanos fecit: ita oẽs ei honores habiti, do/ naq; q̃ amplissima data, cum sella curuli atq; eburneo scipione. Legationibus dimissis, cũ Harpalus, quanta eximia celeritate po/ terat, regressus in Macedoniam, nuntiasset regi: nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, vt facile appareret nõ dilaturos: & ipse, præterq̃ quod & ita credebat futu/ rum, iam etiã volebat, in flore virium se credens esse. Eumeni ante omnes infestus erat: à cuius sanguine ordiens bellum, Euandrum Cretensem ducẽ auxiliorꝫ, & Macedonas tres assuetos ministeriis talium facinorꝫ, ad cædẽ regis subornat: literasq; eis dat ad Praxò hospitam, principem autoritate & opibus Delphorꝫ. Satis consta bat, Eumenem vt sacrificaret Apollini Delphos ascensurum. Pro/ gressi cum Euandro insidiatores, nihil aliud ad peragẽdum incœ/

ptum q̄ loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Ascendentibus ad tēplum à Cirra, priusq̄ perueniretur ad frequentia ædificiis loca, maceria erat ab læua semitæ paulū extans à fundamento, quà singuli transirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. post maceriam se abdiderūt, gradibus astructis, vt ex ea velut è muro tela in prætereuntem coiicerent. Primo à mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabāt paulatim angustiæ agmen. Vbi ad eum locum ventum est, quà singulis eundū erat, primus semitā ingressus Pantaleon Ætoliæ princeps, cū quo institutus regis sermo erat. Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia deuoluūt: quorum altero caput ictū est regi, altero humerus sopitus: ex semita procliui in decliue multis super prolapsum iam saxis congestis. & cęteri quidem ēt amicorum & satellitum postq̄ cadentē videre diffugiunt: Pantaleon constanter impauidus mansit ad protegendū regem. Latrones cū breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendū sauciū possent, velut perfecta re in iugum Parnasi refugerūt eo cursu: vt cū vnus, non facile sequendo per inuia atq; ardua, moraretur fugam eorū: ne cōprenso indicium emanaret, occiderunt comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde satellites ac serui concurrerūt: tollentes sopitum vulnere ac nihil sentientem, viuere tñ ex calore & spiritu remanente in præcordiis senserunt: victurum exigua ac propè nulla spes erat. Quidam ex satellitibus secuti latronum vestigia, cum vsq; ad iugum Parnasi nequicq̄ fatigati peruenissent, re infecta redierunt. Aggressi facinus Macedones vt inconsulte ita audacter cœptum, nec consulte & timide reliquerunt. Compotem iam sui regem amici postero die deferunt ad nauem: inde Corinthum, à Corintho per isthmi iugum nauibus traductis. Æginā traiiciunt. Ibi adeo secreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, vt fama mortuum in Asiam perferret. Attalus quoq; celerius q̄ dignū concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum vxore fratris, & præfecto arci, tanquā iam haud dubius regni heres est locutus. Quæ postea non fefellere Eumenem: & q̄q̄ dissimulare & tacite habere id patiq; statuerat, tñ in primo congressu non tēperauit quin vxoris petendæ præmaturam festinationem fratri obiiceret. Romam quoq; fama de morte Eumenis perlata est. Sub idem tēpus C. Valerius ex Græcia: qui legatus ad visendum statum regionis eius, speculandaq; consilia Persei regis missus erat, rediit: cōgruentiaq;

omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: simul & adduxerat secum Praxo a Delphis, cuius domus receptaculum latronũ fuerat: & L. Rammium Brundisinũ, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundisii Rammius fuit: hospitio quoq; & duces Romanos oẽs, & legatos, exterarum quoq; gentiũ insignes, præcipue regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: literisq; spem amicitiæ interiores, magnæq; inde fortunę faciẽtibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahiq; magis q̃ vellet in arcanos sermones est cœptus. Promissis enim ingẽtibus præmiis petere instituit ab eo rex, quoniam duces omnes legatiq; Romani hospitio eius vti assuessent, quibus eorũ ipse scripsisset, vt venenum dandum curaret. Cuius scire se cõparationem plurimũ difficultatis & periculi habere, pluribus consciis cõparari: euentu præterea incerto esse, vt aut satis efficacia ad rem peragẽdam, aut tuta ad rem celandam dentur. se daturum quod nec in dando, nec datũ, vllo signo deprendi posset. Rammius veritus ne si abnuisset, primus ipse veneni experimentũ esset facturum: pollicitus proficiscitur. nec Brundisium ante redire, q̃ conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, iussu eius Romam simul venit. introductus in curiam, quæ acta erant exposuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant accessere, quo maturius hostis Perseus iudicaretur: quippe quẽ nõ iustum modo apparare bellum regio animo, sed per oĩa clandestina grassari scelera latrociniorũ ac veneficiorũ cernebant. Belli administratio ad nouos Coss. reiecta est: in præsentia tñ Cn. Siciniũ Pr. cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, scribere milites placuit, qui Brundisium ducti, primo quoq; tempore Apolloniã in Epirũ traiicerentur, ad occupandas maritimas vrbes: vbi Cos. cui prouincia Macedonia obuenisset, classem appellere tuto & copias per cõmodum exponere posset. Eumenes aliquandiu Æginę retentus periculosa & difficili curatione, cum primũ tuto potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odium recenti etiã scelere Persei stimulante summa vi parabat bellum. Legati eo ab Roma, gratulantes quod e tanto periculo euasisset, venerunt. Cum Macedonicum bellũ in annum dilatum esset, cæteris Pr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius q̃bus Hispaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato sæpe idem petendo senatu tandem peruicerunt, vt supplemẽtum sibi ad exercitum daretur tria milia pe-

ditum, C & quinquaginta equites in Romanas legiões: in socia-
lem exercitum V milia peditum, & CCC equites imperare sociis
iussi. Hoc copiarum in Hispanias cum Pr. nouis portatum est.
Eodem anno quia per recognitionẽ Postumii Cos. magna pars
agri Campani, quem priuati sine discrimine passim possederant,
recuperata in publicum erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, vt
agrum Campanum censores fruendum locarẽt: quod factum tot
annis post captam Capuam nõ fuerat, vt in vacuo vagaretur cu-
piditas priuatorum. Cum in expectatione senatus esset, bello etsi
non indicto, tñ iam decreto, q regum suã, Persei qui secuturi ami-
citiam essent: legati Ariaratis, puerũ filium regis secũ adducentes
Romam venerunt. Quorum oratio fuit, regem educandum filiũ
Romam misisse: vt iam inde à puero assuesceret moribus Roma-
nis hominibusq;. Petere, vt eum non sub hospitum modo priua-
torum custodia, sed publicæ ẽt curæ ac velut tutelæ vellent esse. Ea
regis legatio grata senatui fuit. Decreuerunt vt Cn. Sicinius præ-
tor ædes instructas locaret, vbi filius regis comitesq; eius habita-
re possent. Et Thracum legatis apud se disceptãtibus, & societatẽ
amicitiamq; petentibus, & quod petebant datum est, & munera
binũm miliũ æris summæ in singulos missa. Hos vtiq; populos,
quod ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatẽ
gaudebant. Sed vt in Asia quoque & insulis explorata oĩa essent,
T. Claudium Neronẽ, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos
Cretam & Rhodum iusserunt, simul renouare amicitiam, simul
speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent. In
suspensa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tempesta
te columna rostrata in Capitolio, bello punico Cos. cui collega
Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigii
loco habita, ad senatũ relata est. Patres ad aruspices referre, & decẽ
uiros adire libros iusserunt. Decemuiri lustrandũ oppidum, suppli
cationem obsecrationemq; habendam, victimis maioribus sacri-
ficandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ ꝓ
montorium renunciarunt, ludos per X dies IOM primo quoq;
die faciẽdos. Ea oĩa cum cura facta, aruspices in bonum versurũ id
prodigiũ, prolationemq; finiũ & interitum perduellium portendi
responderunt: quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tẽpe-
stas disiecisset. Accesserunt quæ cumularent religiones animis: Sa-
turniæ nuntiatum erat sanguine per triduum in oppido pluuisse:

Calateiæ asinum tripedem natum, & taurum cum quinq; vaccis vno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluuisse. Horũ quoq; prodigiorũ causa res diuinę factę, & supplicatio vnum diẽ feriæq; habitæ. Consules ad id tp̃s in prouincias non exierant: quia neq;, vti de M. Popilio referrent, senatui obsequebantur: & nihil aliud decernere prius, statutum patribus erat. Aucta ẽt inuidia est Popilii, literis eius, quibus iterum cũ Statellatibus Liguribus procõsul pugnasse se scripsit, ac se decem milia eorũ occidisse. Propter cuius iniuriam belli, cęteri quoq; Ligurũ populi ad arma ierunt. Tum vero non absens modo Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebelliũ incitasset: sed Coss. quod nõ exirent in prouinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu patrum accensi M. Marcius Sermo, & Q. Marcius Scylla tribuni plebis & Coss. multam se dicturos nisi in prouinciã exirent, denunciarunt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sanciebatur, vt qui ex Statellis deditis in libertatem restitutus ante Calendas Sextiles primas nõ esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret animaduerteretq;. Ex autoritate deinde senatus eam rogationẽ promulgarunt. Priusq̃ proficiscerẽtur Coss. C. Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoq; frustra triũpho: in monte Albano, quod iam in morem venerat, vt sine publica autoritate fieret, triũphauit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes sciuit iussitq;. ex eo plebis scito C. Licinius Pr. consuluit senatum, quẽ quęrere ex rogatione vellet. Patres ipsum eum quęrere iusserunt. Tum demum Coss. in prouinciã profecti sunt, exercitumq; à M. Popilio cæperunt. Neq; tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne causam diceret aduerso senatu, infestiore populo, apud Pr. qui de quæstione in se posita senatum cõsuluisset. Huic detrectationi eius Tr. pl. alterius rogationis denunciatione occurrerunt: vt si non ante Idus Nouembres in vrbem Romã introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac iudicaret. Hoc tractus vinculo cũ redisset, ingenti cũ inuidia in senatum venit. Ibi cũ laceratus iurgiis multorum esset, S C factum est, vt qui Ligurum post Q. Fuluium L. Manliũ Coss, hostes non fuissent, vt eos C. Licinius, Cn. Sicinius Pr. in libertatẽ restituendos curarent, agrumq; iis trans Padum Cos. C. Popilius

daret. Multa milia hominum hoc S C restituta in libertatē trans/ductisq; Padum ager est assignatus. M. Popilius rogatione Mar/cia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio Pr. gratia Cos. ab/sentis & Popiliæ familiæ precibus victus Idibus Martiis adesse reum iussit, quo die noui magistratus inituri erant honorem: ne diceret ius, q̄ priuatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est. Legati Carthaginienses eo tēpore Romæ erant, & Gulussa filius Masinissæ: inter eos magnæ contentiones in sena/tu fuere. Carthaginienses querebātur: præter agrum, de quo ante legati ab Roma qui re præsenti cognoscerēt, missi essent: amplius L X X oppida castellaq; agri Carthaginiensis biennio proximo Masinissam vi atq; armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse: Carthaginienses fœdere illigatos silere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanq̄ sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis de terreri, quo diserte vetentur cū sociis P R bellū gerere. Sed iā vltra superbiam crudelitatemq; & auaritiam eius non pati posse Car/thaginienses: missos esse qui orarent senatum, vt trium harum re/rum vnam ab se impetrari sinerent: vt vel ex æquo apud sociū po/pulum, quid cuiusq; esset, disceptarent: vel permitterent Cartha/giniensibus, vt aduersus iniusta arma pio iustoq; se tutarētur bel/lo: vel ad extremū, si gratia plus q̄ veritas apud eos valeret semel statuerēt, q̄d donatū ex alieno Masinissæ vellēt. Modestius certe da turos eos, & scituros q̄d dedissent: ipsum nullū prꝫterq̄ suæ libidi nis arbitrio, finē facturū. Horꝫ si nihil impetrarēt, & aliquod suū post datam à P. Scipione pacem delictū esset: ipsi potius animad/uerterent in se. Tutam seruitutem se sub dominis Romanis, q̄ li/bertatem expositam ad iniurias Masinissæ malle. Perire nanq; se/mel ipsis satius esse, q̄ sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hæc dicta lacrimantes procubuerunt, stratiq; humi * non sibi magis misericordiam q̄ regi. Interrogari Gulussam pla/cuit, quid ad ea responderet: aut si prius mallet, expromeret super qua re Romam venisset. Gulussa neq; sibi facile esse dixit de iis re/bus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neq; patri fa/cile fuisse mandare, cū Carthaginiēses nec de qua re acturi essent, nec oīno ituros se Romam indicauerint. In æde Æsculapii clan/destinum eos per aliquot noctes consilium principum habuisse, vnde præterea legatos occultis cū mandatis Romam mitti. Eam

causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatũ, ne quid cõmunibus inimicis criminantibus se crederent, quẽ ob nullã aliam causam nisi propter constantẽ fidẽ erga P R odissent. His vtrinq; auditis, senatus de postulatis Carthaginiensium consultus respondere ita iussit: Gulussam placere extẽplo in Numidiã proficisci, & nuntiare patri, vt de iis, de quibus Carthaginienses querantur, legatos q̃primum ad senatum mittat, denuntietq; Carthaginiensibus vt ad disceptandum veniant. Si aliquid possent Masinissæ honoris causa & fecisse & facturos esse: ius gratiæ nõ dare: agrũ qua cuiusq; sit possideri velle: nec nouos statuere fines, sed veteres obseruari in aĩo habere. Carthaginiensibus victis se & vrbes & agros concessisse, non vt in pace eriperent per iniuriam, quę iure belli non ademissent. Ita regulus Carthaginiensesq; dimissi. Munera ex instituto data vtrisq;, aliaq; hospitalia comiter conseruata. Sub idẽ tẽpus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luscus, legati ad res repetendas in Macedoniã renuntiandamq; amicitiã regis missi, redierunt: qui iam sua sponte infestum Persi senatum insuper accẽderũt, relatis ordine quæ vidissent quæq; audissent. Vidisse se per oẽs vrbes Macedonum summa vi parari bellum. Cum ad regẽ peruenissent, per multos dies cõueniẽdi eius potestatẽ non factã. Postremo cũ desperato iam colloquio profecti essent, tum demũ se ex itinere reuocatos & ad eum introductos esse. Suæ oratiõis summam fuisse, fœdus cũ Philippo ictũ, cum ipso eo post mortem patris renouatum: in quo diserte prohiberi eũ extra fines arma efferre, ꝓhiberi socios P R lacessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenen vera oĩa & comperta referentem audissent. Samothracæ præterea ꝑ multos dies occultum consilium cũ legationibus ciuitatiũ Asiæ regem habuisse. Pro his iniuriis satisfieri senatum æquum cẽsere, reddiq; sibi res sociisq; suis, quas contra ius fœderis habeat. Regẽ ad ea primo accensum ira inclementer locutum, auaritiam superbiamq; Romanis obiicientem frequenter: quod alii super alios legati venirent, speculari dicta factaq; sua: quod se ad nutum imperiumq; eoꝝ omnia dicere ac facere æquũ censerent: postremo multum ac diu vociferatum reuerti postero die iussisse, scriptum se responsum dare velle: tum ita sibi scriptum traditũ esse. Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renouari, nõ quia probaret, sed quia in noua possessione regni patienda oĩa essent, passum. Si

nouum fœdus secum facere vellent, conuenire prius de conditio/nibus debere: & si in animũ inducerent vt ex æquo fœdus fieret, & se visurum quid sibi faciundum esset, & illos credere reipub. cõsul/turos. Atq; ita se ꝓripuisse, & summoueri è regia omnes cœptos: tum se amicitiam & societatem renuntiasse. Qua voce eum accen sum restitisse, atq; voce clara denũtiasse sibi, vt triduo regni sui de/cederent finibus. Ita se profectos, nec sibi aut venientibus, aut ma nentibus quidquã hospitaliter aut benigne factum. Thessali de/inde Ætoliq; legati auditi. Senatui, vt scirent quamprimum qui/bus ducibus vsura respub. esset, literas mitti consulibus placuit: vt vter eorũ esset, Romam ad magistratus creãdos veniret. Nihil ma/gnopere quod memorari attineat reipub. eo anno consules gesse/rant, magis è repub. visum erat cõprimi ac sedari exasperatos Li/gures. Cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoq; Illyriorum regẽ suspectum Issenses legati fecerunt: simul questi fi/nes suos secundo populatum: simul nuntiãtes vno animo viuere Macedonum atq; Illyriorũ regem, cõmuni consilio parare Roma/nis bellũ: & specie legatorũ Illyrios speculatores Romæ esse. Perse autore missos vt quid ageretur scirent. Illyrii vocati in senatũ: qui cum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent: quæsitum & quid ita non adissent magistratum, vt ex instituto loca lautia acciperent: sciretur deniq; venisse eos & super qua re venissent. Hæsitantibus in responso, vt curia excederẽt dictũ: responsum tanq̃ legatis, vt qui adire senatũ non postulassent, dari non placuit: mittendosq; ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, qui socii quererentur apud senatum exustum à rege agrum. non æquum eum facere, qui ab sociis suis non abstineret iniuriam. In hanc legationem missi, A. Terentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Asia q circa socios reges missi erant legati redierunt, qui renũtiarunt Eumenen in ea, Antiochũ in Syria, Ptolemæum in Alexandria sese conuenisse. Omnes solli/citatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere, pollici/tosq; omnia quæ P R imperasset præstaturos. & ciuitates socias adisse: cæteras satis fidas, solos Rhodios fluctuantes & imbutos Persei cõsiliis inuenisse. Venerant Rhodii legati ad purganda ea quæ vulgo iactari de ciuitate sciebant: cæterum senatum iis dari cum noui cõsules magistratum inissent placuit. Belli apparatum non differendum censuerũt. C. Licinio Pr. negotiũ datur, vt ex ve/

teribus quinqueremibus in naualibus Romæ subductis, quę possent vsui esse reficeret, pararetq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerũ explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, vt eas quæ in Sicilia naues essent, reficeret atq; expediret, vt Brundisium primo quoq; tẽpore mitti possent. Socios nauales libertini ordinis in viginti & quinque naues ex ciuibus Romanis C. Licinius Pr. scribere iussus, in quinq; & viginti parem numerum Cn. Sicinius sociis imperaret: idem Pr. peditum VIII milia, CCCC equites à sociis Latini nominis exigeret. Hunc militẽ qui Brundisii acciperet atq; in Macedoniam mitteret, A. Atilius Seranus, qui priore anno Pr. fuerat deligitur, C. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traiiciendũ haberet. C. Popilio Cos. ex autoritate senatus C. Licinius Pr. scribit, vt & legionem secundam, quæ maxime veterana in Liguribus erat: & socios Latini nominis IIII milia peditũ, CC equites Idib. Feb. Brundisii adesse iuberet. Hac classe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere donec successor veniret iussus, prorogato in annum ĩperio. Ea oĩa quæ senatus censuit impigre facta sunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naualibus deductæ: qui deduceret eas Brundisiũ, L. Porcius Licinius præpositus: duodecim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituiq; coemendum in Apuliam Calabriamq; tres legati missi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad oĩa præparata Cn. Sicinius Pr. paludatus ex vrbe profectus Brundisium venit. Exitu propè anni C. Popilius Cos. Romam rediit, aliquanto serius q̃ senatus censuerat: cui primo quoq; tẽpore magistratus creari, cũ tantũ bellum immineret, iussum erat. Itaq; nõ secũdis auribus patrũ auditus est Cos. cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis dissereret. Succlamatiões frequẽtes erant interrogationesq;, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatẽ nõ restituisset. Comitia cõsularia in quam edicta erant diẽ ad XII Cal. Mar. sunt habita. Creati Coss. P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die prętores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iulius Annalis. His p̃toribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicẽdo, Hispania, & Sicilia, & Sardinia, vt vni sors integra eẽt quò senatus censuisset. Cõsulibus designatis ĩperauit senatus, vt qua die magistratũ inissent, hostiis maioribus rite mactatis p̃carent, vt qđ bellũ P R in aĩo haberet gerere, vt id p̃sperũ eueniret.

Eodē die decreuit senatus, C. Popilius Cos. ludos per dies X Ioui Opt. Max. voueret, donaq; circa oīa puluinaria dari, si R P X annos in eodē statu fuisset. Ita vt censuerāt in Capitolio vouit Cos. ludos fieri donariaq; dari, quanta ex pecunia decresset senatus: cū centum & quinquaginta non minus adessent, præeunte verba Lepido pontifice maximo id votum suscæptū est. Eo anno sacerdotes publici mortui, L. Æmilius Pappus Xuir sacrorū, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, q priore anno fuerat censor. Hic fœda morte periit. Ex duobus filiis eius, qui tū in Illyrico militabāt, nuntiatum alterū decessisse, alterum graui & periculoso morbo ægrū esse. Obruit aīum simul luctus metusq;: mane ingressi cubiculū serui laqueo dependentē inuenere. Erat opinio, post censurā minus cōpotem fuisse sui: vulgo Iunonis Laciniæ iram ob spoliatū tēplum alienasse mentē ferebant. Suffectus in Æmilii locū Xuir M. Valerius Messala, in Fuluii pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppido adulescēs sacerdos lectus. P. Licinio, C. Cassio Coss. non vrbs tantum Roma, nec terra Italia, sed oēs reges ciuitatesq; quæ in Europa quæq; in Asia erant, conuerterant aīos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum vetus odium stimulabat, tū recens ira, quod scelere eius propè vt victima mactatus Delphis esset. Prusias Bithyniæ rex statuerat abstinere armis, euentumq; expectare. Nam neq; pro Romanis se æquum censere aduersus fratrē vxoris arma ferre: & apud Persea victorem veniā per sororē impetrabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterq̄ quod Romanis suo noīe auxilia pollicitus erat: ex quo est iunctus Eumeni affinitate, in oīa belli pacisq; se consociauerat consilia. Antiochus imminebat quidem Ægypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorꝝ spernens: & ambigendo de Cœlesyria causam belli se habiturum existimabat: gesturumq; sine vllo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tñ omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni ēt tum arbitrii erat: tutores & bellum aduersus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœlemsyriam, & Romanis oīa pollicebantur ad Macedonicū bellum. Masinissa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cū elephantis Misagenenq; filium mittere ad bellum parabat. Consilia autem in omnē fortunam ita disposita habebat. Si penes Romanos victoria esset, suas quoq; in eodē statu mansuras res, neq; vltra quidquam mo-

uendum: non enim passuros Romanos vim Carthaginiensibus afferri. Si fractæ essent opes Romanorũ, quæ tum protegerent Carthaginienses, suam omnẽ Africam fore. Gentius rex Illyriorũ fecerat potius cur suspectus esset Romanis, q̃ satis statuerat vtram foueret partem: impetuq; magis q̃ cõsilio iis aut illis se adiuncturus videbatur. Cotys Thrax Odrysarum rex euidenter Macedonũ partis erat. Hæc sententia regibus cũ esset de bello, in liberis gentibus populisq;, plebs vbiq; omnis fermè, vt solet, deterioribus erat ob regem Macedonasq; inclinata: principũ diuersa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi erant, vt autoritatem immodico fauore corrũperent: pauci ex iis iustitia imperii Romani capti: plures ita, si præcipuam operã nauassent, potẽtes sese in ciuitatibus suis futuros rati. Pars altera regiæ adulatiõis erat, quos æs alienum & desperatio rerũ suarum eodẽ manente statu, præcipites ad nouanda oĩa agebat: quosdam ventosum ingeniũ, quia Perseus magis auræ popularis erat. Tertia pars optima eadẽ & prudentissima, si vtiq; optio domini potioris daretur, sub Romanis q̃ sub rege malebat esse: si liberũ inde arbitrium fortunæ esset, neutrã partem volebant potentiorẽ altera oppressa fieri: sed illibatis potius viribus vtriusq; partis pacem ex eo manere: ita inter vtrosq; optimã conditionem ciuitatiũ fore, protegente altero semper inopem ab alterius iniuria. Hæc sentiẽtes certamina fautorũ vtriusq; partis taciti ex tuto spectabant. Coss. quo die magistratũ inierunt ex S C cum circa oĩa fana in q̃bus lectisterniũ maiorem partẽ anni esse solet, maioribus hostiis immolassent, inde preces suas acceptas ab diis immortalibus ominati, senatui rite sacrificatũ precationemq; de bello factã renuntiarũt. Aruspices ita responderũt, si quid rei nouę inciperetur id maturandũ esse: victoriã, triumphum, prorogationem imperii portẽdi. Patres quod faustũ felixq; P R esset, centuriatis comitiis primo quoq; die ferre ad populum Coss. iusserunt: vt quod Perseus Philippi filius Macedonũ rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secũ post mortem eius renouatum, sociis P R arma intulisset, agros vastasset, vrbesq; occupasset: quodq; belli parandi aduersus P R consilia inisset, arma, milites, classem eius rei causa cõparasset: vt, nisi de iis rebus satisfecisset, bellũ cũ eo iniretur. Hæc rogatio ad populũ lata est. S C inde factũ est, vt cõsules inter se prouincias Italiã & Macedoniã cõpararent sortirenturue. Cui Macedonia obuenisset, vt is regem Persea, quiq; eius sectam

fecuti essent, nisi P R satisfecissent, bello persequeretur. Legiones quatuor nouas scribi placuit, binas singulis Coss. Id præcipue prouinciæ Macedoniæ datũ, quod cum alterius Cos. legionibus quina milia & duceni equites ex vetere instituto darẽtur in singulas legiones: in Macedoniã sena milia peditũ scribi iussa, equites treceni æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu cõsuli alteri auctus numerus, XVI milia peditũ, DCCC equites, prçter eos quos Cn. Sicinius duxisset DC equites, in Macedoniã traiceret. Italiæ satis visa XII milia socioꝝ peditum, DC equites. Illud quoq; prçcipuũ datum sorti Macedoniæ, vt cẽturiones militesq; veteres scriberet quos vellet Cos. vsq; ad quinquaginta annos. In tribunis militũ nouatũ eo anno pp Macedonicum bellum quod Coss. ex S C ad populum tulerunt, ne trib. mil. eo anno suffragiis crearẽtur, sed Cos. prçtorumq; in iis faciendis iudiciũ arbitriumq; esset. Inter prætores ita partita imperia. Prætorẽ cuius sors fuisset vt iret quò senatus cẽsuisset, Brundisiũ ad classem ire placuit: vtq; ibi recognosceret socios nauales, dimissisq; si q parũ idonei essent, supplementũ legeret ex libertinis: & daret operã, vt duæ partes ciuium Romanoꝝ, tertia socioꝝ esset. Cõmeatus classi legiõibusq; vt ex Sicilia Sardiniaq; subueherentur, prætoribus qui eas prouincias sortiti essent mandari placuit, vt alteras decumas Siculis Sardisq; ĩperarent, vtq; id frumentũ ad exercitũ in Macedoniã portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniã, L. Canuleius Hispaniã, C. Sulpicius Galba vrbanã iurisdictionẽ, L. Iulius Annalis ĩter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò senatus censuisset sors euenit. Inter Coss. magis cauillatio q̃ magna cõtentio de ꝓuincia fuit. Cassius sine sorte se Macedoniã oppugnaturũ dicebat, nec posse collegã saluo iureiurãdo secũ sortiri. Prçtorẽ eũ, ne in ꝓuinciã iret, in concione iurasse, se stato loco statisq; diebus sacrificia habere, q̃ absente se recte fieri non possent: q̃ nõ magis Cos. q̃ prætore absente recte fieri possent. Si senatus non qd vellet in cõsulatu potius, q̃ quid in p̃tura iurauerit P. Licinius, animaduertendũ esse cẽseat: se tñ futurũ in senatus potestate. Cõsulti patres, cui consulatũ P R nõ negasset, ab se prouinciã negari superbum rati, sortiri consules iusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obuenit. Legiones inde sortiti sunt: prima & tertia in Macedoniã traiicerentur, secunda & quarta vt in Italia remanerẽt. Delectus Coss. multo intentiorẽ q̃ aliãs curã habebant,

Licinius veteres quoq; scribebat milites centurionesq; : & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes videbant qui priore Macedonico bello, aut aduersus Antiochũ in Asia stipendia fecerant. Cum tribuni militum centuriones sed primum quenq; citarent, tres & XX centuriones qui primos pilos duxerant, citati Tr.pl. appellarũt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad Coss. reiiciebant. Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus quibusq; bellum mandatum esset. Caeteri cognituros se de quo appellati essent aiebãt, & si iniuria fieret auxilium ciuibus laturos. Ad subsellia Tr. res agebatur. Eò M. Popilius consularis aduocatus, centuriones, & consul venerunt. Cos. inde postulanti vt in concione ea res ageretur, populus in cõcionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio ante cõsul fuerat, ita verba fecit. Militares homines, & stipendia iusta, & corpora & aetate & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen quo minus operam R. P. dent, id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines q̃ quos cum militassent habuissent attribuerentur. P. Licinius Cos. S. C. recitari iussit. Primum, quod bellũ senatus Perseo iussisset: deinde quod veteres centuriones q̃plurimum ad id bellum scribi censuisset: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta esset, vacationẽ militiae esse. Deprecatus est deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiae, aduersus regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent: aut prohiberent Cos. quem cuiq; ordinem assignari è rep. esset, eũ assignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum reiicerent. Postq̃ Cos. quae voluerat dixit, Sp. Ligustinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerant, à Cos. & ab tribunis petiit, vt sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur. Sp. Ligustinus tribus Crustuminae ex Sabinis sum oriundus Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & paruum tuguriũ, in quo natus educatusq; sum, hodieq; ibi habito. Cum primum in aetatem veni, pater mihi vxorem, fratris sui filiam dedit: quae secum nihil attulit praeter libertatẽ pudicitiamq;, & cum his foecunditatem quanta vel in diti domo satis esset. Sex filii nobis, duae filiae sunt, vtraeq; iã nuptae. Filii IIII togas viriles habent, duo praetextati sunt. Miles sum factus P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippũ regẽ: tertio anno virtutis causa mihi T. Quintius

Flaminius

Flaminius decumum ordinem hastatum assignauit. Deuicto Philippo Macedonibusq́;, cum in Italiam portati ac dimissi essemus, continuo miles voluntarius cum M. Porcio Cos. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorū qui viuant acriorem virtutis spectatorem ac iudicem fuisse sciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti sunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum hastatum prioris centuriæ assignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui aduersus Ætolos & Antiochum regē est missus. à M. Cælio mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus. Expulso rege Antiocho, subactis Ætolis reportati sumus in Italiam, & deinceps bis quæ annua merebant legiones stipēdia feci. Bis deinde in Hispania militaui, semel Q. Fuluio Flacco, iterum T. Sempronio Graccho Pr. à Flacco inter cæteros, quos virtutis causa secum ex prouincia ad triumphum deducebat, deductus sum: à T. Graccho rogatus in prouinciam ii. Quater intra paucos annos primum pilum duxi. quater & tricies virtutis causa donatus ab impatoribus sum, sex ciuicas coronas accępi. XXII stipēdia annua in exercitu emerita habeo, & maior annis sum quinquaginta. Quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, nec dum ætas vacationem daret, tñ cum quattuor milites pro me vno vobis dare P. Licini possem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro causa mea dicta accipiatis velim: ipse me, quo ad quisquam qui exercitus scribit idoneum militem iudicabit, nunquam sum excusaturus. Ordinē quo me dignum iudicent Tr. militum ipsorum est potestatis: ne quis me virtute in exercitu præstet dabo operam, vt semper ita fecisse me & imperatores mei, & qui vnà stipēdia fecerūt testes sunt. Vos quoq; æquum est cōmilitones, & si appellationis vobis vsurpatis ius, cum adulescentes nihil aduersus magistratuū senatusq́; autoritatem vsquam feceritis, nunc quoq; in potestate senatus ac consulum esse, & omnia honesta loca ducere, quibus remp. defensuri sitis. Hæc vbi dixit, collaudatum multis verbis consul ex concione in senatum duxit. Ibi quoq; ei ex autoritate senatus gratiæ actæ, tribuniq́; militares in legiōe prima primum pilum virtutis causa ei assignarunt. Cæteri centuriones omissa appellatione, ad delectum obedienter responderunt. Quo maturius in prouincias magistratus proficiscerētur, Latinæ Calend. Iun. fuere: eoq́; solēni perfecto C. Lucretius Pr. omnibus quæ ad classem opus erāt præ-

missis, Brundisium est profectus. Præter eos exercitus quos Coss. cōparabant, C. Sulpicio Galbæ Pr. negotiũ datum, vt quatuor legiones scriberet vrbanas, iusto numero peditum equitumq́; : iisq́; IIII Tr. mil. ex senatu legeret q præessent. Sociis Latini nominis imperaret XV milia peditum, M & CC equites. Is exercitus vti paratus esset quo senatus censuisset. P. Licinio Cos. ad exercitũ ciuilem socialemq́; petenti addita auxilia, Ligurũ M M, Cretenses sagittarii incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenses misissent. Numidæ item equites elephantiq́;. In eam rẽ legati ad Masinissam Carthaginiẽsesq́; missi, L. Postumius Albinus, Q. Terẽtius Culleo, C. Aburius. In Cretã item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinũ, C. Decium, A. Liciniũ Neruam. Per idem tẽpus legati ab rege Perseo venerunt. Eos in oppidũ intromitti nõ placuit, cum iam bellum regi eorũ & Macedonibus, & senatus decresset, & populus iussisset. in ædem Bellonæ in senatum introducti ita verba fecerunt. Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari à senatu posset, vt ii reuocentur, regem de iniuriis, si quas socii factas quererentur, arbitratu senatus satisfacturũ esse. Sp. Caruilius, ad eam ipsam rẽ ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. Is Perrebiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot vrbes captas, cætera quæ aut ageret, aut pararet rex, cũ argueret: respondere ad ea legati iussi postq̃ hæsitabant, negantes sibi vltra quidquã mandatũ esse: iussi renuntiare regi: Cos. P. Licinium breui cum exercitu futurũ in Macedonia esse. Ad eũ, si satisfacere in aĩo esset, mitteret legatos: Romã quod præterea mitteret nõ esse: neminem eorũ per Italiam ire liciturum. Ita dimissis, P. Licinio Cos. mandatũ, intra XI diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruilium mitteret, qui donec nauẽ conscẽdissent, custodiret. Hæc Romæ acta nondũ profectis in prouinciã Coss. Iam Cn. Sicinius, qui priusq̃ magistratu abiret, Brundisiũ ad classem & ad exercitum præmissus erat, traiectis in Epirum V M peditum, CCC equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum duobus milibus militũ, ad occupanda Dassaretiorũ & Illyriorũ castella, ipsis accersentibus præsidia, vt tutiores à finitimorũ impetu Macedonũ essent, misit. Paucis post diebus Q. Marcius, A. Atilius, & P. & Sergius Cornelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi, Corcyram peditũ mille secum aduexerunt; ibi inter se & regiones quas obirent & mi

lites diuiserunt. Decimius missus est ad Gentium regem Illyriorum: quem, si aliquem respectum amicitiæ cum habere cerneret, tentare: aut etiam ad belli societatem pellicere, iussus. Lentuli in Cephalleniam missi, vt in Peloponnesum traiicerent, oramq; maris in occidentem versi ante hyemem circumirent. Marcio & Atilio, Epirus Ætolia & Thessalia circumeundæ assignantur. Inde Boëtiam atque Euboëam aspicere iussi, tum in Peloponnesum traiicere: ibi congressuros se cum Lentulis cõstituunt. Priusquàm digrederentur à Corcyra, literæ à Perseo allatæ sunt: quibus quęrebat, quę causa Romanis aut in Græciam traiiciendi copias, aut vrbes occupandi esset. Cui rescribi nihil placuit: nuntio ipsius qui literas attulerat dici, præsidii causa ipsarum vrbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponnesi oppida, cum sine discrimine omnes ciuitates adhortarentur: vt quo animo qua fide adiuuassent Romanos Philippi primum deinde Antiochi bello, eodē aduersus Persea iuuarent: fremitũ in cõcionibus audiebant: Achæis indignantibus eodē se loco esse, qui oĩa à principiis Macedonici belli pręstitissent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent: quo Messenii atq; Elii q pro Antiocho hoste arma aduersus P R tulissent: ac nup in Achaicum contributi concilium, velut præmiũ belli se victoribus Achęis, tradi quererētur. Marcius & Atilius ad Gitanas Epiri oppidum X milia ab mari cũ ascenderent, concilio Epirotarũ habito cum magno omnium assensu auditi sunt: & quadringentos iuuētutis eorũ in Orestas, vt pſidio essent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Ætoliam progressi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locũ alius sufficeretur, & Lycisco Pr. facto, quem Romanorũ fauere rebus satis cõpertum erat, transierũt in Thessaliã. Eò legati Acarnanum, & Boëtorum exules venerunt. Acarnanes nuntiare iussi, quæ Philippi primũ, Antiochi deinde bello, decępti pollicitationibus regis aduersus P R cõmisissent, ea corrigendi occasionē illis oblatam. Si male meriti clementiã P R experti essent, bene merendo liberalitatē experirentur. Boëtis exprobratũ, societatē eos cum Perseo iunxisse. iis cũ culpam in Ismeniã principē alterius partis cõferrent, & quasdã ciuitates dissentiētes in causam deductas: appariturũ id esse Marcius respondit. Singulis enim ciuitatibus de se ipsis cõsulendi potestatē facturos. Thessalorũ Larissæ fuit conciliũ. Ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro

libertatis munere fuit: & legatis, quod & Philippi prius & post Antiochi bello enixe adiuti à gente Thessalorum essent. hac mutua commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad oia decernenda quæ Romani vellent. Secundum hoc concilium legati à Perseo rege venerunt, priuati maxime hospitii fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius necessitudinis cōmemoratione orsi, petierunt legati, in colloquium veniendi regi potestatem faceret. Marcius & se ita à patre suo accępisse dixit, amicitiam hospitiumq; cum Philippo fuisse: minime immemorē necessitudinis eius legationem eam suscępisse. Colloquium, si satis cōmode valeret, non fuisse dilaturum: nunc, vbi primū posset, ad Peneum flumen, quà transitus ab Omolio Dium esset, pręmissis qui nuntiarent regi, venturos. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recipit se, leui aura spei obiecta, quod Marcius ipsius causa suscępisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, cū amicorum, tum satellitum turba stipante: non minore agmine legati venerunt, & ab Larissa multis prosequētibus, & legationibus ciuitatium: quæ conuenerant Larissam, & renuntiare domum certa quæ audissent volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredienteis nobilem regē, & populi principis terrarum oium legatos. Postq̄ in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntiando cunctatio fuit, vtri transgrederentur: aliquid illi regiæ maiestati, aliquid hi P R. nomini, cum presertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi. ioco etiam Marcius cunctanteis mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quod Philippo ipsi cognomen erat) filius ad patrem transeat. Facile persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum q̄ multis trāsiret. Rex cum omni comitatu transire æquum censebat: legati vel cum tribus venire iubebant, vel si tantū agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorū obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, q̄ vt appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tanq̄ hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisq; sedibus consederunt. Cum paulisper silentium fuisset: Expectari nos, inquit Marcius, arbitror, vt respondeamus literis tuis quas Corcyram misisti: in quibus quæris, quid ita legati cū militibus venerimus, & pręsi-

dia in singulas vrbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuã, & non respondere vereor, ne superbũ sit: & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed cum aut verbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit: sicut bellum aduersus te alii q̃ mihi mandatum malim: ita orationis acerbitatem aduersus hospitem, vtcunq; est, subibo: sicut medici, cũ salutis causa tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, vnam rem te quæ facienda fuerit senatus fecisse censet, quod legatos Romam ad renouandum iudicat potius q̃ cum renouatũ esset violandũ. Abrypolim sociũ atq; amicũ populi Romani regno expulisti. Artetari interfectores, vt cæde (ne quid vltra dicam) lætatum appareret, recepisti: qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam & Maliensem agrũ cum exercitu contra fœdus Delphos isti. Byzantiis item contra fœdus misisti auxilia. Cum Boëtiis sociis nostris secretam tibiipsi societatẽ, quam non licebat, iureiurando pepigisti. Thebanos legatos Euersam & Callicritum venienteis à nobis, quærere malo quis interfecerit, q̃ arguere. In Ætolia bellum intestinum & cædes principũ, per quos nisi per tuos factæ videri possunt! Dolopes à te ipso euastati sunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret, propè vt victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quẽ insimulet piget referre: quæ hospes Brũdisinus occulta facinora indicet, certum habeo & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renuntiasse. Hæc ne dicerentur à me, vno modo vitare potuisti, nõ quærendo quam ob causam exercitus in Macedoniam traiicerẽtur, aut præsidia in sociorum vrbes mitteremus. Quærenti tibi superbius tacuissemus, q̃ vera respondimus. Equidẽ pro paterno nostro hospitio faueo orationi tuę, & opto vt aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ. Ad ea rex: Bonã causam, si apud iudices æquos ageretur, apud eosdem & accusatores & iudices agam. Eorum autem quæ obiecta sunt mihi, partim ea sunt quibus nescio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescã, partim q̃ verbo obiecta, verbo negare sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brũdisinus, aut Eumenes mihi obiiciat, vt accusare potius vere, q̃ conuiciari videantur! Scilicet nec Eumenes, cũ tam multis grauis publice ac priuatim sit, alium q̃ me inimicum habuit: neq; ego potiorem quenquam ad ministeria facinorum, q̃ Rammium, quem neq; vnquam ante

videram, nec eram postea visurus, inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Artetari cędis mihi reddenda ratio est: in qua tamen nihil vltra obiicitur, quàm interfectores eius in regno exulasse meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque accipitis, vt quicunque exules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, autores vos fuisse fateamini. Si hoc & vos recusabitis & omnes aliæ gentes, ego quoque inter cæteros ero. Et Hercule quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus locus est? Ego tamen istos, vt primum in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex regno iussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam causam dicenti reo obiecta sunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere quod mihi est vobiscum disceptationem habeant. Nam si est in fœdere ita scriptumq́, vt ne si bellum quidem quis inferat, tueri me regnumq́; meum liceat: mihi fatendum est, quod me armis aduersus Abrypolim socium populi Romani defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum est, vt arma armis propulsentur: quid tandem me facere decuit, cum Abrypolis fines mei regni vsque ad Amphipolim peruastasset, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa milia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus peruenisset? At enim bello quidem iusto sum persecutus: sed vinci non oportuit eum, neque ea quæ victis accidunt pati: quorum casum cum ego subierim, qui sum armis lacessitus, quid potest queri sibi accidisse, qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus Romani, quod Dolopas armis coërcuerim: quia etsi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis essent, vestro decreto patri attributi meo. Nec, si causa reddenda sit, non vobis nec fœderatis, sed iis qui ne in seruos quidem sęua atque iniusta imperia probant, plus æquo & bono sæuisse in eos videri possum: quippe Euphranorem præfectum à me impositum ita occiderunt, vt mors pœnarum eius leuissima fuerit. Ac cum pcessissem inde ad visendas Larissam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo ante debita vota persoluerem, Delphos sacrificandi causa ascendi. Et hic criminis augendi causa cum exercitu me fuisse adiicitur: scilicet, vt quod nunc vos facere que-

tor, vrbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. vocate in cõ‑ cilium Græciæ ciuitates per quas iter feci: queratur vnusquilibet militis mei iniuriam, nõ recusabo quin simulato sacrificio aliud petisse videar. Ætolis & Byzantiis præsidia misimus, & cum Boë‑ tis amicitiam fecimus. Hæc qualiacunq; sunt, per legatos meos non solum indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu ve‑ stro: vbi aliquos ego discæptatores, non tam æquos, quàm te Q. Marci paternum amicum & hospitem, habebam. Sed non‑ dum Romam accusator Eumenes venerat, qui calumniando oĩa detorquendoq; suspecta & inuisa efficeret: & persuadere vobis cõ‑ naretur, non posse Græciam in libertate esse & vestro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum vltra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Asiæ, quàm Antiochus fue‑ rit Eumenen esse. nec conquiescere socios vestros posse, quoad re‑ gia Pergami sit: eam arcem supra capita finitimarum ciuitatium impositã. Ego hæc Q. Marci & A. Atili, quæ aut à vobis obiecta, aut purgata à me sunt, talia esse scio, vt aures, vt animi audientiũ sint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, q̃ quomodo id vos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: & si quid fecerim imprudẽtia lapsus, corrigi me & emen‑ dari castigatione hac posse. Nihil certe insanabile, nec quod bello & armis persequendum esse censeatis, cõmisi. Aut frustra clemen‑ tiæ grauitatisq; vestræ fama vulgata per gentes est, si talibus de causis, quæ vix querela & expostulatiõe dignæ sunt, arma capitis & regibus sociis bella infertis. Hæc dicenti tum assensus Marcius, autor fuit mittendi Romam legati, cum experienda oĩa ad vlti‑ mum, nec prætermittendũ spem vllam censuisset. reliqua consul‑ tatio erat, quo nam modo tutum iter legatis esset. ad id cũ necessa‑ ria petitio induciarum videretur, cuperetq; Marcius, neque aliud colloquio petisset, grauate & in magnã gratiã petentis concessit. Nihil enim satis paratũ ad bellũ in præsentia habebãt Romani, non exercitũ, nõ ducem: cũ Perseus, ni spes vana pacis occæcasset consilia, oĩa pręparata atq; instructa haberet, & suo maxime tpe atq; alieno hostibus incipere bellũ posset. Ab hoc colloquio, fide induciarum interposita, legati Romani in Boëtiam comparati sunt. Ibi iam motus cœperat esse, discedentibus à societate cõmu‑ nis consilii Boëtorũ quibusdam populis; ex quo renuntiatũ erat

respondisse legatos, apparíturum quibus populis proprie societatem cum rege iungi displicuisset. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se quo societas ea decreta esset concilio: queis legati nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi iusserũt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prætoriis Boëtorum victa pars iniuriam persequens, coacta multitudine decretũ fecit Thebis, ne Boëtarchæ vrbibus reciperentur. Exules Thespias vniuersi concesserunt: inde (recepti enim sine cunctatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciunt, vt XII qui priuati cœtum & concilium habuissent, exilio multarentur. Nouus deinde prætor, Ismenias is erat vir nobilis ac potens; capitalis pœnæ absentes eos decreto damnat. Chalcidẽ fugerãt: inde ad Romanos Larissam profecti, causam cum Perseo societatis in Ismeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: vtriusq; tamen partis legati ad Romanos venerũt, & exules accusatoresq; Ismeniæ, & Ismenias ipse. Chalcidem vt ventum est, aliarum ciuitatium principes, id quod maxime gratũ erat Romanis, suo quiq; proprio decreto Persei societatem aspernati, Romanis se adiungebant: Ismenias gentem Boëtorum in fidem Romanorum permitti æquum censebat. Inde certamine orto, nisi in tribunal legatorum perfuisset, haud multum abfuit quin ab exulibus fautoribusq; eorum interficeretur. Thebæ quoq; ipsæ, quod Boëtiæ caput est, in magno tumultu erant, aliis ad regem trahentibus ciuitatem, aliis ad Romanos: & turba Coronæorum Aliartiorumq; cõuenerat ad defendendum decretum regiæ societatis. Sed cõstantia principũ, docentium cladibus Philippi Antiochiq; quanta esset vis & fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo, & vt tolleretur regia societas decreuit, & eos, qui autores paciscendæ amicitiæ fuerant, ad satisfaciendum legatis Chalcidem misit, fideiq; legatorũ cõmendari ciuitatem iussit. Thebanos Marcius & Atilius læti audierunt, autoresq; & his separatim singulis fuerunt ad renouandã amicitiam mittendi Romã legatos. Ante oĩa exules restitui iusserunt, & autores regiæ societatis decreto suo damnarunt. Ita, quod maxime volebant, discusso Boëtico consilio Peloponnesum proficiscuntur, Serg. Cornelio Chalcidem accersito. Argis præbitũ est iis concilium: vbi nihil aliud à gente Acheorum petierunt, q̃ vt mille milites darent. Id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum

Romanus exercitus in Græciam traiiceretur, missum est. Marcius & Atilius, peractis quę agēda in Græcia erant, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circū insulas missa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Postumius, M. Iunius. Ii circumeuntes, hortabantur socios ad suscipiendū aduersus Persea pro Romanis bellum: & quo quæq; opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant: quia minores secuturæ maiorꝵ autoritatem erant. Rhodii maximi ad oīa momenti habebantur: quia non fauere tantū, sed adiuuare ēt viribus suis bellū poterant, XL nauibus autore Hegesilo cōparatis. Qui cū in summo magistratu esset (prytanin ipsi vocant) multis rationibus pulecerat Rhodios: vt omissa, quam sæpe vanam experti essent, regum fouendorū spe, Romanam societatē, (vnam tum in terris vel viribus, vel fide stabilem, retinerēt. Bellū imminere cū Perseo: desideraturos Romanos eundē naualem apparatū, quem nuper Antiochi, quem Philippi ante bello vidissent: trepidaturos tum repente paranda classe cum mittēda esset, nisi reficere naues, nisi instruere naualibus sociis cœpissent. Id eo magis enixe faciundū esse, vt crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His incitati XL nauiū classem instructam, ornatamq; legatis Romanis aduenientibus, vt nō expectatam adhortationem esse appareret, ostenderūt. Et hæc legatio magnum ad cōciliandos aīos ciuitatium Asiæ momentū fuit. Decimius vnus sine vllo effectu, captarum ēt pecuniarum ab regibus Illyriorꝵ suspiciōe infamis, Romam rediit. Perseus cū à colloquio Romanorꝵ in Macedoniam recępisset sese, legatos Romam de inchoatis cū Marcio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sententia ad omnes erat: collocutū se cum Romanorꝵ legatis: quæ audisset quæq; dixisset ita disposita, vt superior fuisse in disceptatiōe videri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram. Autoribus enim Marcio atq; Atilio, missos Romā legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellū, tum omni gratia omni ope enitendum fore Rhodiis, vt reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omnium rerum ius ac potestas ad vnum populum perueniat. Cum cæterorum id interesse tum præcipue Rhodiorum, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellāt: quæ serua atq; obnoxia fore, si nullus aliò sit q̄ ad Romanos respectus. Magis & literæ & verba legatorꝵ

benigne sunt audita, q̃ momentum ad mutandos aĩos habuerũt potentior esse partis melioris autoritas cœperat. Responsum ex decreto est, optare pacẽ Rhodios: si bellũ esset, ne quid ab Rhodiis speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiã, multis magnisq́; meritis pace belloq́; partã, diiungeret sibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Boëtiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneam, & Aliartum adierunt, q̃bus expressum inuitis existimabatur, vt relicta regia societate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti sunt, q̃q̃ nonnihil & damnatis principibus & restitutis exulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Aliartii fauore quodã insito in reges, legatos in Macedoniã miserunt, p̃sidiũ petẽtes, quo se aduersus impotentẽ supbiã Thebanoꝝ tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est: presidiũ se pp indutias cũ Romanis factas mittere nõ posse: tñ suadere ita à Thebanoꝝ iniuriis quà possent vt se vindicarẽt, ne Romanis præberent causam in se sæuiẽdi. Marcius & Atilius Romã cũ venissent, legationẽ in Capitolio ita renũtiarũt, vt nulla re magis gloriarent̃, q̃ decepto p̃ idutias & spem pacis rege. Adeo.n. apparatibus belli fuisse instructũ, ipsis nulla parata re, vt oĩa opportuna loca p̃occupari ante ab eo potuerint, q̃ exercitus in Græciã traiiceretur. Spatio aũt indutiarũ sumpto venturũ illũ nihilo paratiorẽ, Romanos oĩbus instructiores rebus cœpturos bellũ. Boëtorum quoq; se cõciliũ arte distraxisse, ne cõiungi amplius vllo consensu Macedonibus possent. Hæc, vt summa ratiõe acta, magna pars senatus approbabat: veteres & moris antiqui memores, negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non p̃ insidias & nocturna prælia, nec simulatam fugã improuisosq́; ad incautũ hostẽ reditus, nec vt astu magis q̃ vera virtute gloriarentur. bella maiores gessisse. Indicere prius q̃ gerere solitos bella, denuntiare ẽt, interdum locũ finire in quo dimicaturi essent. Eadẽ fide indicatũ Pyrrho regi medicũ, vitæ eius insidiantẽ: eadem Faliscis vinctũ traditum proditorẽ liberoꝝ regis. Hæc Romana esse, nõ versutiarũ Punicarũ, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem q̃ vi superare gloriosius fuerit. Interdũ in præsens tempus plus profici dolo q̃ virtute: sed eius demum aĩum in p̃petuum vinci, cui confessio expressa sit, se neq; arte, neq; casu, sed collatis cõminus viribus iusto ac pio esse bello superatũ. Hęc seniores, q̃bus noua hæc minus placebat sapientia: vicit tñ ea pars senatus, cui potior vtilis quàm honesti curà erat, vt cõprobaretur

prior legatio Marcii: & eodē rursus in Græciā cū quinqueremibus remitteretur, iubereturq; cætera, vti è rep. maxime visum esset, agere. A. quoq; Atilium miserunt ad occupandam Larissam in Thessalia, timentes ne si induciarum dies exisset. Perseus præsidio eò misso caput Thessaliæ in potestate haberet. duo milia peditū Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam iussus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC milites Italici generis dati, vt Thebis daret operam, vt in potestate Boëtia esset. His præparatis, q̄q̄ ad bellū cōsilia erant destinata, senatū tñ pręberi legatis placuit. Eadē ferè quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Insidiarū Eumeni factarū crimē, & maxima cura, & minime tñ probabiliter: manifesta enim res erat, defensum. Cętera deprecatio erat: sed nō eis animis audiebātur, q aut doceri, aut flecti possent. Denuntiatū extemplo mœnibus vrbis Romæ, Italia intra XXX diem excederent. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denuntiatū, vt exercitui diem primā quanq; diceret ad conueniendum. C. Lucretius Pr. cui classis prouincia erat, cum XL quinqueremibus ab vrbe profectus: nam ex refectis nauibus alias in alium vsum retineri ad vrbem placuit. Præmissus à Pr. est frater Lucretius cum quinquereme vna: iussusq; ab sociis ex fœdere acceptis nauibus ad Cephaleniam classi occurrere: ab Rheginis triremi vna, ab Locris duabus, ab Vritibus quatuor, præter oram Italiæ superuectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari, Dyrracium traiicit. Ibi decem ipsorum Dyrracinorum, XII Issæorum, LIIII Gentii regis lembos nactus, simulans se credere eos in vsum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephaleniam traiicit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, superato freto, die quinto in Cephaleniā transmisit. Ibi stetit classis, simul opperiens vt terrestres copiæ traiicerentur, simul vt onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur. Per hos forte dies P. Licinius Cos. votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus est. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac maiestate geritur: præcipue conuertit oculos animosq;, cum ad magnum nobilemq; aut virtute, aut fortuna hostem, euntem Cos. prosequuntur. Contrahit enim non officii modo cura, sed ēt studium spectaculi, vt videant ducem suum, cuius imperio consilioq; summam R. P. tuendam permiserūt. Subit deinde cogitatio

animum, qui belli casus, q̃ incertus fortunæ euentus, cõmunisq́; Mars belli sit: aduersa secunda, quæq́; inscitia & temeritate ducũ clades sæpe acciderint: quæ contrà bona prudentia & virtus attulerit. Quem scire mortalium, vtrius mentis, vtrius fortunę Cos. ad bellum mittant: triũphantem ne mox cũ exercitu victore scandentem Capitoliũ, ad eosdem deos à quibus proficiscatur, visuri: an hostibus eam præbituri lætitiam sint. Persi autẽ regi, aduersus quem ibatur, famam & bello clara Macedonũ gens, & Philippus pater, inter multa prospere gesta Romano etiã nobilitatus bello, præbebat: tum ipsius Persei nunquã, ex quo regnum accępisset, desitum belli expectatiõe celebrari nomen. cũ his cogitationibus omniũ ordinum hoĩes proficiscentẽ cõsulem prosecuti sunt. Duo consulares tribuni militum cũ eo missi, C. Claudius, Q. Mucius: & tres illustres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlii Acidini: alter M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cum iis Cos. Brundisium ad exercitũ, atq; inde cum oĩbus copiis transuectus ad Nympheũ in Apolloniati agro posuit castra. Paucos ante dies Perseus, postq̃ legati ab Roma regressi præciderant spẽ pacis, cõsilium habuit. Ibi aliquã diuersis sententiis certatũ est. Erant, q̃bus vel stipendium pendendũ, si iniungeretur, vel agri parte cedendũ si multarent, q̃dquid deniq; aliud pacis causa patiendũ esset, non recusandũ videretur: nec cõmittẽdum vt in aleam tanti casus se regnumq́; daret. Si possessio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusq́; afferre posse, quibus non amissa modo recuperare, sed timendus vltro iis esse quos nunc timeret posset. Cæterũ multo maior pars ferocioris sentẽtiæ erat. Quidquid cessisset, cũ eo simul regno protinus cedendũ esse affirmabãt. Neq; enim Romanos pecunia aut agro egere: sed hoc scire, cum oĩa humana, tum maxima quæq; & regna & imperia sub casibus multis esse. Carthaginiensium opes fregisse sese, & ceruicibus eorũ præpotẽtẽ finitimũ regẽ imposuisse: Antiochum progeniemq́; eius vltra iuga Tauri remotũ. Vnum esse Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod sicubi P R sua fortuna labet, antiquos aĩos regibus suis videatur posse
* facere. Dum integræ res, apud animum suum Persea debere: vtrũ singula concedendo nudatus ad extremum opibus extorrisq́; regno, Samothraciam aliam'ue quam insulam petere ab Romanis, vbi priuatus superstes regno suo in contẽptu atq; inopia consenescat, malit: an armatus vindex fortunæ dignitatisq́; suæ, ita

vt viro forti dignum sit, patiatur quodcūq; casus belli tulerit: aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non esse admirabilius Romanos Græcia pelli, q̄ Annibalem Italia pulsum esse. Neq; hercule videre, qui conueniat, fratri affectanti per iniuriā regnum summa vi restitisse, alienigenis bene parto eo cedere. Postremo ita bello & pace quæri, vt inter omnes conueniat, nec turpius quicquam esse q̄ sine certamine cessisse regno: nec præclarius quicquam, q̄ pro dignitate ac maiestate omnem fortunam expertum esse. Pellæ in vetere regia Macedonum hoc consilium erat. Geramus ergo, inquit, diis bene iuuantibus, quando ita videtur, bellum: literisq; circa præfectos dimissis Citium (Macedoniæ oppidum est) copias omnes contrahit. Ipse centum hostiis sacrificio regaliter Mineruæ quam vocant Alcidem confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citiū est. Eò iam omnes Macedonum externorumq; auxiliorum cōuenerant copiæ. Castra ante vrbem ponit, omnesq; armatos in campo struxit. Summa omnium XL milia armata fuere: quorū pars fermè dimidia phalangitæ erant: Hippias Bereus præerat. Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipsi legionem vocabant: præfectos habebant Leonatum & Thrasippum Eulyestas. Cæterorum cetratorum trium fermè miliū hominum dux erat Antiphilus Edessæus. Pæones, & ex Paroria & Parstrymonia (sunt autem ea loca subiecta Thraciæ) & Agrianes admixtis etiam Thracibus incolis trium milium fermè & ipsi expleuerunt numerum. Armauerat contraxeratq; eos Didas Pæon, qui adulescētem Demetrium occiderat. Et armatorum duo milia Gallorum erāt, præfecto Asclepiodoto. Ab heraclea ex Sintiis tria milia Thracum liberorum suum ducem habebant. Cretensiū par penè numerus suos duces sequebatur, Susum Phalasarneum & Syllum Gnosium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Gręcia, misto generi hominū, præerat. Regii is generis ferebatur, exul damnatus frequenti concilio Achæorum, literis ad Persea deprensis. Ætolorum & Boëtorum, qui non explebāt plus q̄ quingentorum omnes numerum, Lyco Achęus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorum tot gētium auxiliis XII milia armatorum fermè efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia cōtraxerat III milia. venerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gētis Odrysarum cū mille delectis equitibus, pari fermè peditum numero. Summa totius

exercitus XXXIX milia peditum erant, IIII equitum. Satis cõstabat secundum eum exercitũ, quem Magnus Alexander in Asiã traiecit, nunq̃ vllius Macedonũ regis copias tantas fuisse. Sextus & vicesimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia, & progeniẽ ediderat, cuius magna pars matura militię esset, & leuibus bellis Thracum accolarum quæ exercerent magis q̃ fatigarent, sub assidua tñ militia fuerat: & diu meditatũ Philippo primo, deinde & Persi Romanum bellũ oĩa vt instructa parataq; essent effecerat. Mota parũper acies, non iusto decursu tñ, ne stetisse tantum in armis viderentur: armatosq;, sicut erant, ad cõcionem vocauit. Ipse cõstitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorũ maior Philippus natura frater, adoptione filius: minor quẽ Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum: iniuriam P R in patrẽ seq; cõmemorauit. Illum oĩbus indignitatibus cõpulsum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ vrbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis extractam hyemem, vt tempus ad cõparandum haberent. Consulem nũc venire cum duabus legionibus Romanis, quæ tricenos equites habeant, & pari fermè numero sociorum peditum equitumq;. Eò vt accedant regũ auxilia Eumenis & Masinissæ, non plus VII milia peditum II equitum futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exercitum: quantum numero, quantum genere militũ præstarent, tironibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi à pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atq; durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas, Gallosq; ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quę sibi quisq; parauerit, pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui cura & impensa facta. Cõmeatum illis, cũ procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentũ, præter reditus metallorũ, in decem annos seposuisse. Omnia quæ deorum indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerant, plena cumulataq; habere Macedonas: animum habendũ esse, quem habuerint maiores eorũ: qui Europa omni domita trãsgressi in Asiã, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarũ: nec ante vincere desierint, q̃ rubro mari inclusis quod vincerent defuerit. At Hercule nunc nõ de vltimis Indicæ oris, sed de ipsius Macedonię

possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos, speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulũ: nũc propalàm Macedoniam in seruitutem petere: ne rex vicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoq;, si absistere bello & facere imperata velint. Cum per omnem orationẽ satis frequenti assensu succlamatum esset: tum vero ea vociferatio simul indignantium minitantiumq;, partim iubentium bonum animũ habere regem, exorta est, vt finem dicendi faceret, tantũ iussis ad iter parere: iam enim dici, mouere castra ab Nymphæo Romanos. Cõcione dimissa ad audiendas legationes ciuitatium Macedoniæ se contulit. Venerant aũt ad pecunias, pro facultatibus quæq; suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus, satis regios apparatus ad ea dictum sufficere: vehicula tantum imperata, vt tormenta, telorumq; missilium ingentem vim præparatam, bellicumq; aliud instrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem vocant lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obsides Larisseis dederant: victa tamen præsenti metu in deditionem concesserunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perrebos quoq; idem facturos, vrbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem accæpit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, vt inexuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret: non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoq; in ipsum Macedonasq; procacibus iaculati sunt. Quę res cum infestiorem hostem ad oppugnandum fecisset: ipsos desperatione veniæ ad tuendos sese acrius accendit. Itaq; per triduum ingentibus vtrinque animis & oppugnatæ sunt & defensæ. Multitudo Macedonum ad subesidum inuicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos diem noctem eosdem tuentes mœnia, non vulnera modo, sed etiam vigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & scalæ vndiq; ad muros erigerẽtur,

& porta vi maiore oppugnaretur: oppidani depulsi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemq; repentinam in hostes faciunt. Quæ cum iræ magis incõsultæ, q̃ veræ fiduciæ virium esset: pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugiẽtesq; per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta vrbs ac direpta est: libera quoq; corpora, quæ cædibus superfuerunt, venundata. Diruto magna ex parte & incenso oppido, profectus ad Phalannam castra mouit: inde postero die Gyrtonem peruenit. Quò cũ T. Minucium Rufum & Hippiam Thessalorum Pr. cum præsidio intrasse accepisset: ne tentata quidem oppugnatione prætergressus, Velatias & Connum, perculsis inopinato aduẽtu oppidanis recepit. Vtraque oppida in faucibus sunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaq; & firmiore id præsidio tutum equitum peditumq;, ad hoc fossa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipse ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium aduentũ statuit: simul & frumentari passim exercitum iubet in subiecto hostium agro. Nanq; Sycurium est sub radicibus Ossæ montis, quà in meridiem vergit: subiectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Ad has opportunitates accedit summa salubritas & copia, pluribus circumiectis fontibus perennium aquarum. Cos. Romanus per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde postq̃ in Athamaniam est transgressus, asperi ac propè inuii soli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit. cui si vexatis hominibus equisq; tironem exercitum ducenti acie instructa & loco suo & tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postq̃ Gomphos sine certamine ventum est, præter gaudium periculosi saltus superati, contemptus quoq; hostium adeo ignorantium opportunitates suas accessit. Sacrificio rite perfecto Cos. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumẽtorum hominumq; moratus dies: cum audiret vagari Macedonas effusos per Thessaliam, vastariq; sociorum agros, satis iam refectum militẽ ad Larissam ducit. Inde cum III milia fermè abesset à Tripoli (Sceam vocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tẽpus Eumenes ad Chalcidem nauibus accessit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor milibus peditum, mille equitũ ad Cos. venit. Chalcide

relicta

relicta duo milia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus vndiq; Græcię populis conuenerunt, quorum pleraq; (adeo parua erant) in obliuionem adducta. Apolloniatæ CCC equites, centum pedites miserunt. Ætolorum alę vnius instar, quātum in tota gente equitum erat, venerant. & Thessalorum omnis equitatus separatus erat: non plus q̄ CCC erant equites in castris Romanis. Achęi iuuentutis suæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum classe super Maleam Chalcidem iusso petere, ipse triremem conscendit sinum Corinthium petens ad præoccupandas in Boëtia res: tardior ei nauigatio propter infirmitatē corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adueniens, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audisset, nuntium Pr. verbis, qui abscedere eum inde iuberet, misit. Boëtorum iuuentute, quæ pars cū Romanis stabat, eam rem aggressus legatus à mœnibus abscessit. Hæc soluta obsidio locum alteri nouæ obsidioni dedit. Nanq; extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali X milibus armatorū, ad hoc duobus milibus regiorum qui sub Athenæo erant, Aliartum circū sedit: parantibusq; iam oppugnare superuenit à Creusa Pr. Ad idem ferè tempus & ab socijs naues Chalcidem conuenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duę ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinq; Rhodiæ quadriremes. Pr. quia nusquam erat maritimum bellū, remisit socios. & Q. Marcius Chalcidē nauibus venit, Halope capta, Larissa quæ Cremaste dicitur, oppugnata. Cū hic status in Boëtia esset: Perseus cum ad Sycurium (sicut ante dictum est) statiua haberet, frumento vndiq; circa ex agris conuecto, ad vastandum Pheræorum misit: ratus ad iuuandas sociorum vrbes longius ab castris abstractos deprehendi Romanos posse. Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertisset, prædam quidem prǽterq̄ hominū, pecora autem maxime omnis generis fuere, diuisit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, vnde bellum ordirentur. Regis creuerūt animi vastatione concessa sibi ab hoste Pheræi agri. Itaq; eūdum inde ad castra, nec dandum vltra spatium cunctandi censebat. & Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes non latam Pheræis opem. consultantibus quid

agerent: aderant autem Eumenes & Attalus in consilio: trepidus nuntius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur vt arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centum equites & parem numerum iaculatorum peditũ exire. Perseus fermè diei quarta cũ paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, consistere signa peditum iussit: prægressus ipse cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo ducesq; aliorũ auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos passus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Cassignatus præerat: & leuis armaturę centum ferè & quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum misit. Prælium, cum pares numero essent, neq; ab hac aut illa parte noua auxilia subuenirent, incerta victoria finitũ est. Eumenis fermè XXX interfecti: inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit: postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admouit, plaustris cum aqua sequentibus: nam duodecim milium passuũ via omnis sine aqua & plurimi pulueris erat: affectosq; siti, si primo in cõspectu dimicassent, pugnaturos fuisse apparebat. Cum Romani quiessent, stationibus etiam intra vallum reductis, regii quoq; in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore vt Romani equites abeuntium nouissimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cum longius à castris eos elicuissent, facile vbiubi essent se, qui equitatu & leui armatura plus possent, conuersuros aciem. Postq̃ incœptum non succedebat, castra propius hostem mouit rex, & à quinq; milibus passuũ cõmuniit. Inde luce prima in eodem quo solebat loco peditũ acie instructa, equitatum omnẽ leuemq; armaturam ad castra hostiũ ducit. Visus & plurium & propior solito puluis trepidationem in castris Romanis fecit: & primo vix creditum nuntianti est: quia prioribus continuis diebus nunquã ante horam quartam hostis apparuerat, tum solis ortus erat. Deinde vt pluriũ clamore & cursu à portis dubitatio exẽpta est, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad sua quisq; tentoria discurrit. Minus qngentos passus à vallo instruxerat Perseus suos, circa tumulum quem Callicinũ vocant. Læuo cornu Cotys

rex præerat cum oíbus suæ gentis: equitum ordines leuis armatu/ra interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erãt equi/tes, intermixti turmis eorꝝ Cretenses. Huic armaturæ Midon Be/reus, equitibus & summę partis eius Meno Antigonẽsis præerat. Proximi cornibus cõstiterant regii equites, & mixtum genus dele/cta pluriũ gentiũ auxilia: Patrocles Antigonensis hic & Pæoniæ præfectus Didas, erant præpositi. Medius oíum rex erat: circa eum agema quod vocant, equitumq; sacræ alæ. ante se statuit fundito=res iaculatoresq;: quadringentorꝝ manus vtraq; numerũ expleue/rat. Ionem Thessalonicẽsem & Timanora Dolopem iis pręfecit. Sic regii constiterãt. Consul intra vallum peditũ acie instructa, & ipse equitatum omnẽ cum leui armatura misit: pro vallo instru=cti sunt. Dextro cornu prępositus C. Licinius Crassus consulis fra ter cum omni Italico eqtatu, velitibus intermixtis: sinistro M. Va lerius Læuinus sociorꝝ ex Græcis populis eqtes habebat, eiusdem gentis leuẽ armaturam. Mediã aũt aciem cũ delectis equitibus ex/traordinariis tenebat Q. Mucius. CC equites Galli ante signa horum instructi, & de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis CCC Thessali. CCCC eqtes paruo interuallo super leuũ cornu locati. Eumenes rex Attalusq; cũ omni manu sua ab tergo ĩter postremã aciem ac vallũ steterunt. In hunc modũ maxime instructæ acies, par fermè vtrinq; numerus eqtum ac leuis armaturæ cõcurrunt, à funditoribus iaculatoribusq; qui præcesserunt prælio orto. Primi oíum Thraces, haud secus q̃ diu claustris retentæ ferę, concitati cũ ingenti clamore in dextrũ cornu Italicos eqtes incurrerũt, vt vsu belli & ingenio impauida gens turbaretur. gladiis hastas pe tere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia suffodere. Perseus in mediã in vectus aciem, Græcos primo impetu auertit: qbus cũ grauis ab tergo instaret hostis, Thessalorꝝ eqtatus, qui à læuo cornu breui spatio diiunctus in subsidiis fuerat, extra cõcur/sum primo spectator certaminis, deinde inclinata re maximo vsui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postq̃ se Eumenis auxiliis adiunxerũt, & cũ eo tutũ inter ordines suos recęptũ sociis fuga dissipatis dabant: & cũ minus cõferti hostes instarent, ꝑgredi ẽt ausi multos fugientiũ obuios excęperunt. Nec regii sparsi iã ipsi passim sequẽdo, cum ordinatis & certo incedẽtibus gradu manus conserere audebant,: cũ victor equestri pręlio rex paruo momento si adiuuisset, debellatum esset. opportune adhortanti superuenit

phalanx, quam sua sponte ne audaci cœpto deesset Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postq̃ prospere pugnasse equitem accæperunt. Fluctuante rege inter spem metumq; tantę rei conandæ, Cretensis Euãder, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis vsus erat: postq̃ agmen impeditũ venientium sub signis vidit, ad regem accurrit, & monere instititn: ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gesta quiesset eo die, vel pacis honestę conditionẽ habiturum, vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet. In hoc consilium pronior erat animus regis: Itaq; collaudato Euandro, signa referri, peditumq; agmen redire in castra iubet, equitibus recæptui canere. cecidere eo die ab Romanis C C equites, duo milia haud minus peditum: capti fermè C C equites. ex regiis autem X X equites, X L pedites interfecti. Postq̃ rediere in castra victores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat: cũ cantu enim superfixa capita hostiũ portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantũ ex male gesta re, sed pauor etiam erat, ne extemplo castra hostis aggrederetur. Eumenes suadere, vt trans Peneum transferret castra: vt pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. Cos. moueri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione, silentio noctis transductis copiis, castra in vlteriore ripa communit. Rex postero die ad lacessendos prælio hostes progressus, postq̃ trans amnem in tuto posita castra animaduertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non instituisset victis: sed aliquãto maiorem culpam esse, quod nocte foret cessatum. Nam vt neminem alium suorum moueret, leui armatura immissa, trepidantiũ in transitu fluminis hostiũ deleri magna ex parte copias potuisse. Romanis quidem præsens pauor demptus erat, in tuto castra habentibus: damnũ inter cætera præcipue famæ mouebat. & in consilio apud Cos. pro se quisq; in Ætolos conferebant causam: ab iis fugæ terrorisq; principium ortum, secutos pauorem Ætolorũ & cæteros socios Græcorum populorum. Quinq; principes Ætolorũ primi terga vertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesq; eorum etiam virtutis causa donati. Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur: dona ex his aliis arma insignia, aliis equos, quibusdã captiuos dono dabat. Scuta erant supra M D: loricæ thoracesq; M amplius summam explebant:

galearum gladiorumq; & missiliũ omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per se ampla, pleraq; multiplicata verbis regis, quę ad concionem vocato exercitu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis, meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites seminarium senatus: inde lectos in patrum numerum consules, inde imperatores creant. Horum spolia paulo ante diuisimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis, quæ nocturna fuga vobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleuerunt. Sed facilius nobis sequẽtibus victos Peneum superare erit, q̃ illis trepidantibus fuit: transgressiq; extemplo castra oppugnabimus, q̃ hodie cępissemus, ni fugissent. Aut si acie decernere volent, eundem pugnæ pedestris euẽtum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui vicerant alacres, spolia cæsorum hostium humeris gerẽtes ante ora sua, audiuere, ex eo quod acciderat spem futuri præcipientes: & pedites aliena gloria accensi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, sibi quoq; & nauandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi occasionem optabant. concione dimissa, postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra: tumulus hic inter Tempe & Larissam medius est. Romani non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eò Misagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies consilium habenti regi de summa, cum iam consedisset ferocia ab re bene gesta: ausi sunt quidam amicorum consilium dare, vt secunda fortuna in conditione honestæ pacis vteretur, potius q̃ spe vana euectus in casum irreuocabilem se daret. Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & merito felicis esse. Mitteret ad Cos. qui fœdus in easdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio victore accępisset: neq; finiri bellum magnificẽtius, q̃ à tam memorabili pugna: neq; spem firmiorem pacis perpetuę dari, q̃ quæ perculsos aduerso prælio Romanos molliores factura sit ad paciscendũ. Quod si Romani tum quoq; insita pertinacia æqua aspernarentur: deos hominesq;, & moderationis Persei, & illorum peruicacis superbiæ, futuros testes. Nunquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus: itaq; plurium assensu compro-

bata est sententia. Legati ad Cos. missi, adhibito frequenti cõsilio auditi sunt. Pacem petere, vectigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis pollicentes: vrbibus agris locisq;, quibus Philippus cessisset, cessurũ primũ. Hęc legati. Summotis his, cum consultarent; Romana constantia vicit in consilio. Ita tum mos erat, in aduersis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari aios in secũdis. Responderi placuit: ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex de se deq; vniuersa Macedonia statuendi ius. Hæc cũ renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse: & pleriq; vetare amplius mẽtionem pacis facere: vltro mox quæsituros quod oblatũ fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia viriũ esse, timere: & summam pecunię augens, si pretio pacem emere posset, non destitit animum Cos. tentare. Postq̃ nihil ex eo, quod primo responderat, mutabat: desperata pace ad Sycutiũ, vnde profectus erat rediit, belli casum de integro tentaturus. Fama equestris pugnæ vulgata per Græciam, nudauit voluntates hominum: non enim solum qui partis Macedonum erant, sed pleriq; ingentibus Romanorũ obligati beneficiis, quidam vim superbiamq; experti, læti eam famam accæpere: non ob aliam causam q̃ prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus vtitur, deteriori atq; infirmiori fauendo. Eodem tempore in Boëtia summa vi Aliartũ Lucretius Pr. oppugnarat: & quanquã nec habebant externa auxilia obsessi, præter Coronæorũ iuniores, q prima obsidione mœnia intrauerant, neq; sperabant: tamen ipsi animis magis q̃ viribus resistebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arietẽ admotum, libramento plumbi grauatum ad terram vrgebant: & si quã declinarent qui agebãt ictum, pro diruto muro nouum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinæ strage cõgestis saxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos diuidi Pr. iussit, vt corona vndiq; mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quod qua parte palus vrbẽ cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duæ turres quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo milia militum delectorum admouit: vt eodem tẽpore quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu aduersus se oppidanorum facto, scalis vacua defensoribus mœnia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani vim eius arcere parant. Nam super stratũ

ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, vt incēdio intersepti ab hoste spatium ad obiiciendum interiorem murum haberent: quod incœptum eorum fors impediit. Nam tantus repente effusus est imber, vt nec accendi facile pateretur, & extingueret accensa. Itaq; & transitus per distracta fumantia virgulta patuit: & in vnius loci præsidium omnibus versis, mœnia quoq; pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ vrbis seniores impubesq;, quos casus obuios obtulit, passim cæsi: armati in arcem confugerunt, & postero die, cum spei nihil superesset, deditione facta sub corona venierunt. fuerunt autem MM fermè & D. ornamenta vrbis statuæ & tabulæ pictæ, & quicquid preciosæ prædæ fuit, ad naues delatum: vrbs diruta à fundamētis. inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine recæptis, vrbem tradidit exulibus & qui Romanorum partis erant: aduersę factionis hominum, fautorumq; regis ac Macedonum, familias sub corona vendidit. His gestis in Boëtia, ad mare ac naues rediit. Cum hæc in Boëtia gererentur, Perseus ad Sycurium statiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audisset, raptim Romanos circa ex agris demessum frumentum conuehere, deinde ante sua quenq; tentoria spicas fascibus desecantem, quo purius frumentū tereret, ingentes aceruos per tota castra stramentorum fecisse: ratus incendio opportuna esse, faces tædamq; & malleolos stuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media nocte profectus, vt prima luce aggressus falleret, nequicquam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo cæteros exciuerūt: signumq; datum est arma extemplo capiendi: simulq; in vallo, ad portas, miles instructus erat & intentus propugnationi castrorū. Perseus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit. Ipse cum equitatu & leui armatura substitit ab agmen cogēdum, ratus id quod accidit insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hostes. Breue certamen leuis armaturæ maxime cū procursatoribus fuit, equites peditesq; sine tumultu in castra redierūt. Demessis circa segetibus, Romani ad Crannonium intactū agrū castra mouent. Ibi cum securi, & propter castrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona est, statiua haberent: repēte prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum leui armatura visus ingētē tu-

multum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen sub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad equestre certamen Romanos: qui postq̄ nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycuriū signa iuberet, ipse mox insecutus. Romani equites modico interuallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos inuadere possent: postq̄ confertos abire signa atque ordines seruantes viderunt, & ipsi in castra redeunt. Inde offensus longinquitate itineris rex ad Mopseluū castra mouit. & Romani demessis Crannonis segetibus in Phalanneum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognosset rex, sine vllo armato præsidio passim vagantes per agros Romanos metere: cū M equitibus, duobus milibus Thracum & Cretensium profectus, cum quantum accelerare poterat effuso agmine issent, improuiso aggressus est Romanos. Iuncta vehicula, pleraq; onusta, mille admodum capiuntur, DC fermè homines. Prædam custodiendam ducendamq; in castra CCC Cretensium dedit: Ipse reuocato ab effusa cæde equite & reliquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius Tr. militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium aduentu in propinquū tumulū recæpit, loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi cum in orbem milites coëgisset, vt densatis scutis ab ictu sagittarum & iaculorum sese tuerentur: Perseus circundato armatis tumulo, alios ascensum vndiq; tentare iubet, & cōminus prælium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circūstabat: nā neq; conferti pugnare, propter eos qui ascendere in tumulum conabantur, poterant: & vbi ordines procursando soluissent, patebant iaculis sagittisue. Maxime cestrosphendonis vulnerabantur: hoc illo bello nouū genus teli inuentum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut sagittis solent, circūdabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum velut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum, pars vulnerata militum esset, nec facile iam arma fessi sustinerēt: instare rex vt dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cuiusq̄ ad deditionem flectebatur animus: cum ex insperato iam obstinatis mori spes affulsit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes qui-

dam in castra, nuntiassent Cos. circumsideri præsidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC fermè & omnes Romani erãt) cum equitatu ac leui armatura (accesserant noua auxilia Numidæ pedites equitesq; & elephanti) castris egreditur: & tribunis militum imperat, vt legionum signa sequantur. Ipse velitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tumultum præcedit. Consulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum. Cum in conspectu prima signa suorum circũsessis fuerunt, Romanis quidem ab vltima desperatione recreatus est animus. Perseus, cui primum omnium fuerat, vt contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisq;, nõ tereret tempus in obsidione præsidii: secundum, ea quoque tentata vtcunq;, cum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto, abire: & ipse hostium aduentũ elatus successu mansit, & qui phalangem accerserent propere misit: qua & serius quàm res postulabat, & raptim acta, turbati cursu aduersus instructos & præparatos erant aduenturi. Cos. ante veniens, extemplo prælium conseruit. Primo resistere Macedones, deinde vt nulla re pares erant, amissis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterum iter propè ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita cum raptim duceretur, primo in angustiis captiuorum agmini oblata vehiculisq; frumento onustis: iis cæsis ingens ibi vexatio partis vtriusq; fuit, nullo expectante vtcunq; explicaretur agmen: sed armatis detrudentibus per præceps impedimenta (neq; enim aliter via aperiri poterat) iumentis cum stimularentur in turba sæuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expedierant sese, cum regio agmini perculsisq; equitibus occurrunt. Ibi vero clamor iubentium referre signa, ruinæ quoque propè similem trepidationem fecit: vt si hostes intro ire angustias ausi longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. Cos. recæpto ex tumulo præsidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum autores sunt, VIII milia hostium cæsa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: viuos captos circiter MMDCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam victoriam fuisse: supra IIIIM & CCC de exercitu consulis cecidisse: signa sinistræ alæ quinq; amissa. Hic dies & Ro-

manis refecit animos, & Persea perculit: vt dies paucos ad Mopselum moratus, sepulturæ maxime militum amissorum cura: præsidio satis valido ad Connum relicto in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, iussum Magnetas & propinquos tentare. Cum Pellam venisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus. Eo fama affertur, Atlesbim regulũ Thracum, Corracum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum fecisse: & regionem Marenem (quam vocant) cæpisse. Itaque dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. Ducenta talenta, semestre stipendium equitatui numerat: cum primo annuum dare constituisset. Cos. postquàm profectum Persea audiuit, ad Connum castra mouet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Cum & loco & pręsidio valido inexpugnabilis res esset, abstitit incœpto. In Perrebiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tripoli aliaq; Perrebia recępta, Larissam rediit: inde Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasq; in hiberna in proximis Thessalis vrbibus distribuit: & partem exercitus ita per totã Thessaliam diuisit, vt & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio vrbibus essent. Q. Mucium legatum cum duobus milibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum ciuitatium socios omnes præter Acheos dimisit. cum exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum desertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recępit. Ad Larissam deinde exercitum admouit: vrbs deserta erat, in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium pręsidium, metu excesserant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, vtrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Boëtia aspiciendæ res. Thebani vexantibus eos Coronęis in Boëtiam accersebant: ad horũ preces, quia hibernis aptior regio quàm Magnesia erat, in Boëtiam duxit.

DECADIS QVINTAE
LIBER TERTIVS.

ADEM æstate, qua in Thessalia equestri pugna vicere Romani, legatus in Illyricũ à Cos. missus opulenta duo oppida vi atq; armis coëgit in deditionem, omniaq; iis sua concessit, vt opinione clementiæ eos qui Carnuntem munitam vrbem incolebant alliceret. Postq̃ nec vt dederent se cõpellere, neq; capere obsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicq̃ fatigatus miles esset, quam prius intactam vrbem reliquerat, diripuit. Alter Cos. C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicq̃ gessit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incœpto est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensiũ legatis cognouit: qui querentes coloniam suam nouam & infirmam, nec dum satis munitam inter infestas nationes Histroꝝ & Illyrioꝝ esse, cum peterent vt senatus curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati vellent ne eã rem C. Cassio Cos. mandari, responderũt Cassiũ Aquileiam indicto exercitu, profectũ per Illyricũ in Macedoniam esse. Ea res primo incredibilis visa, & pro se qsq; credere, Carnis forsitan aut Histris bellũ illatũ. Tũ Aqleienses, nihil se vltra scire, nec audere affirmare, q̃ XXX dierũ frumẽtũ militi datũ, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, cõquisitos abductosq;. Enimuero senatus indignari, tantũ consulẽ ausum, vt suã prouinciam relinqueret, in alienã trãsiret, exercitũ nouo periculoso itinere inter exteras gentes ducere, viã tot nationibus in Italiã aperire. Decernũt frequẽtes vt C. Sulpicius Pr. tres ex senatu nominet legatos, qui eo die ꝓficiscantur ex vrbe, & quãtũ accelerare possent, Cassiũ Cos. vbicunq; sit ꝑsequantur: nuntient ne bellum cũ vlla gẽte moueat, nisi cũ qua senatus gerendũ cẽsuerat. Legati ii ꝓfecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Marcius Rex. Metus de cõsule atq; exercitu distulit eo tpe muniẽdę Aquileię curã. Hispaniæ deinde vtriusq; legati aliquot populoꝝ in senatu introducti. Ii de magistratuũ Romanoꝝ auaritia sᵘpbiaq; cõquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdius spoliari vexariq; q̃ hostes patianſ. Cũ & alia idigna quererẽtur, manifestũ aũt esset pecunias

captas. L. Canuleio Pr. qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, vt in singulos à quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosq; quos vellent sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatum est S C. iussiq; nominare patronos, quatuor nominauerūt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium, Cn. F. Scipionem, L. Æmylium, M. F. Paulum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio Coss. in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum prouinciarum legatos est orta: citerioris Hispaniæ populi M. Catonem & Scipionē, vlterioris L. Paulum & Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Philus, ab vlterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio, Q. Mucio Coss. triennio ante, hic biennio prius L. Postumio, M. Popilio Coss. Pr. fuerat. Grauissimis criminibus accusati ambo ampliatiq;, cū dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse, Furius Præneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohiberi à patronis nobiles ac potentes cōpellare: auxitq; eam suspicionem Canuleius Pr. quod omissa ea re delectū habere instituit: dein repēte in prouinciā abiit, ne plures ab Hispanis vexarētur. Ita pteritis silentio obliteratis, in futurū consultum ab senatu Hispanis quod impetrarūt ne frumenti æstimationē magistratus Romanus haberet, néue cogeret vicesimas vendere Hispanos quāti ipse vellet, & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas īponerētur. Et alia noui generis hoīum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cū quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor milia hoīum, orabant, vt sibi oppidū in quo habitarent daretur. senatus decreuit, vti nomina sua apud L. Canuleiū profiterentur: eorumq; si quos manumisisset, eos Carteiā ad Oceanū deduci placere. Qui Carteiensiū domi manere vellēt, potestatē fore, vti numero colonorū eēnt, agro assignato. Latinā eā coloniā fuisse, libertinorumq; appellari. Eodē tpe ex Africa & Gulussa Masinissæ regis filius legatus patris, & Carthaginienses venerūt. Gulussa prior in senatū introductus, & quę missa erāt ad bellū Macedonicū à patre suo exposuit, & si qua pręterea vellent imperare, præstaturū merito P R est pollicitus: & monuit patres cōscriptos vt à fraude Carthaginiensiū cauerent,

Classis eos magnæ parandæ consilium cępisse, specie pro Romanis & aduersus Macedonas: vbi ea parata instructaq; esset, ipsorum fore potestatis quem hostem aut socium habeant.

* *

tantum pauorem ingressi castra ostentantes capita fecerunt, vt si admotus extẽplo exercitus foret. capi castra potuerint. Tum quoq; fuga ingens facta est: & erant qui legatos mittẽdos, ad pacem precibus petendam, censerent: ciuitatesq; complures eo nuntio audito in deditionem venerũt. Quibus purgantibus sese, culpamq; in duorum amentiam conferentibus, qui se vltro ad pœnam ipsi obtulissent, cum veniam dedisset prætor: profectus extemplo ad alias ciuitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo ante ingẽti tumultu arserat, peragrauit. Hæc lenitas prætoris, qua sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi patribusq; fuit, quo crudelius auariusq; in Græcia bellatum & ab consule Licinio & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, cum reipublicæ causa abesse excusaretur: sed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, vt is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamq; ex manubiis Antium ex flumine Loracinę duceret. Id opus centum triginta milibus æris locasse dicitur: tabulis quoq; pictis ex præda fanum Æsculapii exornauit. Inuidiam infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortensium successorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiã, querentesq; oppidũ suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii fuisse vrbi, quod cum centum milia denariũm, & tritici L milia modiũm imperaret, spatium petierunt: quo de ea re & ad Hostilium consulem & Romam mitterent legatos. vix dum ad consulem se peruenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona cæteros venisse. indigna senatui visa: decreueruntq; eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreuerant priore anno: eademq; pro concione edicere Q. Mænium prætorem iusserunt. Et legati duo C. Sempronius Blesus, Sex. Iulius Cæsar ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, vt & Hostilio consuli & Hortẽsio prætori nuntiarent: senatum Abderitis iniustum bellum illatum, conquiriq; oẽs qui in seruitute sint, & restitui in libertatem æquũ censere. Eodem tẽpore de C. Cassio, qui Cos. priore anno fuerat, tum Tr. militum in Macedonia cum

A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt: & legati regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater eius verba in senatu fecit, questus Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse: & inde multa milia hominum in seruitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Histrorumq; & Iapidum legati venerunt: Duces sibi ab consule Cassio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatũ ab se tanq̃ ad aliud bellum gerendum abisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: passim rapinasq; & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quã causam consuli pro hostibus fuerint. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est: senatum ea quæ facta querantur, neq; scisse futura, neq; si sint facta probare. Sed indicta causa damnari absentẽ consularem virum iniurium esse, cum is reipublicæ causa absit. Vbi ex Macedonia redisset C. Cassius, tum si coràm eum arguere vellent, cognita re senatum daturum operam, vti satisfiat. Nec responderi tantum iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpeis, tres circa eos populos placuit: qui indicarent quæ patrum sentẽtia esset. Munera mitti legatis ex binis milibus æris censuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinq; pondo auri facti, & vasa argẽtea quinq; ex viginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula: & comitibus eorum vestimenta liberis seruisq;. Hæc missa, illa petentibus data, vt denorum equorum iis cõmercium esset, educendiq; ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpeis, C. Lælius, M. Æmilius lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius. Multarum simul Gręcię Asięq; ciuitatium legati Romam conuenerunt. Primi Athenienses introducti: ii se quod nauium habuerint militumq; P. Licinio consuli & C. Lucretio prętori misisse exposuerunt: q̃bus eos non vsos, frumenti sibi centum milia imperasse: quod quanquam sterilem terram arent, ipsosq; etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen ne deessent officio confecisse: & alia quæ imperarentur pręstare paratos esse. Milesii nihil pręstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, præstare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum vrbis Romæ se fecisse cõmemorauerunt, ludosq; anniuersarios ei diuæ instituisse: & coronam aureã quinquaginta pondo, quã in Capitolio ponerent, donum Ioui

opt.max.attulisse:& scuta equestria CCC. ea cui iussissent tradituros. Donũ vt in Capitolio ponere,& sacrificare liceret petebant. Hoc Lampsaceni LXXX pondo coronam afferẽtes petebant, cõmemorantes discessisse se à Perseo, postq̃ Romanus exercitus in Macedoniam venisset, cũ sub ditione Persei & ante Philippi fuissent. Pro eo,& quod imperatoribus Romanis omnia præstitissent, id se tantum orare, vt in amicitiam populi Romani reciperentur, & si pax cum Perseo fieret, exciperentur ne in regiam potestatẽ reciperentur. cæteris legatis comiter responsum. Lampsacenos in sociorum formulam referre Q. Mænius Pr. iussus. munera omnibus in singulos binũm milium æris data. Alabandenses scuta reportare ad A. Hostilium consulẽ in Macedoniam iussi. Et ex Africa legati simul Carthaginiẽsium tritici deciens centũ milia & hordei quinquaginta indicantes se ad mare deuecta habere, vt quò senatus censuisset deportarẽt. Id munus officiumq; suum scire minus esse q̃ pro meritis populi Romani & voluntate sua: sed sepe aliãs bonis in rebus vtriusq; populi se gratorũ fideliumq; sociũm muneribus functos esse. Item Masinissæ legati tritici eandem summã polliciti,& mille & CC equites, XII elephantos,& si qd aliud opus esset, vti imperaret senatus: æque propenso animo, ac quæ ipse vltro pollicitus sit, præstaturũ esse. Gratiæ & Carthaginiensibus & regi actæ, rogatiq; vt ea quæ pollicerentur ad Hostiliũ consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binũm milium æris munera missa. Cretensium legatis cõmemorantibus se quantum sibi imperatum à P. Licinio Cos. esset sagittariorum in Macedoniam misisse: cum interrogati non inficiarentur apud Persea maiorem numerum sagittariorum q̃ apud Romanos militare, responsum est: si Cretenses bene ac gnauiter destinarent potiorem populi Romani q̃ regis Persei amicitiam habere, senatũ quoq; Romanum iis tanquam certis sociis responsum daturum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, vt quos milites intra pręsidia regis Persei haberent, eos primo quoq; tempore domum reuocarent. Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalcidẽses vocati: quorum legatio ipso introitu, ob id quod Micion princeps eorum pedibus captus lectica est introlatus, vltimæ necessitatis extemplo visa res: in qua ita affecto excusatio valetudinis, aut ne ipsi quidem petenda visa foret, aut data petenti non esset. Cum sibi nihil viui reliquum præterquàm

linguam ad deplorandas patriæ suæ calamitates præfatus esset, exposuit ciuitatis primũ suæ benefacta, & vetera, & ea quę Persei bello prestitissent ducibus exercitibusq; Romanis: tũ quę primo C. Lucretius in populares suos pretor Romanus superbe, auare, crudeliter fecisset: deinde quę tum cum maxime L. Hortensius facer et. Quemadmodum omnia sibi, etiam iis quę patiantur tristiora, patiẽda esse ducant, potius q̃ se dedant Persi. quod ad Lucretiũ Hortensiumq; attineret: scire, tutius fuisse claudere portas, q̃ in vrbem eos accipere. Qui exclusissent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata spoliataq; sacrilegiis C. Lucretium nauibus Antium deuexisse: libera corpora in seruitutem abrepta, fortunas sociorum P R direptas esse, & quotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucretii Hortẽsiũ quoq; in tectis hyeme pariter atq; ęstate nauales socios habere, & domos suas plenas turba nautica esse: versari inter se coniuges liberosq; suos, quibus nihil neq; dicere pensi, neq; facere. Accersere in senatũ Lucretium placuit, vt disceptaret coràm purgaretq; sese. Ceterum multo plura prȩsens audiuit, q̃ in absentem iacta erant: & grauiores potentioresq; accessere accusatores duo. Tr. pl. M. Iuuentius Talua, & Cn. Aufidius. Ii nõ in senatu modo eum lacerarunt, sed in concionem etiam pertracto multis obiectis probris diem dixerunt. Senatus iussu Chalcidensibus Q. Męnius Pr. respondit: quę bene meritos sese, & ante, & in eo bello quod geratur, de populo Romano dicant, ea & scire vera eos referre senatum, & perinde ac debeant grata esse. Quę facta à C. Lucretio fieriq; ab L. Hortensio Prr. Romanis querãtur, ea neq; facta, neq; fieri voluntate senatus, quem non posse existimare, qui sciat bellum Persi & ante Philippo patri eius intulisse P R pro libertate Grecię, non vt ea à magistratibus sociis atq; amicis paterentur. Literas se ad L. Hortensium Pr. daturos esse, quę Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere. Si qui in seruitutem liberi venissent, vt eos conquirendos primo quoq; tẽpore restituendosq; in libertatem curaret. Sociorum naualium neminem prȩter magistros in hospitia deduci ęquum censere. Hęc Hortensio iussu senatus scripta. Munera binũm milium ęris legatis missa, & vehicula Micioni publice locata, quę eum Brundisium commode perueherent. C. Lucretium, vbi dies quę dicta erat venit, tribuni ad populum accusarunt, multamq; decies centum milium ęris dixerunt.

dixerunt. Comitiis habitis omnes quinq; & XXX tribus eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum. Nam nec hostes mouerunt arma, neq; consul in agrum eorum legiones induxit: & satis explorata pace eius anni, milites duarum legionum Romanarum, intra dies LX q̃ in prouinciam venit, dimisit: sociorum nominis Latini exercitu mature in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse cũ equitibus Galliæ prouinciæ pleraq; oppida adiit. Nusquam alibi q̃ in Macedonia bellum erat, suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebãt: itaq; & octo naues ornatas à Brundisio senatus censuit mittẽdas ad C. Furiũ legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium nauium insulæ præerat. duo milia militum in eas naues sunt imposita, quę Q. Mænius Pr. ex S C in ea parte Italiæ, quæ obiecta Illyrico est conscripsit. & Cos. Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cũ quatuor milibus peditum misit, vt accolas Illyrici tutarentur. Qui non contentus iis quas adduxerat copiis, auxilia ab sociis corrogando ad VIII milia hominum vario genere armauit: peragrataq; omni ea regione ad Lycnidum Dassaretiorũ consedit. Haud procul inde Vscana oppidum finium plerunq; Persei erat. X milia ciuium habebat, & modicum custodiæ causa Cretensium præsidium. Inde nuntii ad Claudium occulti veniebant, si propius copias admouisset, paratos fore qui proderent vrbẽ: & operæpretium esse, non se amicosq; tantum, sed etiam milites præda expleturum. Spes cupiditati admota ita occæcauit animum, vt nec ex iis qui venerunt quenquam retineret, nec obsides pignus futuros furto & fraude agendæ rei posceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet: die tãtum statuta profectus à Lycnido, duodecim milia ab vrbe, ad quã tendebat, posuit castra. Quarta inde vigilia signa mouit, mille fermè ad præsidium castrorum relictis: incompositi longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad vrbem peruenerunt. Creuit negligentia postq̃ neminẽ armatum in muris viderunt. Cæterum vbi primum sub iactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur: & ad clamorem erumpẽtium ingens strepitus è muris ortus vlulantium mulierum cum crepitu vndiq; æris: & incondita multitudo turba immixta seruili variis vocibus personabat: Hic tam multiplex vndiq; obiectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis Romani possent. Itaq; fugientes plures q̃ pugnantes interempti sunt: vix

duo milia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plures fessos cōsectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, vt suos dissipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros saluti fuisset: ad Lycnidū protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud ꝓspere in Macedonia gesta ex Sexto Digitio Tr. militū, qui sacrificii causa Romā venerat, sunt audita. Propter quæ veriti patres ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Furium Flaccum & M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & vt A. Hostilius Cos. comitia consulibus subrogandis ita ediceret, vti mense Ianuario comitia haberi possent, & vt primo quoq; tempore in vrbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, vt edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui reipublicæ causa abessent, Romam reuocaret: qui Romæ essent, ne quis vltra mille passuum ab Roma abesset. Ea vti senatus censuit sunt facta. Comitia cōsularia ad V Calend. Septēb. fuere. Creati Coss. sunt Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. Post diem tertium Pr. sunt facti C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Serg. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Designatis Pr. præter duas vrbanas quatuor prouinciæ sunt decretæ, Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis. Legati ex Macedonia exacto admodū mense Februario redierunt. Hi quas res ea æstate prospere gessisset rex Perseus, referebant: quātusq; timor socios populi Romani cępisset tot vrbibus in potestatem regis redactis. Exercitum consulis infrequentem cōmeatibus vulgo datis per ambitionem esse: culpam eius rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulē conferre. Ignominiam Claudii temeritate accęptam eleuare eos patres accęperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati vbi primum magistratū inissent, de Macedonia referre ad senatum iussi: destinatæq; prouinciæ iis sunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est: tertio die post Terminalia Calendę intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annū mortui L. Flaminius. pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furii T. Manlium Torquatū, in Liuii M. Seruilium pontifices legerūt. Principio insequentis anni cum Coss. noui Q. Marcius, & Q. Seruilius de prouinciis retulissent, primo

quoq; tempore aut cōparare eos inter se Italiam, & Macedoniā, aut sortiri placuit. Priusq̄ id sors cerneret, in īcertum, ne quid gratia momenti faceret, in vtranq; prouinciam quod res desideraret supplemēti decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex milia, sociorum nominis Latini VI milia: equites Romanos CCL, socios CCC. Veteres milites dimitti, ita vt in singulas Romanas legiōes ne plus sena milia peditū, CCC eqtes essent. Alteri Cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in supplementum legeret: id modo finitum, vt duas legiones scriberet, quæ quina milia peditum & ducentenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum maior q̄ collegæ decretus numerus: peditum X milia & DC equites: quatuor præterea legiones scribi iussæ, quæ si quò opus esset educerentur. Tribunos iis non permissum vt cōsules facerent, populus creauit. Sociis nominis Latini XVI milia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, vt exiret si quò res posceret. Macedonia maxime curā præbebat: in classem mille socii nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia scribi iussi: totidē vt ex Sicilia scriberentur, & cui ea prouincia euenisset mandatum, vt eos in Macedoniam vbicunque classis esset deportandos curaret. In Hispaniam tria milia peditum Romanorum in supplementum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoq; in legiones militum numerus, peditū quina milia, treceni & XXX equites. Et sociis imperare prætor, cui Hispania obuenisset, iussus IIII milia peditum, & CCC equites. Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant, neq; nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neq; in annales referri. cæterum & mihi vetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus: & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata: facem in cœlo conspectam, & bouem fœminam locutā publice ali. Minturnis quoq; per eos dies cœli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrimauit. in vrbe Romana duo æditui nuntiarunt: alter in æde Fortunæ anguem iubatum à compluribus visum esse: alter in æde Primigenæ Fortunæ, quę in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguine interdiu pluuisse.

Duo non suscæpta prodigia sunt: alterum quod in priuato loco factum esset: palmam enatam impluuio suo T. Marcius Figulus nuntiabat. alterum quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei hasta quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arsisse, ita vt nihil eius amburеret ignis, dicebatur. Publicorũ prodigiorum causa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hostiis quibus diis consules sacrificarent. & addiderunt vti supplicatio fieret, cunctiq; magistratus circa omnia puluinaria victimis maioribus sacrificarent, populusq; coronatus esset. Omnia vti Xuiri præierunt facta. Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. Petierunt censuram principes ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Postumius Albinus, P. Mucius Scæuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus. Hos duos censores creauit populus Romanus. Cum delectus habẽdi maior q̃ aliãs propter Macedonicum bellũ cura esset. Coss. plebem apud senatum accusabant, quod & iuniores nõ responderẽt. Aduersus quos C. Sulpicius & M. Claudius tribuni plebis causam egerunt. Non consulibus, sed ambitiosis consulibus delectum difficilem esse: neminẽ inuitum militem ab iis fieri. Id ita vt esse scirent & Patres conscripti: prætores, quibus & vis imperii minor & autoritas esset, delectum, si ita senatui videretur, perfecturos esse. Id prætoribus magna patrum non sine suggillatione consulum mãdatum est. Censores, vt eam rem adiuuarent, ita in concione dixerunt: legem census censendo dicturos esse, vt præter cõmune omniũ ciuium iusiurandũ hæc adiurarent: tu minor annis sex & quadraginta es, tuq; ex edicto C. Claudii, T. Sempronii censorum ad delectũ prodito: & quotienscunq; delectus erit, quem hic censores magistratũ habebunt, si miles factus non eris in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis cõmeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse: edixerunt de militibus P. Ælio, C. Popilio Coss. post ue eos Coss. in Macedoniã scriptis: vt qui eorũ in Italia essent, intra dies XXX censi prius apud sese in prouinciam redirent. qui in patris aut aui potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoq; causas sese cognituros esse: & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros. Hoc edicto literisq; censorũ per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo iuniorum Romam conuenit, vt grauis vrbi turba insolita esset. Præter delectum

eorum,quos in supplementum mitti oportebat,quatuor à C. Sulpitio Pr. scriptæ legiones sunt, intraq; vndecim dies delectus est perfectus. Cõsules deinde sortiti prouincias sunt:nam Pr. ꝓpter iurisdictionẽ maturius sortiti erãt. Vrbana C.Sulpitio,peregrina C.Decimio obtigerat.Hispaniam M.Claudius Marcellus,Siciliã Serg. Cornelius Lentulus,Sardiniam P.Fonteius Capito,classem C.Marcius Figulus erat sortitus.cõsulũ Q.Seruilio Italia,Q.Marcio Macedonia obuenit:Latinisq; actis Marcius extemplo est profectus.Cepione deinde referente ad senatum,quas ex nouis legionibus duas legiones secũ in Galliam duceret:decreuere patres vt C. Sulpitius M. Claudius Pr. ex his quas scripsissent legionibus quas videretur consuli darent:Indigne patiẽte prætorum arbitrio consulem subiectum, dimisso senatu ad tribunal prætorum stans postulauit,ex S C destinarent sibi duas legiones:prætores consuli in eligendo arbitrium fecerunt.Senatum deinde censores legerũt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis iam censoribus lectus. Septem è senatu eiecti sunt.In censu accipiendo populi,milites ex Macedonico exercitu,qui q̃ multi abessent ab signis cẽsus docuit, in prouinciam cogebant: causas stipẽdiis missoꝝ cognoscebant, & cuius nondũ iusta missio visa esset, ita iusiurandum adigebant: Ex tui animi sententia tu ex edicto C.Claudii,T. Sempronii censorum in prouinciam Macedoniam redibis,quod sine dolo malo facere poteris.In equitibus recensendis tristis admodum eoꝝ atq; aspera cẽsura fuit:multis equos ademerunt: in ea re cum equestrẽ ordinem ostendissent,flammam inuidiæ adiecere,edicto quo dixerunt,ne quis eorum qui Q.Fuluio,A.Postumio censoribus publica vectigalia aut vltro tributa conduxissent,ad hastam suam accederet,socius'ue aut affinis eius conductionis esset.Sæpe id querendo veteres publicani cum impetrare nequissent ab senatu , vt modum potestati censoriæ imponerent, tandem Tr.pl. Rutilium, ex rei priuatæ cõtentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinũ parietem in Sacra via aduersus ædes publicas demoliri iusserãt,quod publico inædificatus esset.Appellati à priuato tribuni:cum præter Rutilium nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt,multamq; pro concione priuato dixerunt.Hinc cõtentione orta,cum veteres publicani se ad tribunum contulissent, rogatio repente sub vnius tribuni noĩe promulgatur. Quæ publica vectigalia vltro tributa C. Claudius &

T. Semptonius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & vt omnibus redimendi & conducendi promiscue ius esset. Diem ad eius rogationē concilio Tr.pl.dixit. Qui postq̄ venit, vt censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente silentium fuit: cum Claudio obstreperetur, audientiam facere praeconem iussit. Eo facto auocatam à se concionē tribunus questus. & in ordinem se coactum, ex Capitolio vbi erat concilium abiit. Postero die ingentes tumultus ciere: Tib. Gracchi primum bona consecrauit, quod in multa pignoribusq; eius qui tribunū appellasset, intercessioni non parendo se in ordinem coēgisset. C. Claudio diem dixit, quod concionem ab se auocasset: & vtriq; censori perduellionem se iudicare pronuntiauit, diemq; comitiis à C. Sulpicio Pr. vrbano petiit. Non recusantibus censoribus qui minus primo quoq; tpe iudiciū de se populus faceret, in ante dies VIII & VII Calend. Octob. comitiis perduellionis dicta dies. Censores extemplo in atriū Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoq; tabulario, & dimissis seruis publicis, negarūt se prius quidquā publici negocii gesturos, q̄ iudicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit: & cum ex XII centuriis equitum VIII censorem condemnassent, multaeq; aliae primae classis: extemplo principes ciuitatis in conspectu populi annulis aureis positis vestem mutarunt, vt supplices plebem circūirent. Maxime rū sententiam vertisse dicitur Tib. Gracchus, quod cum clamor vndiq; plebis esset, periculum Graccho non esse, conceptis verbis iurauit, si collega damnatus esset, non expectato de se iudicio comitem exilii eius futurū. Adeo tū ad extremum spei venit reus, vt octo centuriae ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio Tr.pl. negauit se Gracchum morari. Eo anno postulātibus Aquileiensium legatis vt numerum colonorum augeret, M & D familię ex S C scriptę: triūuiriq; qui eas deducerent missi sunt T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cn. Octauius legati, qui in Grēciam missi erant, S C Thebis primū recitatū per oēs Peloponnesi vrbes circūtulerūt, ne quis vllam rem in bellū magistratibus Romanis conferret, prēter q̄ quod senatus censuisset. Hoc fiduciā in posterum quoq; prēbuerat, leuatos se oneribusq; impensisq;, quibus alia aliis īperantibus exhauriebantur. Achaico cōcilio Argis agitato benigne locuti auditiq;, egregia spe futuri status fidissima

gente relicta in Ætoliam traiecerũt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed oĩa suspecta criminumq; inter ipsos plena. ob quę obsidibus postulatis, neq; exitu rei imposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Typri concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoq; inter factiones erat certamen: quidam principũ postulare, vt præsidia in vrbes suas inducerentur, aduersus amentiam eorũ, qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos eẽt, id pacatæ & sociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iusta deprecatio hæc visa. Larissam ad Hostiliũ proconsulem, ab eo enim missi erant, legati redierunt. Octauium retinuit secum, Popilium cum mille fermè militibus in hiberna Ambraciam misit. Perseus principio hyemis egredi Macedoniæ finibus nõ ausus, ne qua in regnum vacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, cum inexuperabiles ab Thessalia montes niuis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosq;, ne quid auerso se in Romanum bellum periculi subesset: cum à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis pręstarent, Dardanos recens domuisset bello, solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neq; ipsis quietis Illyriis, & aditum præbentibus Romanis: si domuisset proximos Illyriorũ, Gentium quoq; regẽ iam diu dubium in societatem perlici posse: cum X milibus peditum quorum pars phalangitæ erant, & duobus milibus leuium armatorum, & quingentis equitibus profectus Stuberam venit. Inde frumento complurium dierũ sumpto, iussoq; apparatu oppugnandarum vrbium sequi, tertio die ad Vscana (Penestianæ terræ ea maxime vrbs est) posuit castra: prius tamen quàm vim admoueret, missis qui tentarent nunc præfectorum præsidii, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanum præsidium. Postquàm nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & corona eam capere conatus est. Cum sine intermissione interdiu noctuq; alii aliis succedentes, pars scalas muris ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores vrbis: quia spes erat neque hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum tegi laxamenti fore: vt posset morari. Cæterum postq̃ vineas agi turresq; excitari viderunt, victa pertinacia est. Nam prætter quàm quod aduersus vim pares non erant, ne frumenti qui-

dem aut vllius alterius rei copia intus erat, vt in necopinata obsi/dione. Itaq; cum spei nihil ad resistendũ esset, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præsidio Romano missi, qui à Perseo peterent: primo vt armatos suaq; secum ferentes abire sineret: dein, si id minus impetrarent, vitæ tantum libertatisq; fidem acciperent. Promissum id benignius est ab rege q̃ præstitũ. Exire enim sua secum efferentibus iussis, primum arma ademit. His vrbe egressis, & Illiriorum cohors (quingenti erant) & Vscanienses se vrbemq; dediderũt. Perseus præsidio Vscanæ imposito, multitudinẽ omnẽ deditorum, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor milia autem hominũ erant, præter principes in custodiam ciuitatum diuisis, Vscanensibus Illyriisq; venditis, in Penestiam exercitũ reducit ad Oæneum oppidum in potestatem redigendũ: & alioqui opportune situm, & transitus ea est in Labeates, vbi Gentius regnabat. Prætereunti frequẽs castellum Draudacum nomine peritorum quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus esse ait, nisi in potestate & Draudacum sit: opportunius ẽt ad omnia positum esse. Admoto exercitu omnes extemplo dediderunt sese. Qua spe celeriore deditione erectus, postq̃ animaduertit quantus agminis sui terror esset, vndecim alia castella eodem metu in potestatẽ redigit. Ad perpauca vi opus fuit, cætera voluntate dedita, & in his recepti M & D dispositi per præsidia milites Romani. Magno vsui Caruilius Spoletinus erat in colloquiis, dicendo nihil in ipsos sæuitũ. ad Oæneum peruentum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto q̃ cætera iuuentute & validum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus circumuallato oppido, aggerem à parte superiore ducere instituit, cuius altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim præliis, quibus per excursiões & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eorum multitudo variis casibus absumpta est: & qui supererant, labore diurno nocturnoq;, & vulneribus inutiles erant. Vbi primũ agger iniunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, transcendit, & scalis multis simul partibus impetus in vrbẽ est factus. Puberes omnes interfecti sunt, coniuges liberosq; eorũ in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde

victor reuertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantem apud se, & Aputeum Macedonem à Beroea, mittit. Iis mandat, vt exponerent æstatis eius hyemisq; acta sua aduersus Romanos Dardanosq;: adiicerēt recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam secum & cū Macedonibus iungendam. Hi trangressi iugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerāt, ne trāsitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandē peruenerunt. Lissi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes benigne auditi sunt. Qui responsum sine effectu tulerunt: voluntatem sibi nō deesse ad bellādum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod velit, pecuniam maxime deesse. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico vendēti. Extemplo iidem legati addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua vna barbarus inops impelli ad bellū poterat. Ancyram inde populatus Perseus in Penestas rursum exercitum reducit: firmatisq; Vscanæ, & circa eam per omnia castella quæ receperat, præsidiis in Macedoniam sese recipit. L. Coelius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri non ausus cū in iis locis rex esset, post profectionem demum eius conatus in Penestis Vscanam recipere, à præsidio quod ibi Macedonū erat, cū multis vulneribus repulsus Lycnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cū satis valida manu in Penestas misit, ad obsides ab his vrbibus quæ in amicitia cum fide permanserant accipiendos. Procedere ēt in Partinos (ii quoq; obsides dare pepigerant) iussit: ab vtraq; gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Partinorum Dyrracium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) missi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri castellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanū Thesprotorumq; præter Romanum exercitum ad sex M hominū secum adduxit: neq; operæpretium fecit, Cleua qui relictus à Perseo erat cum valido præsidio defendente. Et Perseus in Elimeam profectus, & circa eā exercitu lustrato, ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. Stratus validissima tū vrbs Ætoliæ erat. Sita est super Ambracium sinū, prope Amnem Acheloum. Cum decem milibus peditum eò profectus est, & equitibus trecētis, quos pauciores propter angustias

viarum & asperitatem duxit. Tertio die cum peruenisset ad Citiū montem, vix transgressis propter altitudinem niuis, locum quoq; castris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, q̄ quod tolerabilis aut via, aut tempestas esset, cum ingenti vexatione præcipue iumentorum altero die ad templum Iouis, quē Niceum vocāt, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis mansit. Quo spatio tēporis ponte perfecto traductis copiis diei progressus iter obuium Archidamum principē Ætoloꝝ, ꝑ quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli castra posita. Inde altero die ad Stratum peruentum: vbi prope Acheloum amnem castris positis, cum expectaret effusos omnibus portis Ætolos in fidem suā venturos, clausas portas, atq; ipsa ea nocte qua venerat recæptū Romanum præsidiū cum C. Popilio legato inuenit. Principes q præsentis Archidami autoritate cōpulsi regē accersierant, obuiā egresso Archidamo segniores facti locū aduersæ factioni dederant ad Popiliū cū mille peditibus ab Ambracia accersendum. In tpe & Dinarchus præfec. equitum gentis Ætoloꝝ cum DC peditibus & equitibus C venit. Satis constabat, eū tanq̄ ad Persea tendētē Stratū venisse: mutato deinde cū fortuna aīo Romanis se aduersus quos venerat iūxisse. Nec Popilius securior q̄ debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarū custodiamq; murorum suę extēplo potestatis fecit: Dinarchum Ætolosq; cū iuuentute Stratioꝝ in arcem per præsidii speciē amouit. Perseus ab imminētibus superiori parti vrbis tumulis tentatis colloquiis, cum obstinatos atq; ēt telis procul arcētes videret, quinq; milia passuū ab vrbe trans Petitarū amnem posuit castra. Ibi consilio aduocato, cū Archidamus Eepirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandū cū infesto tpe anni censerent, nullis præparatis cōmeatibus: cū inopiam prius obsidentes q̄ obsessi sensuri essent, maxime quod hostiū haud procul inde hiberna erāt, territus in Aperantiā castra mouit. Aperantii eum pp Archidami magnā in ea gente gratiā autoritatemq; cōsensu oīum accęperūt: is ipse cum octingentoꝝ militum præsidio his est præpositus. Rex cum minore vexatione iumentorū hominumq; q̄ venerat in Macedoniā rediit. Appium tamen ab obsidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Persei summouit. Cleuas cum præsidio impigrorum iuuenum insecutus, sub radicibus propè inuiis montiū

ad mille hoīum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cæpit. Appius supatis angustiis in cāpo quē Eleona vocant, statiua dierū paucorꝝ habuit. Interim Cleuas assumpto Philostrato qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philostratus cū cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit. In palatos populatores cum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes effusius in vallem insessam ab hostibus præcipitāt. ibi ad M occisis, centū fermè captis, vbiq; prospere gesta re, ꝓpe statiua Appii castra mouent, ne qua vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumq; & si qui alii Epirotæ erant præsidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Partinorum socias vrbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romā sacrificii causa rediit. Perseus ex Penestarum gente M pedites CC equites reuocatos Cassandriam presidio vt essent misit. Ab Gentio eadē adferētes redierunt. Nec deinde alios atq; alios mittendo tentare eū destitit, cū appareret quātum in eo præsidii esset: nec tñ impetrare ab animo posset, vt impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

DECADIS QVINTAE

LIBER QVARTVS.

PRINCIPIO veris quod hyemem eā qua hæc gesta sunt insecutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus Cos. cū quinq; milibus, quod in supplementū legionum secum traiecturus erat, Brundisium peruenit. M. Popilius cōsularis & alii pari nobilitate adulescentes Tr. mil. in Macedonicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies & C. Marcius Figulus Pr. cui classis prouincia euenerat, Brūdisium venit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portū tenuerūt. Inde consul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Pr. superato Leucata Corinthium sinum inuectus, & Creusæ relictis nauibus, terra & ipse per mediā Boëtiam dies vnius expedito itinere Chalcidem ad classem contendit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum

habebat, ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarem diſciplinam ab effuſa licentia formato milite, & ſociis cũ fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defenſis. Audito ſucceſſoris aduentu, cum arma viros equos cũ cura inexiſſet, ornato exercitu obuiam venienti conſuli proceſſit. Et primus eorũ congreſſus ex dignitate ipſorũ ac Romani nominis, & in rebus deinde geren* dis. Proconſ. enim ad exercitũ paucis poſt diebus conſul concionẽ apud milites habuit. orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrẽ, cogitato in parentẽ, adiecit poſt ſcelere partum regnũ, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitũ Eumenen, iniurias in P R, direptiones ſociarũ vrbium contra fœdus: ea oĩa q̃ diis quoq; inuiſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pietati fideiq; deos, per quæ P R ad tantũ faſtigii venerit. Vires deinde P R iam terrarũ orbem cõplectentis cũ viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus cõparauit. Quãto maiores Philippi Antiochiq; opes non maioribus copiis fractas eſſe. Huius generis adhortatiõe accenſis militũ animis, conſultare de ſumma gerẽdi belli cœpit. Eò & C. Marcius Pr. à Chalcide claſſe accepta venit. Placuit nõ vltra morando in Theſſalia tẽpus terere, ſed mouere extẽplo caſtra atq; pergere inde in Macedoniã: & prætorẽ dare operam vt eodem tpe claſſis quoq; inuehatur hoſtiũ litoribus. Prætore dimiſſo conſul menſtruũ iuſſo milite ſecũ ferre, profectus decimo poſt die q̃ exercitum acceperat, caſtra mouit: & vnius diei progreſſus iter, cõuocatis itinerum ducibus cũ exponerent in cõcilio iuſſiſſet quà quiſq; ducturus eſſet, ſummotis iis, quã potiſſimũ peteret retulit ad conſilium. Alii per Pythoum placebat via: aliis p̃ Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hoſtilius Cos: aliis præter Aſcuridẽ paludẽ. Reſtabat aliquantũ viæ cõmunis: itaq; in id tempus, quo prope diuortiũ itinerum caſtra poſituri erant, deliberatio eius rei differtur. In Perrebiã inde ducit, & inter Azorum & Dolichen ſtatiua habuit, ad cõſulendum rurſus, quam potiſſimum capeſſeret viam. Per eoſdẽ dies Perſeus, cũ appropinquare hoſtẽ ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omnes ſaltus inſidere præſidiis ſtatuit. In iugũ Cambuniorũ montiũ (Voluſtana ipſi vocant) X milia leuis armaturę iuuenũ cũ duce Aſclepiodoto mittit: ad caſtellũ quod ſup Aſcuridẽ paludẽ erat (Lapathus vocat̃ locus) Hippias tenere ſaltum cum XII miliũ Macedonũ præſidio iuſſus. Ipſe cũ reliquis copiis primo circa Dium ſtatiua habuit: deinde adeo

vt obtorpuisse inops consilii videretur, cũm equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nunc Philam percurrebat, eodẽ inde cursu Dium repetens. Interim consuli sentẽtia stetit eo saltu ducere, vbi propter Octolopũ diximus regis castra. Præmitti tamen IIII M armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, quæs præpositi sunt M. Claudius, Q. Marcius consulis filius: confestim & vniuersæ copiæ sequebantur. Cæterum adeo ardua & aspera, & confragosa via fuit, vt præmissi expediti biduo quindecim miliũ passuum ægre itinere confecto castra posuerint: turrim Eudieru quem cepere locum appellãt. Inde postero die VIIM progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuntium ad consulẽ remittunt: peruẽtum ad hostem esse, loco se tuto & ad omnia opportuno consedisse: vt quantum extendere iter posset, consequeretur. Sollicito cõsuli & propter itineris difficultatem quod ingressus erat, & eorum vicem quos paucos inter media præsidia hostiũ præmiserat, nuntius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipsi fiducia est, cõiunctisq; copiis castra tumulo qui tenebatur, quà aptissimum ad loci naturam erat, sunt acclinata. Non hostium modo castra, quæ pauloplus mille passuum aberant, sed oĩs regio ad Dium & Philã, oraq; maris, late patente ex tam alto iugo ꝓspectu, oculis subiicitur. Quæ res accendit militi animos, postq̃ summam belli, ac regias omnes copias, terramq; hostilem tam ẽ propinquo conspexerunt. Itaq; cum alacres, protinus duceret ad castra hostium, consulem hortarentur, dies vnus fessis labore viæ ad quietem datus est. Tertio die parte copiarum ad præsidium castrorum relicta, consul ad hostem ducit. Hippias nuper ad tuendũ saltum ab rege missus erat: qui ex quo castra Romana in tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorũ, venienti agmini Cos. obuius fuit. Et Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes leuis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendũ certamen. Congressi igitur extẽplo tela coniecerunt: multa vtrinq; vulnera temerario ĩcursu & accepta & illata, pauci vtriusq; partis ceciderunt. Irritatis in posterum diem animis, maioribus copiis atq; infestius concursum ab illis, si loci satis ad explicandam aciẽ, fuisset: iugum montis in angustum dorsum cuneatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaq; paucis pugnãtibus, cætera multitudo præcipue qui grauium armorum erant, spectatores pugnæ stabant; leuis armatura ẽt per anfractus iugi procur-

rere, & ab lateribus cum leui armatura conserere, per iniqua atque æqua loca pugnam petere: ac pluribus ea die vulneratis q̃ interfectis prælium nocte diremptum est. Tertio die egere cõsilio Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neque regredi sine flagitio atq; etiam periculo, sed cedenti ex superioribus locis instare hostis poterat: nec aliud stabat, q̃ audacter cõmissum pertinaci audacia, quæ prudens interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eò, vt si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per littora cum equitibus vagaretur rex, & ab XIIM propè clamorem & strepitum pugnantium audiret, nec auxit copias integros fessis summittendo, neq; ipse, quod plurimum interat, certamini affuit. cũ Romanus impator maior LX annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret: egregie ad vltimum in audacter cõmisso perseuerauit. & Popilio relicto in custodia iugi, per inuia transgressus: præmissis qui repurgarent iter: Attalum & Misagenem, cum suæ gentis vtrunq; auxiliaribus, præsidio esse saltum aperientibus iubet. Ipse equites impedimẽtaq; præ se habens, cũ legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina iumentorũ sarcinarumq;: progressis vixdum IIII milia passuum nihil optabilius esse q̃ redire quà venerant, si possent. Hostilem propè tumultum agmini elephanti præbebant: qui vbi ad inuia venerant, deiectis rectoribus cum horrendo stridore pauorem ingentem equis maxime incutiebant, donec traducẽdi eos ratio inita est. Per procliue sumpto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paulo plus q̃ quanta beluæ latitudo est: in eos transuersi incumbentes tigni ad tricenos longi pedes, vt pons esset, iniungebantur: humusq; insuper iniiciebatur. modico deinde infra interuallo, similis alter pons: dein tertius, & plures ex ordine quà rupes abscissæ erant, fiebant. Solido præcedebat elephas in pontem: cuius priusq̃ in extremum procederet, succisis asseribus collapsus pons vsq; alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alii elephanti pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes prolabebantur: vbi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem vallem peruentũ est. Paulo plus VIIM die Romani processerunt: minimum pedibus itineris cõfectum: plerunq; pro-

uoluentes se simul cum armis aliisq; oneribus, cum omni genere vexationis processerunt: adeo vt ne dux quidem & autor itineris inficiaretur, parua manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem peruenerũt: neq; an infestus is locus esset, septus vndiq;, circunspiciendi spatium fuit. vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum, postero quoq; die in tam caua valle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos cum ab nulla parte hostis terruisset, locorũ asperitas hostiliter vexauit. Tertio die coniunctis copiis eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. tertio inde die per æque inuia, sed assuetudine peritius & meliore cum spe, quod nec hostis vnquam apparebat, & mari appropinquabant: digressi in campos, inter Haracetum & Libetthyrum posuerunt castra peditum, quorum pars maior tumulos tenebat: ii vallẽ, campi quoq; partem vbi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti regi dicitur nuntiatum, hostes adesse: quo nuntio cum pauidus exiluisset è solio, victum se sine prælio clamitans proripuit. & subinde per alia atq; alia pauida consilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam alterum Asclepiodotum, vbi pecunia deposita erat, ex præsidiis reuocat: omnesq; aditus aperit bello. Ipse ab Dio auratis statuis oĩbus raptim, ne ꝑda hosti essent, in classem cõgestis, ocius demigrare Pydnã cogit. & quæ temeritas cõsulis videri potuisset: quod eò processisset, vnde inuito hoste regredi nequiret: eã non cõsultam audaciã fecit. Duos enim saltus, ꝑ quos inde euadere possent, habebant Romani: vnum ꝑ Tempe in Thessaliam, alterũ in Macedoniã prẹter Dium, quæ vtraq; regiis tenebantur præsidiis. Itaq; si dux intrepidus x dies primã speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neq; receptus Romanis ꝑ Tempe in Thessaliã, neq; cõmeatibus ꝑuehendis eò patuisset iter. Sunt enim Tẽpe saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis. nam præter angustias ꝑ qnq; milia, quà exiguũ iumento onusto iter est: rupes vtrinq; ita abscisæ sunt, vt despici vix sine vertigine quadã simul oculoꝝ animiq; possit. terret & sonitus & altitudo ꝑ mediã vallẽ fluẽtis Penei amnis. Hic locus tã suapte natura ĩfestus, ꝑ quatuor distãtia loca ꝑsidiis regis fuit ĩsessus. Vnũ in pr̃io aditu ad Connũ erat, alteꝝ Cõdylon castello inexpugnabili: tertiũ circa Lapathunta, quẽ Characa appellãt: q̃rtũ, viẹ ipsi, quà & media & angustissima vallis ẽ, ĩpositũ: quã vel decẽ armatis tueri facile ẽ. Interclufo

per Tempe simul aditu, cōmeatibus simul, reditu ipsi montes per quos descenderant repetendi erant. quod vt furto fefellerant: ita propalàm, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterāt: & experta difficultas spem omnē incidisset. Supererat nihil aliud in temere cōmisso, q̃ in Macedoniam ad Dium per medios euadere hosteis: quod, nisi dii mentem regi ademissent, ipsum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices montis pauloplus q̃ mille passuum ad mare relinquant spatium, cuius dimidium loci occupat ostium late restagnans Baplyri amnis: partem planitiæ aut Iouis templum aut oppidū tenet: reliquum perexiguum fossa modica valloq; claudi poterat. Thessalorum ad manū syluestrisq; materiæ tantum erat, vt vel murus obiici turresq; excitari potuerint. Quorum nihil cum dispexisset cæcata mens subito terrore, nudatis omnibus præsidiis, patefactisq; bello, ad Pydnā refugit. Cos. plurimū & præsidii & spei cernens in stultitia & segnicie hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretium Larissam, vt castella relicta ab hoste circa Tempe occuparet: præmisso Popilio ad explorandos transitus circa Dium: postq̃ patere omnia in omneis partes animaduertit, secūdis castris peruenit ad Dium: metariq; sub ipso tēplo, ne qd sacro in loco violaretur, iussit. Ipse vrbē ingressus sicut nō magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine statuarum, munitamq; egregie, vix satis credere in tātis rebus sine causa relictis nō aliquem subesse dolum. vnū diem ad exploranda circà omnia moratus, castra mouet: satisq; credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam vrbem tradentibus sese ipsis recepit: & vt reliquorum Macedonum animos sibi conciliaret, obsidibus contentus sine præsidio relinquere se eis vrbem, immunesq; ac suis legibus victuros est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordū flumen posuit castra: & quātum procederet longius à Thessalia, eo maiorem rerum omnium inopiam sentiens, regressus ad Diū est: dubitatione omnibus exempta, quid intercluso ab Thessalia patiendum fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus contractis in vnū omnibus copiis ducibusq;, increpare præfectos præsidiorum: ante omnes Asclepiodotum atq; Hippiam: ab his dicere claustra Macedoniæ tradita Romanis eē: cuius culpæ reus nemo iustius q̃ ipse fuisset. Cōsuli postq̃ ex alto conspecta classis spem fecit cū cōmeatu naues venire (ingens enim caritas annonæ,

annonę, ac propè inopia, erat) ab inuectis iam portũ audit, onerarias naues Magnesiæ relictas esse. Incerto inde quid nam agēdũ foret, adeo sine vlla ope hostis quæ aggrauaret, cum ipsa difficultate rerum pugnandũ erat) peropportune literæ à Sp. Lucretio allatæ sunt: castella se quæ super Tempe essent & circa Philan tenere oĩa, frumentiq; in iis & aliarum in vsum rerum copiam inuenisse. His magnopere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit: simul vt præsidium eius firmaret: simul vt militi frumentum, cuius tarda subuectio erat, diuideret. Ea profectio famam haud quaquã secundã hubuit: nam alii metu recessisse eum ab hoste ferebant, quia manenti imperatori prælio dimicandũ foret: alii ignarum belli quę in dies fortuna nouaret: vt qui offerentibus sese rebus omisisset è manibus ea, quæ mox repeti nõ possent. Simul enim cessit possessione Dii, excitauit hostem, vt tunc tandem sentiret recuperanda esse, quæ prius culpa amissa forent. Audita enim profectione consulis, regressus Dium quæ disiecta ac vastata ab Romanis erant reficit, pinnas mœniũ decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinq; milia passuũ ab vrbe citra ripã Enipei amnis castra ponit, amnem ipsum transitu perdifficilem pro munimēto habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æstate exiguus. hibernis idem incitatus pluuiis & supra rupes ingentes gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euoluendo terram præaltas voragines, cauatoq; medio alueo ripas vtrinq; præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credēs, extrahere reliquum tp̃s eius æstatis in aĩo habebat. Inter hæc Cos. à Phila Popilium cũ duobus milibus armatorũ Heracleã mittit. Abest à Phila V M fermè passuũ, media regiõe inter Dium Tempeq;, in rupe amni imminente positum. Popilius priusq̃ armatos muris admoueret, misit qui magistratibus principibusq; suaderent, fidē clementiamq; Romanorũ q̃ vim experiri mallent. Nihil ea consilia mouerunt, quia ignes ad Enipeũ ex regis castris apparebãt. Tum terra mariq; (& classis appulsa ab litore stabat) simul armis simul operibus machinisq; oppugnari cœpti. Iuuenes etiam quidã Romani, ludicro circensi ad vsum belli verso, partem humillimam muri cæperũt. Mos erat tũ, nondum hac effusione inducta bestiis omnium gentiũ circum cõplendi, varia spectaculorũ cõquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tēpus vtrunq; curriculũ cõplebat. Inter cætera sexageni fermè iuuenes, interdũ plures, appa-

ritoribus ludi armati inducebantur. Horũ inductio in parte simu-
lacrum decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitii q̃
militaris artis, propiorq; gladiatoriũ armorum vsum. Cum alios
decursus edidissent motus: quadrato agmine facto, scutis super ca
pita densatis, stantibus primis secundis summissioribus, tertiis
magis & quartis, postremis etiam genu nixis fastigatam, sicut
tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc L fermè pe-
dum spatio distantes duo armati procurrebant, cõminatiq; inter
se, ab ima in summam testudinem per densata scuta cũ euasissent:
nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nũc in me-
dia inter se concurrentes, haud secus q̃ stabili solo persultabant.
Huic testudini simillima parti muri admota, cum armati super-
stantes subissent, ꝓpugnatoribus muri fastigio altitudinis æqua-
bantur: depulsisq; iis, in vrbem duorum signorũ milites transcen-
derunt. Id tãtum dissimile fuit, ꝙ & in fronte extrema, & ex lateri-
bus, soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent cor-
pora: sed prætecta pugnantium more. ita nec ipsos tela ex muro
missa subeuntes læserunt, & testudini iniecta imbris in modum
lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et Cos. capta iam
Heraclea castra eò ꝓmouit, tanq̃ Dium, atq; inde summoto rege
in Pieriam ẽt progressurus. Sed hiberna iam præparans, vias com-
meatibus subuehendis ex Thessalia muniri iubet, & eligi horreis
opportuna loca, tectaq; ædificari vbi diuersari portantes cõmea-
tus possent. Perseus tãdẽ pauore eo quo attonitus fuerat recępto
animo, mallet imperiis suis non obtemperatum esse, cũ trepidans
gazam in mare deiici Pellæ, Thessalonicæ naualia iusserat incẽdi.
Andronicus Thessalonicã missus traxerat tp̃s, id ipsum quod ac-
cidit, pœnitẽtiæ relinquẽs locũ. incautior Nicias Pellæ proiicien-
do pecuniæ partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem
visus lapsus esse, ꝙ per vrinatores omne fermè extractũ est. tãtusq;
pudor regi pauoris eius fuit, vt vrinatores clàm interfici iusserit:
deinde Adronicum quoq; & Nician, ne quis tam dementis impe
rii cõscius existeret. Inter hæc C. Marcius cum classe ab Heraclea
Thessalonicã profectus, & agrũ pluribus locis expositis per litora
armatis late vastauit: & procurrentes ab vrbe secũdis aliquot præ-
liis trepidos intra mœnia cõpulit. iamq; ipsi vrbi terribilis erat, cũ
dispositis omnis generis tormentis non vagi modo circa muros
temere appropinquantes, sed etiam qui in nauibus erant saxi,

tormento emicantibus percutiebãtur. Reuocatis igitur in naues militibus, omissaq; Thessalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. XV milia passuum ea vrbs abest, aduersus Pydnam posita, fertili agro. Peruastatis finibus eius legẽtes orã Antigoneã peruenuint: ibi egressi in terrã primo & vastarunt agros passim, & aliquantũ prædæ cõtulerũt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq;, fugiẽtes effuse ad mare persecuti D fermè occiderunt, & nõ minus cæperũt. nec aliud q̃ vltima necessitas, cũ recipe se tuto ad naues ꝓhiberẽtur, aĩos militũ Romanoꝝ simul desperatione alia salutis, simul indignitate irritauit. redintegrata in litore pugna est: adiuuere & q in nauibus erant. Ibi Macedonũ ducẽti fermè cæsi, par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad agrũ Pallenensem excensioné ad populãdũ fecit. Finium is ager Cassandrensium erat, longe fertilissimus oĩs oræ quã preteruecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinq; missæ à Prusia rege tectæ naues. Hac virium accessione animus creuit prætori vt Cassandream oppugnaret. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Pallenensem agrũ ceteræ Macedoniæ iungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico septa mari. Eminet nanq; in altũ lingua in qua sita est: nec minus q̃ in altum magnitudine Atho mons excurrit, obuersa in regionem Magnesiæ duobus imparibus promontoriis: quorum maiori Posideum est nomen, minori Canastreum. Diuisis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectis vt viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complenda, quam nuper obiecerat Perseus, plurimũ erat laboris. Ibi quærenti Pr. quia nusq̃ cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret: monstrati sunt fornices: non ad eandem crassitudinem qua veterem murum, sed simplici laterum ordine structos esse. Consiliũ igitur cæpit, transfosso pariete iter in vrbem patefacere. Fallere aũt ita se posse, si muros à parte alia scalis adortus, tumultu iniecto in custodiam eius loci propugnatores vrbis auertisset. Erant in præsidio Cassandreæ præter non contemnendam iuuentutem oppidanorum DCCC Agrianes, & MM Penestarum Illyriorum à Pleurato inde missi, bellicosum vtrunq; genus. His tuentibus muros cũ subire Romani summa vi niterẽtur, momẽto tpis parietes

fornicum perfossi vrbem patefecerunt.quod si qui irrupere armati fuissent,extemplo cepissent. Hoc vbi perfectũ esse opus militibus nuntiatum est,clamorẽ alacres gaudio repente tollunt,aliis parte alia in vrbem irrupturis. Hostes primum admiratio cæpit, quid nam sibi repentinus clamor vellet. Postq̃ patere vrbem accepere præfecti præsidii Pytho & Philippus Proco, qui occupasset aggredi opus factum esse rati, cum valida manu Agrianũ Illyriorumq; erumpunt:Romanosq;,qui alii aliũde coibant,conuocabãturq; vt signa in vrbem afferrent, incõpositos atq; inordinatos fugant persequunturq; ad fossam:in qua cõpulsos ruina cumulant. DC fermè ibi interfecti, omnesq; propè qui inter murum fossamq; deprensi erant,vulnerantur. Ita suo ipse conatu perculsus prætor,segnior ad alia factus consilia erat:& ne Eumeni quidẽ simul à mari simul à terra aggredienti quidquã satis procedebat.Placuit igitur vtriq;,custodiis firmatis ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset,quoniã vis aperta non processisset,opibus mœnia oppugnare.Hæc parantibus his X regii lembi ab Thessalonica cum delectis Gallorũ auxiliaribus missi,cum in salo stantes hostiũ naues cõspexissent, ipsi obscura nocte simplici ordine q̃ poterant proxime litus tenentes intrarũt vrbem. Huius noui præsidii fama absistere oppugnatione simul Romanos regemq; coẽgit:circumuecti promontorium ad Toronem classem appulerunt. Eã quoq; oppugnare adorti,vbi valida defendi manu animaduerterũt, irrito incœpto Demetriadem petunt.Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis vidissent, preteruecti ad Iolcon classem appulerunt,inde agro vastato Demetriadem quoq; aggressuri. Inter hæc & Cos. ne segnis sederet tantum in agro hostico, M. Popiliũ cum V milibus militum ad Melibœam vrbem oppugnandam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, qua parte in Thessaliã vergit,opportune imminens super Demetriadem. Primus aduentus hostium perculit incolas loci:collectis deinde nec opinato pauore animis,discurrunt armati ad portas ac mœnia quà suspecti aditus erant:spemq; extẽplo inciderunt capi primo impetu posse. Obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perseus cum audisset simul Melibœam à consulis exercitu oppugnari,simul classem Iolci stare, vt inde Demetriadẽ aggrederetur: Euphranorem quendam ex ducibus cũ delectis duobus milibus Melibœam mittit. eidem imperatũ, vt si à Melibœa submouisset

Romanos, Demetriadē prius occulto itinere intraret, q̄ ab Iolco ad vrbem castra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Meliboeæ cum in superioribus locis repente apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt, ignisq; iniectus: ita à Meliboea abscessum est. Euphranor soluta vnius vrbis obsidiōe, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum moenia modo, sed agros etiam confiderunt se à populationibus tueri posse: & eruptiones in vagos populatores non sine vulneribus hostium factæ sunt. Circumuecti tū moenia sunt Pr. & rex, situm vrbis cōtēplantes, si qua parte tentare aut opere, aut vi possent. Fama fuit, per Cydantem Cretēsem & Antimachum qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenē & Persea cōditiones amicitiæ: ab Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad consulem nauigat: gratulatus quod prospere Macedoniam intrasset, Pergamum in regnū abit. Marcius Figulus prætor parte classis in hiberna Sciathum missa, cū reliquis nauibus Oreum Boetiæ petit: eam vrbem aptissimam ratus, vnde exercitibus, qui in Macedonia quiq; in Thessalia erant, mitti cōmeatus possent. De Eumene rege longe diuersa tradūt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adiutum ab eo prætorem esse, cum sæpe eum literis accersisset, tradit: nec cum gratia ab consule profectum in Asiā, indignatum quod vt iisdem castris tenderet permissum nō fuerit: ne vt equites quidem Gallos quos secum adduxerat relinqueret impetrari ab eo potuisse. Attalū fratrem eius, & remansisse apud consulem: & sinceram eius fidem æquali tenore, egregiamq; operā in eo bello fuisse. Dum bellum in Macedonia geritur, legati transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen, gentis ex qua fuerit non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab senatu actæ, muneraq; missa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus armaq; equestria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam aurea mex XX milibus Philippiorum factam in curiam intulerunt: petentibusq; iis vt id donum in cella I O M ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneq; amicitiam renouare volentibus legatis responsum, & binūm milium æris singulis missum munus. Tū ab rege Prusia, & paulopost ab Rhodiis, de eadem re longe aliter differentes legati auditi sunt. vtraq; legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis q̄ postulatio fuere, profitētis & ad id tempus se cum

Romanis stetisse, & quo ad bellum foret statutum. Cæterum cum ad se à Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorē apud senatum futurū, petere, si possent inducere in animum vt finiant iram: se quoq; in gratia reconciliatæ pacis posse vti. Hæc regii legati. Rhodii superbe cōmemoratis erga P R beneficiis, & penè victoriç vtiq; de Antiocho rege maiore parte à se vindicata, adiecerunt: cum pax inter Macedonas Romanosq; esset, sibi amicitiā cum rege Perseo cœptam. eam se inuitos, nullo eius in se merito, qm̄ ita Romanis visum sit in societatem se belli trahere, interrupisse. Tertium se annum multa eius incōmoda belli sentire: mari intercluso inopia insulā premi, amissis maritimis vectigalibus atq; cōmeatibus. Cum id vltra pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere pacē eum cōponere cum Romanis: se Romam eadē nuntiatū missos: p quos stetisset quo minus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciendum esset Rhodios consideraturos esse. Ne nūc quidē hæc sine indignatione legi audiri'ue posse certum habeo: inde existimari potest qui habitus animorū audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil responsum autor est: tantum S C recitatū, quo Caras & Lycios liberos esse iuberet P R: literasq; extemplo ad vtranq; gentem scirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiā vix curia pauloante cæperat, corruisse. Alii responsum esse tradūt: P R & principio eius belli, haud vanis autoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege aduersus rempub. suam occulta consilia inisse: & si id ante dubium fuisset, legatoꝝ pauloante verba ad certū redegisse: & plerunq; ipsam se fraudē, etiā si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuntio in orbe terrarū arbitria belli pacisq; agere: deoꝝ nutu arma sumpturos posituros q; Romanos esse. Iam non deos fœderum testes, sed Rhodios habituros. Ita ne tandem iis pareatur, exercitusq; de Macedonia deportentur? Visuros esse quid sibi faciēdū sit. quid Rhodii visuri sint, ipsos scire: populum certe Romanum deuicto Perseo, quod propediē sperent fore, visurum vt pro meritis cuiusq; in eo bello ciuitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in singulos binūm milium æris missum est, quod ii non accæperunt. Literæ deinde recitatæ Q. Marcii consulis sunt, quemadmodum saltu superato in Macedoniam transisset. Ibi & ex aliis locis cōmeatus temp. prospectos

in hyemem habere,& ab Epirotis XX milia modiũm tritici, X hordei sumpsisse, vt pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorũ curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis CC fermè opus esse maxime Numidis,nec sibi in his locis vllam copiam esse. S C,vt ea oĩa ex literis consulis fierent, factum est. C. Sulpicius Pr. VIM togatum, XXX tunicatũ, & equos deportanda in Macedoniam præbendaq; arbitratu consulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento soluit. Et Onesimũ Pythonis filium nobilem Macedonẽ in senatũ introduxit. Is pacis semp autor regi fuerat,monueratq;, sicut pater eius Philippus institutum vsq; ad vltimũ vitæ diem seruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegẽdi, vt eum morem si non semp crebro tamẽ vsurparet. Postq̃ deterrere eum à bello nequiit,primo subtrahere sese per alias atq; alias causas,ne interesset iis quæ non probabat,cœpit:postremo cum suspectum se esse cerneret, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magno vsui consuli fuit. Ea introductus in curiam cum memorasset,senatus in formulam sociorum eum referri iussit: locum lautiam præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset ducẽta iugera dari,& ædes Tarenti emi: vti ea curaret,C. Decimio prætori mandatum. Censores censum Idibus Decembribus seuerius q̃ ante habuerunt: multis equi adẽpti, inter quos P. Rutilio qui tribunus pl. eos violenter accusarat: tribu quoq; is motus, & operarius factus ad opera publica facienda. Cum eis dimidiũ ex vectigalibus eius anni attributum ex S C à quæstoribus esset: T. Sempronius ex ea pecunia quæ ipsi attributa erat,ædes P. Africani ponè Veteres ad Vortumni signũ,laneasq; & tabernas coniunctas in publicũ emit,basilicamq; faciendã curauit, quæ postea Sempronia appellata est. Iam in exitu annus erat, & pp Macedonici maxime belli curam in sermonibus hoĩes habebant,quos in annũ consules ad finiendũ tandem id bellũ crearent. Itaq; S C factum est,vt Cn. Seruilius primo quoq; tẽpore ad comitia habenda veniret. S C Sulpicius Pr. ad consulem post paucos dies recitauit,quibus ante diem in vrbẽ venturũ.& Cos. maturauit:& comitia eo die qui dictus erat, sunt pfecta. Consules creati L. Æmilius Paulus iterũ,septimodecimo anno postq̃ primo Cos. fuerat,& C. Licinius Crassus. Prętores postero die facti,Cn. Bæbius Pamphilus,L. Anicius Gallus. Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M. Ebu-

tius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia vt maturius agerētur belli Macedonici stimulabat cura. Itaq; designatos extēplo sortiri placuit prouincias, vt vtri Macedonia cōsuli, cuiq; prætori classis venisset sciretur: vt iam inde cogitarēt pararentq; quæ bello vsui forent, senatumq; consulerent, si qua re consulto opus esset. Latinas vbi magistratum inissent, quod per religiōes posset, primo quoq; tempore fieri placere, neq; cōsulem cui eundum in Macedoniam esset teneri. His decretis, consulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iurisdictiones in vrbe, classis & Hispania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ sunt. Consulū Æmilio Macedonia, Licinio Italia euenit. Prætores, Cn. Bæbius vrbanam, L. Anicius peregrinam, & si quò senatus censuisset, Cn. Octauius Classem, P. Fonteius Hispaniam, M. Ebutius Siciliā, C. Papirius Sardiniam est sortitus. Extemplo apparuit omnibus non segniter id bellum L. Æmilium gesturū præterq̄ quod alius vir erat, etiam quod dies noctesq; intentus ea sola quæ ad id bellum pertinerent aīo agitabat. Iam omnium primum à senatu petit, vt legatos in Macedoniam mitterēt ad exercitus visendos classemq;, & cōperta referenda quid aut terrestribus, aut naualibus copiis opus est. Præterea vt explorarent copias regias quātum possent, quaq; prouincia nostra quà hostiū foret: vtrum intra saltus castra Romani haberent, an iam oēs angustiæ exuperatæ & in æqua loca peruenissent: qui fideles nobis socii, qui dubii suspensæq; ex fortuna fidei, qui certi hostes viderētur: quanti præparati cōmeatus, & vnde terrestri itinere vnde nauibus supportarētur: quid ea ęstate terra mariq; rerum gestarū esset: ex his bene cognitis certa in futurū cōsilia capi posse ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negotiū dedit, vt is in Macedoniā quos L. Æmilio videretur legaret. Legati biduo post ꝓfecti, Cn. Domitius Ænobarbus, A. Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum esse nuntiatum est, in Romano agro simul in Veientibus: nouēdiale sacrū factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quintilius Varus flamen Martialis, & M. Claudius Macellus Xuir, ī cuius locū Cn. Octauius suffectus. Et iam magnificentia crescēte notatū est, ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilis curulis LXIII africanas, & XL vrsos & elephantos lusisse. L. Æmilio Paulo, C. Licinio Coss. Idib. Martiis principio insequentis anni, cū in expectatione patres fuissent, maxime quid nam consul de Macedonia

cuius ea prouincia esset referret, nihil se habere Paulus quod referret, cum nondũ legati redissent, dixit. Cæterũ Brundisii legatos iã esse, bis ex cursu Dyrraciũ eiectos. Cognitis mox, quæ nosci prius in rem esset, relaturũ: id fore infra per paucos dies. Et ne quid profectionem suã teneret, pridie Id. April. Latinis esse constitutã diem. Sacrificio rite perfecto, se & Cn. Octauiũ simul senatus censuisset exituros esse: C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, vt si qua parari mittí ue ad id bellum opus sit parentur mittãturq;. Interea legationes exterarũ nationum audiri posse. Sacrificio rite pfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus vocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam procubuerunt: & oratio quàm habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat: per honestam speciẽ maioris Ptolemæi reducendi in regnum, bellũ cũ minore fratre eius, qui tũ Alexandriam tenebat, gerens: & ad Pelusiũ nauali prælio victor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilũ facto transgressus cũ exercitu obsidione ipsam Alexandriam terrebat: nec procul abesse quin potiretur regno opulentissimo videbatur. Ea legati querentes orabant senatum, vt opẽ regno regibusq; amicis imperio ferrent. Ea merita P R in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq; autoritatem esse: vt si legatos misissent, qui denuntiarent non placere senatui sociis regibus bellũ fieri, extẽplo abscessurus à mœnibus Alexandriæ abducturusq; exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos cum pudore quodã P R quod nullam opem in vltimo discrimine fortunarũ tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popilium Lenatem, & C. Decimium, & C. Hostilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iussi, & nuntiare, ni absistatur bello, per vtrum stetisset, eum nõ pro amico nec pro socio habituros esse. His intra triduũ simul cum legatis Alexandrinis, ꝑfectis, legati ex Macedonia quinquatribus vltimis adeo expectati venerunt, vti nisi vesper esset extemplo senatum vocaturi cõsules fuerint. Postero die senatus fuit, legatiq; auditi sunt. Ii nũtiant, maiore periculo q̃ emolumento exercitum per inuios saltus in Macedoniã inductum. Pieriam, quò ꝓcessisset, regẽ tenere: castra castris prope ita collata esse, vt flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnãdi potestatẽ facere,

nec nostris vim ad cogendum esse: hyemem ēt asperam rebus ge/rendis interuenisse, in otio militem ali, nec plus q̄ VI frumentū habere. Macedonū dici XXX milia armatoꝝ esse. Si Ap. Claudio circa Lycnidū satis validus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distinere regem: nūc & Appium & quod cū eo præsidii sit, in sum/mo periculo esse: nisi propere aut iustus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad classem se ex castris profectos, sociorū na=ualium partem morbo audisse absumptā, partem, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse. & hoīes nauibus deesse: qui sint, neq; stipēdiū accepisse, neq; vestimēta habere. Eumenen classemq; eius, tanq̄ vento allatas naues, sine causa & venisse, & abisse: nec animū eius regis cōstare satis visum. Sicut oīa de Eumene dubia, Attali egregie constantē fidem nuntiabant. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Æmilius dixit. Senatus decreuit vti octo le/giones, parem numerū tribunoꝝ consules & populus crearet: crea ri aūt neminem eo anno placere, nisi qui honorē gessisset. Tum ex oībus Tr. mil. vti L. Æmilius in duas legiōes in Macedoniā quos eoꝝ velit eligat: & vt solēni Latinarum perfecto, L. Æmilius Cos. Cn. Octauius Pr. cui classis obtigisset, in prouinciā proficiscātur. Additus est his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iuris/dictio erat. Eum ī prouinciam Illyricū circa Lycnidū Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio cōsuli īposita, is VII milia ciuium Romanoꝝ & equites CC scribere iussus: & sociis nominis Latini septem milia peditum imperare, CCCC equi/tes: & Cn. Seruilio Galliā obtinēti prouinciam literas mittere, vt DC equites cōscriberet. Hunc exercitū ad collegam primo quoq; tpe mittere in Macedoniā iussus: neq; in ea prouincia plus q̄ duas legiones esse: eas repleri, vt sena milia peditū, trecenos haberent equites. cæteros equites peditesq; in præsidiis disponi. Qui eorum idonei ad militandū nō essent, dimitti. X præterea milia peditū imperata sociis, & DCCC equites. Id præsidii additum Anicio præter duas legiōes, quas portare in Macedoniā est iussus, quina milia peditū & ducenos habentes, trecenos equites. & in classem V milia naualiū sociūm sunt scripta. Licinius consul duabus le/gionibus obtinere prouinciam iussus: eò addere socioꝝ X milia peditum, & DC equites. S C perfectis L. Æmilius Cos. è curia in contionē processit orationemq; talem habuit. Animaduertisse vi/deor Quirites, maioꝝē mihi sortito Macedoniā prouinciā gratu/

lationem factam, q̃ cum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem: neq; id ob aliam causam, q̃ quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum maiestate P R exitum per me imponi posse. deos quoq; huic fauisse sorti spero, eosdemq; in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim opinari, partim sperare possum. Illud affirmare pro certo habeo audeoq;, me omni ope adnisurum esse, ne frustra vos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decreuit, & (quoniam extēplo proficisci placet, neq; ego in mora sum) C. Licinius collega, vir egregius, æq; enixe parabit ac si ipse id bellū gesturus esset. Vos quæ scripsero senatui aut vobis, credite: rumores credulitate vestra ne alatis, quorum autor nemo extabit. Nam nunc quidem quod vulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor est, cuius non debilitari animus possit. In oībus circulis, atq; etiam (si diis placet) in conuiuiis sunt qui exercitus in Macedoniam ducant: vbi castra locanda sint sciant, quæ loca præsidiis occupanda, quando aut quo saltu intranda Macedonia: vbi horrea ponēda, quà terra mari subuehantur cōmeatus: quando cum hoste manus conserendę, quādo quiescendū sit. Nec quid melius faciendū sit modo statuunt, sed quicquid aliter q̃ ipsi censuere factū est, cōsulem veluti dicta die accusant. Hæc magna impedimenta res gerentibus sunt. Neq; enim oēs tam firmi & cōstantis animi cōtra aduersum rumorē esse possent, q̃ Fabius fuit: qui suum imperium minui per vanitatem populi maluit, q̃ secūda fama male rem gerere. Non sum is qui non existimem admonendos duces esse: immo eum, qui de sua vnius sententia oīa gerat, superbum iudico magis q̃ sapientem. Quid ergo est? Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & vsu doctis monēdi imperatores sunt: deinde ab his qui intersunt gerendis loco, qui hostem qui temporum opportunitatem vident, qui in eodē velut nauigio participes sunt periculi. Itaq; si quis est qui quod è repub. sit suadere se mihi in eo bello quod gesturus sum confidat, ne deneget operam reipub. & in Macedoniam mecum veniat: naue, equo, tabernaculo, viatico etiam à me iuuabitur. Si quem id facere piget, ocium vrbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gubernauerit. Sermonum satis ipsa præbet vrbs: loquacitatem suam contineat: nos castrensibus consiliis contentos futuros esse sciat. Ab hac concione, Latinis quæ pridie Calend. April. fue-

runt,in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & Cos. & P.Cn.Octauius in Macedoniam profecti sunt. Traditum est memoriæ,maiore q̃ solita frequentia prosequentium consulem celebratum:ac propè certa spe ominatos esse homines,finem esse Macedonico bello, maturumq; reditum cum egregio triumpho consulis fore. Dum hæc in Italia geruntur,Perseus quod iam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ facieda erat,non inducebat in animum, vt Gentium Illyriorum regem sibi adiungeret: hoc postq̃ intrasse saltum Romanos, & adesse discrimẽ vltimum belli animaduertit,non vltra differendum ratus: cum per Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus esset,ita vt obsides vltro citroq; darentur,Pantaucũ misit ex fidissimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iusiurãdum ab rege & obsides accæpit. Missus & à Gentio est legatus nomine Olympio,qui iusiurandum à Perseo obsidesq; exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt:& autore Pantauco, qui Rhodũ legati cum Macedonibus irent Parmenio & Morcus destinatur. Quibus ita mandatum, vti iureiurãdo obsidibusq; & pecunia accępta,tum demum Rhodum proficiscerentur. Duorum simul regum nomine incitari Rhodios ad bellũ Romanum posse. Adiunctam ciuitatem,penes quam vnam tum rei naualis gloria esset,nec terra,nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis, Perseus ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus,ad Dium occurrit. Ibi ea quæ cõuenerunt circumfuso agmine equitũ facta, quos adesse fœderi sanciTæ cum Gentio societatis volebat rex,aliquantum eam rem ratus animorum iis adiecturam. & obsides in conspectu omnium dati accæptiq;:& Pellam ad thesauros regios missis qui pecuniam acciperent,qui Rhodum irent cum Illyriis legatis Thessalonicæ cõscendere iussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat: autoribusq; Dione & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellum esse. Is princeps iunctæ cum Illyriis legationis datus est. Eodem tempore & ad Eumenen, & ad Antiochum cõmunia mandata, quæ subiicere cõditio rerũ poterat. Natura inimica inter se esse liberam ciuitatẽ & regẽ. Singulos PR aggredi, & quod indignius sit, regũ viribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem suũ oppressum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochũ oppugna-

tum: in se nũc & Eumenen & Prusiam armatos esse. Si Macedoniȩ regnum sublatum foret, proximam Asiam esse: quã iam ex parte sub specie liberãdarum ciuitatum suam fecerint: deinde Syriam. Iam Prusiam Eumeni honore preferri, iam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iube bat, vt aut ad pacem secum faciendam cõpelleret Romanos, aut perseuerantes in bello iniusto cõmunes duceret oĩum regũ hostes. Ad anthiochum aperta mandata erant, ad Eumenen per speciem captiuorum redimendorũ missus legatus erat: verum occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia inuisum quidem & suspectum Romanis Eumenen falsis grauioribus. Proditor enim ac propè hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude & auaritia certãt. Cydas erat Cretẽsis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum chimaro quodam populari suo militante apud Persea, inde postea ad Demetriadẽ semel cũ Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regiis ducibus sub ipsis mœnibus vrbis collocutus fuerat. Eropon quoq;, qui tum missus est, duabus ad eundem Eumenen iam ante legationibus functus erat. Quæ colloquia occulta & legationes infames quidẽ erant, sed qd actũ esset, quid'ue inter reges conuenisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit. Eumenes neq; fauit victoriæ Persei, neq; bello eum inuadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimicitiȩ erant, q̃ ipsorum odiis inter se accensæ. Non ea regum æmulatio, vt æquo aĩo, Persea tantas adipisci opes, tantamq; gloriã quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes visurus fuerit. Cernebat & Persea iã inde ab initio belli omni modo spem pacis tẽtasse, & ĩdies magis quo ꝓpior admoueretur terror nihil neq; agere aliud neq; cogitare. Romanos quoq; quia traheretur diutius spe ipsorũ bellum, & ipsos duces & senatũ non abhorrere à finiendo tã incõmodo ac difficili bello. Hac vtriusq; partis voluntate explorata, quod fieri ẽt sua sponte tædio validioris metu ĩfirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare concilianda gratia magis cupiit. Nã modo ne iuuaret bello Romanos terra mariq;, modo pacis patrandȩ cũ Romanis paciscebatur mercedem: ne bello interesset M & D. in vtroq; non fidem modo se, sed obsides quoq; dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rem inchoandã promptissimus erat cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conuenerat q; vt accæpti Cretã mitterent. vbi ad pecuniæ

mentionem ventum erat, ibi hæsitabat: & vtiq; alteram in tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti & magis accipiēti mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare im pensam: sed eam pecuniā perfecta re daturū, interea Samothracæ in tēplo depositurum. Ea insula cū ipsius ditionis esset, videre Eumenes nihil interesse an Pellæ pecunia esset: id agere vt partē aliq̄ prǽsentē ferret. Ita nequidquā inter se captati nihil præter īfamiā mouere. Nec hęc tātū Perseo ꝑ auaritiā est dimissa res, cū pecuniā tutā & pacē habere per Eumenen, q̄ vel parte regni redimēda esset: ac recęptus ꝓtrahere inimicū mercede onustū, & hostes merito ei Romanos posset facere. Sed ēt Gentii regis parata societas: & tū Gallorū effusoꝝ per Illyricū ingens oblatū auaritia dimissum est. Veniebant X milia equitum par numerus peditum, & ipsorū iungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Veniētibus his Perseus ab Enipeo ex castris profectus obuiam cū dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos vrbesq; quæ viæ propinquæ sunt cœpit, vt cōmeatus expedirent, frumenti vini pecorum vt copia esset. Ipse equos phalerasq; & sagula donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos diuideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam vrbem peruenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra: circa Desudabam in mædica exercitus Galloꝝ consederat mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonū ex purpuratis vnū, qui iuberet multitudinem Galloꝝ ad Bylazora (Pæoniæ is locus est) castra mouere, principes ad se venire frequentes. LXXV milia ab Axio flumine & castris regis aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adiecissetq; per viam quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusq; muneribus principes aduenientes vestis argenti equorumq; excępturus rex esset: de his quidem se coram cogn ituros respondent. Illud quod præsens pepigissent interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesq; diuidendū esset, secū adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eoꝝ, Abi, renuntia ergo, inquit, regi: nisi aurum obsidesq; accæpissent, nusquam inde Gallos longius vestigiū moturos. Hæc relata regi cum essent aduocato cōsilio, cū quid oēs suasuri essent appareret: ipse, pecuniæ q̄ regni melior custos, instit it de perfidia & feritate

Gallorum differere. Multorum iam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne grauiores eos socios habeant quàm hostes Romanos. Quinque milia equitum sat esse, quibus & vti ad bellum possent, & quorũ multitudinem ipsi non timeant. Apparebat in omnibus mercedem multitudinis timere, nec quidquam aliud: sed cũ suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus qui nuntiaret, quinq; milium equitum opera tantum vti regem, contemnere multitudinem aliam. Quod vbi audiuere barbari, cæterorũ quidem fremitus fuit indignantium se frustra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinq; milibus quod conuenisset numeraret. Cum aduersus id quoq; misceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio (quod vix sperauerat ipse posse cõtingere) retro ad Histrum perpopulati Thraciam quà vicina erat viæ redierunt. Quæ manus quieto sedente rege ad Enipeum, aduersus Romanos Perrebiæ saltum in Thessaliam traducta, non agros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Romani cõmeatus expectarent, sed ipsas exscindere vrbes, tenente ad Enipeum Perseo Romanos, ne vrbibus sociis opitulari possent. Ipsis quoq; Romanis de se cogitandum fuisset: quando neq; manere amissa Thessalia vnde exercitus alebatur potuissent, neq; progredi, cum ex aduerso castra Macedonum, qui ea pependerant spe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentiũ regem sibi alienauit. Nam cum CCC talenta Pellæ missa Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus. Inde X talenta ad Pantaucum missa, eaq; præsentia dari regi iussit: reliquam pecuniam signatam Illyriorũ signo portantibus suis præcipit paruis itineribus veherent: dein cum ad finem Macedoniæ ventũ esset, subsisterent ibi ac nuntios ab se opperirentur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cũ assidue Pantauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpennam & L. Petiliũ legatos, qui tum forte ad eum venerant, in custodiam coniecit. Hoc audito Perseus, cõtraxisse eum necessitates ratus ad bellũ vtiq; cũ Romanis, ad reuocãdũ qui pecuniã portabat misit: velut nihil aliud agens, q̃ vt quãta maxima posset præda ex victo Romanis reseruaretur. Et ab Eumene Eropon ignotis quæ occulte acta erant, redit. De captiuis actum esse & ipsi euulgauerant, & Eumenes consulem vitandæ suspicionis causa certiorẽ fecit. Perseus post reditũ ab Eumene Eropontis spe

deiectus, Antenorem & Callipum præfectos classis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinq; pristes erant) Tenedũ mittit, vt inde sparsæ per Cycladas insulas naues, Macedoniam cum frumento petentes, tutarẽtur. Cassandreæ deductæ naues, in portus primum qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari cũ traiecissent: stantes in portu Rhodias apertas naues Eudamumq; præfectum earum, inuiolatas atq; etiam benigne appellatos dimiserunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portus Eumenis rostratis q̃bus Damius præerat, inclusas esse: circũuectus ꝓpere ac summotis terrore hostium nauibus, onerarias datis qui prosequerẽtur X lembis in Macedoniam mittit: ita vt in totum prosecuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem iam ad Sigium stantem redierunt. Inde Subota (insula est interiecta Eleæ & Atho) traiiciũt. Forte postero die q̃ Subota classis tenuit, quinq; & XXX naues quas hippagogus vocãt, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis equisq;, Phanas promontorium Chiorum petebant, vnde transmittere in Macedoniam possent: Attalo ab Eumene mittebãtur. Has naues per altum ferri cũ ex specula signum datum Antenori esset, profectus à Subotis, inter Erythrarũ promontoriũ Chiumq; quà artissimum fretum est, iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, q̃ Macedonum classem in illo vagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquãtiũ forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum directæq; in se proræ, hostes appropinquare apparuisset: tunc iniecta trepidatio est, cum resistẽdi spes nulla esset, inhabiliq; nauium genere, & Gallis vix quietem ferentibus in mari. Pars eorum q propiores cõtinenti litori erant, in Erythream enarunt: pars velis datis ad Chium naues eiecere, relictisq; equis effusa fuga vrbem petebant. Sed propius vrbẽ lembi accessuq; cõmodiore cum exposuissent armatos, partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante portam exclusos: clauserãt enim Chii portam, ignari qui fugerent aut sequerentur. DCCC fermè Gallorum occisi, CC viui capti: equi pars in mari fractis nauibus absumpti, partim neruos succiderunt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis, eosdem X lembos, quos ante miserat, Antenor deuehere Thessalonicam iussit, & primo quoq;
tempore

tempore ad classem reuerti: Phanis se eos expectaturum. Triduum fermè classis ad vrbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reuersis X lembis euecti Ægeo mari Delum traiecerunt. Dum hęc geruntur, legati Romani C. Popilius & C. Decimius, & C. Hostilius à Chalcide profecti tribus quinqueremibus Delum cum venissent, lembos ibi Macedonum XL, & V regis Eumenis quinqueremes inuenerunt. Sanctitas templi insulæq; inuiolatos præstabat omnes. Itaq; permixti Romaniq; & Macedones, & Eumenis nauales socii, in templo, inducias religione loci præbente, versabantur. Antenor Persei præfectus, cum aliquas alto præferri onerarias naues ex speculis significatum foret: parte lemborũ ipse insequens, parte per Cyclades disposita, præter q̃ si quæ Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naues: quibus poterat Popilius aut Eumenis naues, succurrebat: sed vecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis Macedones fallebãt. Per id ferè tempus legati Macedones Illyriiq; simul Rhodum venerunt: quibus autoritatem addidit, nõ lemborum modo aduentus passim per Cycladas atq; Ægeum vagantium mare, sed etiam cõiunctio ipsa regum Persei Gentiiq;, & fama cum magno numero peditũ equitumq; venientium Gallorum. Et iam cum accessissent animi Dioni ac Polyarato qui Persei partium erant, non benigne modo responsum regibus est, sed palàm pronuntiatũ bello finem se autoritate sua impositurus esse: itaq; ipsi quoq; reges æquos adhiberẽt animos ad pacem accipiendam. Iam veris principiũ erat, nouiq; duces in prouinciam venerant: Cos. Æmilius in Macedoniam, Octauius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cũi bellandũ aduersus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, frater duos Platorem vtroq; parente, Carauantium matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternã minus suspecto, Platorem occidit: & duos amicos eius, Ettritum & Epicadũ, impigtos viros: quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum inuidisse, tanquam his nuptiis adiungenti sibi Dardanorum gentem: & similius id vero fecit ducta ea virgo. Platore iterfecto grauis deinde dempto fratris metu popularibus esse cœpit: & violentiam insitã ingenio intemperantia vini accendebat. Cæterum, sicut ante dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes copias contraxit. XV M armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauiorum

gentem vi aut terrore subigẽdam cũ mille peditibus & quinqua-
ginta equitibus misso, ipse ad Bassaniam vrbem quinq; milia ab
Lisso ducit. Socii erant Romanoꝝ: itaq; per missos nuntios prius
tentati, obsidionem pati q̃ dedere sese maluerunt. Carauantium
in Cauiis Durnium oppidũ aduenientẽ benigne accępit: Cara-
uantis altera vrbs exclusit: & cũ agros eoꝝ effuse vastaret, aliquot
palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Iam & Ap. Clau
dius, adsumptis ad eum exercitũ quem habebat Bullianorum &
Apolloniatium & Dyrracinoꝝ auxiliis, ꝓfectus ex hibernis circa
Genusuum amnem castra habebat: audito fœdere inter Persea &
Gentium, & legatoꝝ violatoꝝ iniuria accensus, bellũ haud dubie
aduersus eum gesturus. Anicius Pr. eo tpe Apolloniæ auditis quę
in Illyrico gererentur, præmissisq; ad Appium literis, vt se ad Ge-
nussuum opperiretur, triduo & ipse in castra venit: & ad ea quæ ha
bebat auxilia, Partinoꝝ iuuentutis duobus milibus peditũ & eq-
tibus CC, peditibus Epicadus equitibus Algalsus præerat. Pa-
rabat ducere in Illyricũ, maxime vt Bassanitas solueret obsidionẽ:
tenuit impetũ eius fama lemboꝝ vastantiũ maritimã orã. LXXX
erant lembi, autore Pantauco missi à Gentio ad Dyrracinorum &
Apolloniantium agros populandos. Tum classis ad

* *

to eo tradiderunt se: deinceps & vrbes regionis eius idẽ faciebant,
adiuuante inclinationem animoꝝ clemẽtia in omnes & iustitia
ꝑtoris Romani. Ad Scodram inde ventũ est, id quod belli caput
fuerat: non eo solũ quod Gentius eam sibi cæperat velut regni to-
tius arcem, sed ẽt quod Labeatiũ gentis munitissima longe est. &
difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausala latere vrbis
quod in orientem patet præfluens, Barbana ab regione occidẽtis
ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt
Oriundi flumini, quod ortum ex monte Scodro, multis & aliis au
ctum aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longe altissi-
mus regionis eius, ab oriente Dardaniam subiectam habet, à me-
ridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quanq̃ munitum situ
naturali oppidũ erat, gensq; id tota Illyrioꝝ & rex ipse tuebatur:
tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortu-
nam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinũ valitu-
rum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clau-
sis portis muros portarũq; turres dispositis armatis defendissent,

vano cum incœpto mœnibus pepulissent Romanos. Nunc porta egressi prælium loco æquo maiore animo commiserunt q̃ sustinuerunt. Pulsi enim & fuga cõglobati, cum CC amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, vt oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, vt deliberare de statu rerum suarum posset. Triduo in hoc dato, cum castra Romana quingentos fermè passus ab vrbe abessent, nauem conscendit & flumine Barbano nauigat in lacum Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum: sed, vt apparuit, falsa spe excitus, Carauantium fratrem multis milibus armatorum actis ex ea regione in quam missus erat aduentare. qui postq̃ euanuit rumor, tertio post die nauem eadem secundo amni Scodram demisit: præmissisq; nuntiis vt sibi appellandi prætoris potestas fieret, copia facta in castra venit. Et principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremo ad preces lacrimasq; effusus, genibus prætoris accidens in potestatem sese dedit. Primo bonum animũ habere iussus, ad cœnam etiam inuitatus, in vrbem ad suos rediit, & cum prætore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiã C. Cassio Tr. militum traditus, vix gladiatorio accepto X talentis ab rege rex vt in eam fortunam recideret. Anicius Scodra recepta nihil prius q̃ requisitos Petilium Perpennamq; legatos ad se duci iussit: quibus splendore suo restituto, Perpennam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosq; regis. qui Medeonem Labeatium gentis vrbem profectus Etleuam vxorem cũ filiis duobus Scerdilio Pleuratoq; & Carauantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrico intra XXX dies perfecto, nũtium victoriæ Perpennam Romam misit: & post dies paucos Gentium regem ipsum cum parente coniuge ac liberis ac fratre aliisq; principibus Illyriorum. Hoc vnum bellum prius perpetratum q̃ cœptum Romæ auditũ est. Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoq; in magno terrore erat, propter aduentum simul Æmilii noui consulis, quẽ cum ingentibus minis aduentare audiebat, simul Octauii Pr. Nec minus terroris à classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat Thessalonica. Eumenes & Athenagoras præerant cum paruo præsidio MM cetratorum. Eò & Androclen præfectum mittit, iussum sub ipsis naualibus castra habere. Æniam M equites cum Antigono misit ad tutan-

dam maritimam oram, vt quocũq; litore applicuisse naues hostiũ audissent, extẽplo ferrẽt agrestibus opem. VM Macedonũ missa ad præsidium Pythoi & Petræ, quibus præpositi erãt Histiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripã munire Enipei fluminis aggressus est, quia sicco alueo transiri poterat. Huic vt omnis multitudo vacaret, fœminæ ex propinquis vrbibus coactæ cibaria in castra afferebant: miles iussus ex propinquis siluis

* *

postremo sequi se vtrarios ad mare, quod minus CCC passus aberat, iussit, & in litore alios alibi modicis ĩteruallis fodere. montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo magis qa nullos apertos euergerent riuos, occultos continere latices, quorum venæ in mare permanantes vndæ miscerẽtur. Vix deducta summa harena erat, cum scaturiges turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multamq; fundere aquam velut deũm dono cœperunt. Aliquantũ ea quoq; res duci famę & autoritatis apud milites adiicit. Iussis deinde militibus expedire arma, ipse cũ tribunis primisq; ordinibus vadit ad cõtẽplãdos transitus, quà descẽsus facilis armatis, quà ĩ vlteriorẽ ripã minime iniquus ascẽsus esset. His satis exploratis, illa quoq; primũ vt ordine ac sine tumultu oĩa ĩ agmine ad nutũ ĩperiumq; ducis fierent prouidit. Vbi oĩbus simul pronũtiaretur quod fieret, neq; oẽs exaudirent, incerto imperio accepto alios ab se adiicientes, plus eo quod imperatũ sit, alios minus facere: clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & prius hostes q̃ ipsos quid paretur scire. Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum & dein singulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferẽdum imperium sit. Vigiles etiam nouo more scutum in vigiliam ferre vetuit: nõ enim in pugnã vigilem ire vt armis vtatur, sed ad vigilandum: vt cum senserit hostium aduẽtũ, recipiat se excitetq; ad arma alios. Scuto præ se erecto stare galeatos: deinde vbi fessi sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito sopitos stare: vt fulgentibus armis procul conspici ab hoste possit, ipse nihil prouideat. Stationum quoq; morẽ mutauit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perstabãt, id cum æstiuis diebus vrente assiduo sole fieret, tot horaꝝ æstu & languore ipsos equosq; fessos, integri sæpe adorti hostes vel pauci plures vexabant. Itaq;

ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios iussit: ita nunq̃ fatigatos recens hostis aggredi po terat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronuntiasset, adiecit vrbanæ concioni conuenientem orationẽ. Vnum impe= ratorem in exercitu prouidere & consulere quid agendum sit debe re, nunc p se nũc cũ iis quos aduocauerit in consiliũ: qui non sint aduocati eos nec palàm nec secreto iactare cõsilia sua. Militẽ hæc tria curare debere: corpus vt q̃ validissimum & pernicissimum ha beat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia: cætera scire de se diis immortalibus & imperatori suo curæ esse. In quo exerci= tu milites consul & imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris prouisurum, vt bene gerendæ rei occasionem eis præbeat: illos nihil quid futu/ rum sit quærere, vbi datum signum sit, tum militarem operam na uare. Ab his præceptis concionẽ dimisit, vulgo etiam veteranis fatentibus, se illo primum die tanq̃ tirones quid agẽdum esset in re militari didicisse. Non sermonibus tantũ his, cũ quanto assensu audissent verba consulis, ostenderunt: sed rerum præsens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum videres. acuere alii gla/ dios: alii galeas buccula sq; scutorum, alii loricas tergere: alii apta re corpori arma, expeririq; sub his membrorũ agilitatem: quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemq; intueri: vt facile quis cer neret, vbi primum conserendi manum cũ hoste data occasio esset, aut victoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Per/ seus quoq;, cũ aduentu consulis simul & veris principio strepere oĩa moueriq; apud hostes velut nouo bello cerneret: mota à Phila castra in aduersa ripa posita: nunc ad contemplanda opera sua cir cumire ducem, haud dubie transitus speculantem:

* *

norum esse. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus re= giq; eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primo supprime re in occulto famam eius rei est conatus, missis qui Pantaucum inde venientem appropinquare castris vetarent: sed iam & pueri quidam visi ab suis erãt inter obsides Illyrios ducti, & quo quæq; accuratius curantur, eo facilius loquacitate regiorum ministro/ rum emanant. Sub idem tempus Rhodii legati in castra venerũt, cum iisdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram patrũ excitauere. Multo iniquioribus animis à castrensi consilio auditi

* sunt. Itaq; cum alii præcipites sine responso agendos castris, pro/
nuntiauit post diem quintumdecimum se responsum daturum.
Interim vt appareret quantum pacificantium Rhodiorum auto
ritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat
quibusdam & maxime maioribus natu, per Enipei ripam muni/
tionesq; vim facere: confertis & vim facientibus resistere Macedo/
nas nõ posse, ex tot castellis aliquãto altioribus ac munitioribus,
quæ validis præsidiis insedissent, priore anno deiectos. aliis place/
bat Octauium cum classe Thessalonicam petere, & populatione
maritimæ oræ distringere copias regias: vt altero ab tergo se osten
dente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuẽdam, nu/
dare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi natura & operi/
bus inexuperabilis ripa videbatur: & pterq̃ quod tormenta vbiq;
disposita essent, missilibus etiam melius & certiore ictu hostes vti
audierat. Aliò spectabat mens tota ducis: dimissoq; consilio Perre
bos mercatores Schœnum & Menophilum, notæ & fidei iam sibi
& prudentiæ homines, accersitos secreto percunctatur, quales ad
Perrebiam transitus sint. Cum loca non iniqua esse dicerent, præ/
sidiis autem regis obsideri: spem cępit, si nocte improuiso valida
manu aggressus nec opinantes esset, deiici præsidia posse. Iacula
enim & sagittas & cętera missilia in tenebris, vbi qd petatur pro/
cul prouideri nequeat, inutilia esse: gladio cõminus geri rem in p=
mixta turba, quo miles Romanus vincat. His ducibus vsurus, p̃/
torem Octauium accersitum, exposito quid pararet, Heracliam
cum classe petere iubet, & mille hominibus decẽ dierũ cocta ciba/
ria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum fi/
lium suum cum quinq; delectis milibus Heracliam mittit, velut
classem conscensuros ad maritimam oram interioris Macedonię,
quod in consilio agitatum erat, vastandam. Secreto indicatum ci
baria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde
iussi duces itineris ita diuidere viam, vt quarta vigilia tertio die
Pythoum adoriri possent. Ipse postero die, vt distineret regem ab
circumspectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum sta/
tionibus hostium prælium cõmisit: pugnatumq; vtrinq; est leui
armatura, nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari
poterat. Descensus ripę vtriusq; in alueum trecentorũ fermè pas/
suum erat: medium spatium torrẽtis alibi aliter cauati pauloplus
q̃ mille passus patebat. Ibi in medio, spectãtibus vtrinq; ex vallo

castrorum hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatũ est. Missilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus stabilior & tutior aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani suis consul iussit: ita eo die diremptũ prælium est, haud paucis vtrinq; interfectis. Sole orto postero die, irritatis certamine animis etiam acrius cõcursum est: sed Romani, non ab his tantum cum quibus cõtractum certamen erat, sed multo magis ab ea multitudine, quæ disposita in turribus stabat, omni genere missilium telorum ac saxis maxime vulnerabantur. Vbi propius ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad vltimos perueniebãt. Multo pluribus eo die amissis, consul paulo serius recępit suos. Tertio die prælio abstinuit, digressus ad imam partem castrorum, veluti per deuexum in mare brachium transitum tentaturus. Perseus quod in oculis erat

* *

anni post circumactum solstitium erat, hora diei iam ad meridiẽ vergebat, iter multo puluere & incalescente sole factum erat, lassitudo & sitis iam sentiebatur, & meridie instante magis accessurum vtrunque apparebat. Statuit sic affectos recenti atque integro hosti non obiicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandũ vtrinque erat, vt consuli non minore arte ad suos eludendos q̃ ad hostes opus esset. Nondum omnibus instructis, instabat tribunis militum vt maturarent instruere, circumibat ipse ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres signum poscebant: deinde quãtum increscere æstus, & vultus minus vigentes & voces segniores erant, & quidam incumbentes scutis nixiq; pilis stabant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem castrorum, & impedimenta constituerent. Quod vbi fieri milites sensere, alii gaudere palàm quod fessos viæ labore flagrantissimo æstu non coëgisset pugnare: legati circa imperatorem ducesq; externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum consulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat suam. Tunc mutatione consilii subita cum alii silerent, Nasica vnus ex omnibus ausus est monere consulem . ne hostem quidem ludificatos priores imperatores. fugiendo certamen manibus emittere. vereri ne nocte abeat sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ: exercitusq;, sicut prioribus ducibus, per

calles saltusq; Macedonicorum montium vagãdo circumagatur. Se magnopere suadere: dum in campo patẽti hostem habeat, aggrediatur, nec oblatam occasionẽ vincendi amittat. Consul nihil offensus libera admonitione tam clari adulescentis: & ego, inqt, animum istum habui Nasica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit. Non operæ sit stanti nunc in acie docere, qbus de causis hodie quiesse melius sit: rationes aliãs reposcito, nunc autoritate veteris impatoris contentus eris. Conticuit adulescens; haud dubie videre aliqua impedimẽta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent. Paulus postq̃ metata castra impedimentaq; collata animaduertit, ex postrema acie triarios primos subducit, deinde principes, stãtibus in prima acie hastatis, si quid hostis moueret: postremo hastatos, ab dextro primũ cornu singulorum paulatim signorũ milites subtrahens. Ita pedites, equitibus cum leui armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti: nec ante q̃ prima frons valli ac fossa pducta est, ex statione equites reuocati sunt. Rex quoq;, cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus quod per hostẽ morã fuisse pugnæ scirẽt, & ipse in castra copias reduxit. Castris permunitis C. Sulpicius Gallus tribunus militum secundę legionis qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem militibus vocatis pronuntiauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda vsq; ad quartam horã noctis lunam defecturã esse. Id quia naturali ordine statis temporibus fiat, & sciri ante & prędici posse. Itaq; quemadmodum, quia certi solis lunæq; & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fugere lunam non mirarentur: ita ne obscurari qdẽ, cum condatur vmbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembres insecuta est dies, edita hora luna cum defecisset, Romanis militibus Galli sapientia propè diuina videri: Macedonas vt triste prodigiũ occasum regni perniciemq; gentis portendẽs mouit: nec aliter vates clamor vlulatusq; in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit. Postero die tantus vtriq; ardor exercitui ad concurrendum fuerat, vt & regem & consulem suorum quidam quod sine prelio discessum esset accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solum quod hostis prior aperte pugnam detractans in castra copias reduxisset; sed

etiam quod eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non posset. Consul ad id quod pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur, & locum dedisse hosti si nocte abire vellet, tunc quoq; per speciem immolandi terere videbatur tempus, cum luce prima signum propositum pugnę ad exeundum in aciem fuisset. Tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, ad consilium vocauit: atq; ibi quod rei gerendæ tempus esset, loquendo & intempestiue consultando videbatur quibusdã extrahere: post sermones tamen con sul orationem habuit. P. Nasica egregius adulescẽs oĩbus ex vnus quibus hesterna die pugnari placuit, denudauit mihi suum consilium: idem postea, ita vt transisse in sententiam meã videri posset, tacuit. Quibusdam aliis absentem carpere imperatorem q̃ præsentem monere melius visum est. & tibi P. Nasica & quicunq; idem quod tu occultius senserunt, non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tãtum abest vt me hesternæ quietis pœniteat, vt seruatum à me exercitum eo consilio credam. In qua me opinione esse ne quis sine causa vestrum credat, recognoscat agedum mecũ, si videtur, q̃ multa pro hoste & aduersus nos fuerint. Iam omniũ primum quantum numero nos præstent, neminẽ vestrũ nec ante ignorasse, & hesterno die implicatam intuentes aciem animaduertisse certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militũ præsidio impedimentis relicta erat, nec ignauissimum quemq; relinqui ad custodiã sarcinarum scitis. Sed fuerimus oẽs: paruum hoc tãdem esse credimus, quod ex his castris in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita videbitur, diis bene iuuantibus sumus? Nihil ne interest, vtrũ militem, quẽ neq; viæ labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum integrum in tentorio suo arma capere iubeas, atq; in acie plenum virium vigentem & corpore & animo educas: an longo itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus, ore atq; oculis repletis puluere, torrentẽ meridiano sole, hosti obiicias recenti, quieto, qui nulla re ante consumptas vires ad præliũ adferat? Quis, prò deũm fidem, ita cõparatus vel iners atq; imbellis fortissimũ virum non vicerit? Quid quod hostes per summum otium instruxerant aciem, reparauerant animos, stabãt compositi suis quisq; ordinibus: nobis tunc repente trepidandũ in acie instruenda erat, & incompositis concurrẽdum? At Hercule

aciem quidem inconditam inordinatamq; habuissemus: castra munita, prouisam aquationem, tutum ad eam iter, præsidiis impositis, explorata circa omnia: an nihil nostri habentes præter nudum cãpum in quo pugnaremus? Maiores vestri castra munita, portum ad omnes casus exercitus ducebant esse: vnde ad pugnã exirent, quò iactati tẽpestate pugnæ receptum haberent. Ideo cũ munimentis ea sepissent, præsidio quoq; valido firmabant: quod qui castris exutus erat, etiam si pugnãdo acie vicisset pro victo haberetur. Castra sunt victori receptaculum, victo perfugiũ. Quàm multi exercitus, quibus minus prospera pugnæ fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post eruptione facta victorem hostem pepulerunt? Patria altera est militaris hæc sedes, vallumq; pro mœnibus, & tentorium suum cuiq; militi domus ac penates sunt. Sine vlla sede vagi dimicassemus, vt quò victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimẽtis pugnæ illud opponitur? Quid si hostis hac interposita nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in vltimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neq; mansurum eum, neq; in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset, Quanto enim facilius abire fuit cum procul abessemus, q̃ nunc cum in ceruicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, q̃ vt quorum castra præalta fluminis ripa tuta, vallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeuntis in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernũ causæ fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem septa ad hostem via erat, alio saltu deiectis hostium præsidiis nouum iter aperui: neq; priusq̃ debellauero absistam. Post hanc orationẽ silentium fuit, partim traductis in sententiam eius, partim verentibus nequicq̃ offendere in eo quod vtcunq; prætermissum reuocari nõ posset. Ac ne illo ipso quidẽ die aut consule, aut rege, quod nec fessos vt pridie ex via neq; trepidantes in acie instruẽda & vix dum cõpositos aggressurus erat: consule, quod in nouis castris nõ ligna, non pabulum conuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat: neutro imperatorum volente, fortuna quæ plus consiliis humanis pollet, cõtraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex

quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidiis ex vtraque ripa positis, vt id facere tuto possent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant Marrucina & Peligna, duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro castris statiuum erat præsidium sub C. Cluuio legato tres cohortes Firmana Vestina Cremonensis, duæ turmæ equitum Placentina & essernina. Cum otium ad flumen esset neutris lacessentibus, hora circiter quarta iumẽtum è manibus curantiũ elapsum, in vlteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam fermè genu tenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in suam ripam trahentes: altero eorum occiso, receptoq; eo iumẽto ad stationem suorum se recipiebãt. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat: ex his pauci primo, ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluuium trangressi sunt: dein plures, postremo omnes, & cum præsidio *

* *

prelium ducit. Mouebat imperii maiestas, gloria viri, ante omnia ætas, quod maior LX annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq; capessebat. Interuallum, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hostium interrupit. A' tergo cetratis erat, frontem aduersus clypeatos habebat: aglaspides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere aduersus leucaspidem phalangem iussus: ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, vnde circa fluuium commissum prelium erat, elephantes inducti & ala sociorum: & hinc primum fuga Macedonum est orta. Nam sicut pleraque noua commenta mortalium in verbis vim habent explendo, cum agi non quemadmodum agantur edisseri oportet sine vllo effectu euanescunt: ita tum elephanti in acie nomen tantum sine vsu fuerant. Elephantorum impetum subsecuti sunt socii nominis Latini, pepuleruntq; læuum cornu. In medio secunda legio immissa dissipauit phalangem: neque vlla euidentior causa victorię fuit, q̃ quod multa passim prælia erant, quæ fluctuantem turbarũt primo, deinde disiecerunt phalangem: cuius confertæ & intentis horrentis hastis intolerabiles vires sunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine & grauitate hastam cogas, confusa strue implicantur: si vero aut ab latere, aut ab tergo

aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbantur: sicut tum aduersus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariã acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunq; data interualla essent, insinuabant ordines suos. Qui si vniuersa acie in frontẽ aduersus instructam phalangem cõcurrissent, quod Pelignis principio pugnę incaute congressis aduersus cetratos euenit, induissent se hastis, nec confertam aciem sustinuissent. Cæterũ sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui abiectis armis fugerunt: sic equitatus ppè integer pugna excessit. Princeps fugæ rex ipsæ erat: iam à Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat. confestim Costocus sequebatur, Odrysarumq; equitatus. cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditũ acies, cuius cædes victores tenebant, immemores fecerat sequẽdi equites. Diu phalanx à fronte à lateribus ab tergo cæsa est: postremo qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugiẽtes, quidam aquam etiã ingressi, manus ad eos qui in classe erant tendentes, supliciter vitam orabant. & cum scaphas concurrere vndiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos sese venire rati, vt caperent potius q̃ occiderent: longius in aquam quidam etiam natantes progressi sunt. Sed cum hostiliter è scaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebãt: Elephanti enim ab rectoribus ad litus acti exeuntes obterebant elidebantq;. Facile conueniebat Romanis nunq̃ vna acie tantum Macedonum interfectum. Cæsa enim ad XX milia hoīum sunt: ad sex M qui Pydnam ex acie perfugerant, viui in potestatẽ peruenerunt: & vagi è fuga V M hoīum capta. Ex victoribus ceciderũt non plus centum, & eoꝝ multo maior pars Peligni: vulnerati aliquãto plures sunt. Quod si maturius pugnari cœptum esset, vt satis diei victoribus ad persequẽdũ superesset, deletæ oẽs copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit. Perseus ad Pieriam syluam via militari frequenti agmine equitum & regio comitatu fugit. Simul ĩ syluã ventũ est, vbi plures diuersæ semitæ erant, & nox appropinquabat, cũ ꝑpaucis maxime fidis via diuertit. Equites sine duce relicti alii alià in ciuitates suas dilapsi sunt. ꝑpauci inde Pellã celerius q̃ ipse Perseus, quia recta expedita via ierant, ꝑuenerunt. Rex ad mediã fermè noctẽ terrore & variis difficultatibus viæ vexatus est. In regia Perseo q Pellæ pręerat Euctus

regiiq; pueri præsto erant: contra ea amicorum qui alii alio casu seruati ex prælio Pellam venerant, cum sæpe accersiti essent, nemo ad eum venit. Tres erant tantum cum eo fugæ comites. Euander Cretensis, Neon Boëtius, & Archidamus Ætolus. Cum iis iam metuens, ne qui venire ad se abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta vigilia profugit. Secuti eum sunt admodum D Cretenses: petebat Amphipolim. sed nocte à Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem traiicere, eum finem sequendi propter difficultatem transitus fore ratus Romanis. Consulem cum se in castra victor recæpisset, ne sincero gaudio frueretur cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is septimum decimum tūc annū agens, quod ipsum curam augebat, dum effuse sequitur hostes in partē aliam turba ablatus erat: & serius cum redisset, tunc demum recępto sospite filio victoriæ tante gaudium consul sensit. Amphipolim cum iam fama pugnæ peruenisset, concursusq; matronarum in templum Dianæ quam Tauropolon vocant ad opem exposcendam fieret, Diodorus qui pręerat vrbi metuens ne Thraces quorum duo milia in præsidio erant vrbem in tumultu diriperēt, ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii speciē, literas in foro medio accepit. Scriptum in iis erat, ad Emathiam classem Romanam appulsam esse, agrosq; circa vexari: orare prefectos Emathiæ, vt præsidium aduersus populatores mittat. His lectis hortatur Thracas, vt ad tuendam Emathiæ oram proficiscātur: magnam eos cædem prędamq; palatis passim per agros Romanis facturos: simul eleuat famam aduersæ pugnæ: quæ si vera foret, alium super alium recētes ex fuga venturos fuisse. Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas clausit. Tertio die Perseus q̄ pugnatum erat Amphipolim venit: inde oratores cum caduceo ad Paulum misit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam quò ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu perculsæ parabant facere. Cos. nuntiis victoriæ Q. Fabio filio & L. Lentulo, & Q. Metello cum literis Romam missis, spolia iacentis hostium exercitus peditibus concessit: equitibus prædam circūiecti agri, dū ne amplius duabus noctibus à castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnā castra mouit. Berœa primū,

deinde Thessalonica & Pella, & deinceps omnis fermè Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi qui proximi erant nondum miserant legatos: multitudo incondita plurium simul gentium, turbaq; quæ ex acie fuga in vnum compulsa erat, consilium & consensum ciuitatis impediebat: nec clausæ modo portæ, sed etiam inædificatæ erant. Missi Midon & Pantaucus sub muros ad colloquium Solonis qui præsidio erat: per eũ emittitur militaris turba, oppidum deditum militibus datur diripiẽdum. Perseus vna tantum spe Bisaltarum auxilii tentati, ad quos nequicquam miserat legatos, in concionem processit Philippum secum filium habẽs, vt & ipsos Amphipolitanos, & equitum peditumq;, qui aut semper secuti, aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquotiens dicere incipientem cum lacrimæ præpedissent, quia ipse dicere nequiit, Euandro Cretensi editis quæ agi cum multitudine vellet, de templo descendit. Multitudo sicut ad conspectum regis fletumq; tam miserabilẽ & ipsa ingemuerat lacrimaueratq;, ita Euandri orationẽ aspernabatur: & quidam ausi sunt media ex cõcione succlamare, Abite hinc, ne qui pauci supersumus pp vos pereamus. Horum ferocia vocem Euandri clausit. Rex in domum se recepit, pecuniaq; & auro argentoq; in lembos qui in Strymone stabãt delatis, & ipse ad flumen descendit. Thraces nauibus se cõmittere non ausi domos dilapsi, & aliæ militaris generis turbæ: Cretenses spem pecuniæ secuti. & quoniam in diuidendo plus offensionum q̃ gratiæ erat, L talenta iis posita sunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultũ naues cõscenderent, lembũ vnũ in ostio amnis multitudine grauatũ mersetunt. Calipsum eo die, postero Samothracam quam petebant p̃ueniunt: ad duo milia talentũm peruecta eò dicuntur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimissis qui præessent, ne qua iniuria in noua pace victis fieret: retentisq; apud se caduceatoribus regis, P. Naſicam ignarus fugæ regis Amphipolim misit cum modica peditum equitumq; manu, simul vt Sinticen euastaret, & ad oẽs conatus regis impedimento esset. inter hæc Meliboea à Cn. Octauio capitur diripiturq;. ad Æginiũ, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus missus erat C C eruptiõe ex oppido facta amissi sunt, ignaris Æginiẽsibus debellatũ esse. Cos. à Pydna ꝓfectus cũ toto exercitu die altero Pellã peruenit: & cũ castra M passus inde posuisset, per aliquot dies ibi statiua habuit, situm vrbis vndiq;

aſpiciens,quam non ſine cauſa delectã eſſe regiã aduertit. Sita eſt in tumulo vergente in occidentem hibernum: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis æſtate & hyeme, quas reſtagnantes faciunt lacus. In ipſa palude quà ꝓxima vrbi eſt, velut inſula eminet aggeri operis ingentis impoſita: qui & murũ ſuſtineat, & humore circumfuſæ paludis nihil lædatur. Muro vrbis coniuncta ꝓcul videtur: diuiſa eſt intermurali amni, & eadem ponte iuncta: vt nec oppugnante externo aditum ab vlla parte habeat, nec ſi quẽ ibi rex includat, vllum niſi per facillimę cuſtodię pontẽ effugium. Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter CCC talenta, quæ miſſa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam ſtatiua fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratulandum conuenerant, maxime ex Theſſalia, auditæ ſunt. Nuntio deinde accæpto Perſea Samothracam traieciſſe, profectus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim peruenit. Effuſa omnis obuia turba cuiuis indicio erat, non bono ac iuſto rege ob ta * *

DECADIS QVINTÆ
LIBER QVINTVS.

ICTORIAE nuntii Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quãta potuit adhiberi feſtinatio celeriter Romam cũ veniſſent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto poſt die q̃ cum rege eſt pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota ſpectacula peruaſit, pugnatum in Macedonia & deuictum regem eſſe: dein fremitus increbuit, poſtremo clamor plauſuſq; velut certo nuntio victoriæ allato eſt exortus. Mirari magiſtratus, & quærere autorem repentinæ lætitiæ: qui poſtq̃ nullus erat, euanuit quidem tanq̃ certæ rei gaudiũ, omen tñ lętũ inſidebat animis. Quod poſtq̃ veris nuntiis Fabii Lentuliq; & Metelli aduentu firmatũ eſt, cũ victoria ipſa tum augurio animoꝝ ſuorum lætabãtur. & aliter traditur circẽſis turbæ nõ minus ſimilis veri lætitia. ad X Calẽd. Octob. ludoꝝ Romanoꝝ ſecundo die, C. Licinio conſuli ad quadrigas mittendas exſcendenti tabellarius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, laureatas literas dicit. quadrigis miſſis cõſul curtũ con *

ſcendit: & cum per circum reueheretur ad foros publicos laurea-tas tabellas populo oſtendit. Quibus conſpectis repente imemor ſpectaculi populus in medium decurrit: eò ſenatũ cõſul vocauit, recitatisq; tabellis, ex autoritate patrum pro foris publicis denun-tiauit populo: L. Æmilium collegam ſignis collatis cum rege Per-ſeo pugnaſſe: Macedonum exercitum cæſum fuſumq;, regem cum paucis fuiſſet: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionẽ P R veniſ-ſe. His auditis clamor cum ingenti plauſu ortus: ludis relictis do-mus magna pars hominum ad coniuges liberosq; lætum nuntiũ portabant. Tertiuſdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pu-gnatum eſt. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſupplicatiões q; decretæ: & S C factũ eſt, vt conſul quos præter milites ſociosq; na-uales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus ſociisq; nauali-bus dimittendis referretur, cum legati ab L. Æmilio conſule, à q-bus præmiſſus tabellarius eſſet. Ad VI Calend. Octob. hora ferè ſecunda legati vrbem ingreſſi ſunt: ingentem ſecum occurrentiũ quacunq; ibant proſequentiumq; trahentes turbam in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus forte in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tantum temporis retenti dum exponerent, quantę regiæ copiæ peditum equitumq; fuiſſent, quot milia ex his cæſa, quot capta forent, q̃ paucorum militum iactura tanta hoſtium ſtrages facta, q̃ cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samothraciam petiturum, paratam claſſem ad perſequendum eſſe, neq; terra neq; mari elabi poſſe: eadem hęc paulo poſt in concionem traducti ex-poſuerũt: renouataq; lætitia, cum Cos. edixiſſet, vt omnes ædes ſa-cræ aperirentur, pro ſe quiſq; ex concione ad gratias agendas ire diis: ingentiq; turba non virorum modo, ſed etiam fœminarũ cõ-ferta tota vrbe deorum immortalium templa. Senatus reuocatus
* in curiã ſupplicationes ob rem egregie geſtam ab L. Æmilio Cos. in quinq; dies circa oĩa puluinaria decreuit, hoſtiisq; maioribus ſacrificari iuſſit. Naues quæ in Tiberi paratæ inſtructæq; ſtabant, vt ſi rex poſſet reſiſtere in Macedoniam mitterentur, ſubduci & in naualibus collocari: ſocios nauales dato annuo ſtipendio dimit-ti, & cum his omnes qui in conſulis verba iurauerant: & quod mi-litum Corcyræ, Brundiſii, ad mare Superum, aut in agro Larinati eſſet (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cum quo ſi res poſceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites di-mitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta eſt ex ante

ad

ad V Idus Octob. cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua & P. Decius nuntiarunt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentium regem captum in ditione P R & Illyricum esse. Ob eas res gestas ductu auspicioq; L. Anicii Pr. senatus in triduũ supplicationes decreuit, vt Latinę edictæ à consule sunt in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere quidã legatos Rhodios nondum missos, post victoriam nuntiatã, velut ad ludibriũ stolidæ superbiæ, in senatum vocatos esse. Ibi Agepolim principẽ eorum ita locutũ: missos esse legatos ab Rhodiis ad pacẽ inter Romanos & Persea faciẽdã, qđ id bellũ graue atq; icõmodũ Gręciæ oĩ, sumptuosum ac dãnosum ipsis Romanis esset. Fortunã pbene fecisse, qñ finito aliter bello, gratulãdi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatẽ dedisset. Hęc ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu esse, Rhodios nec vtilitatium Græcię, neq; cura impensarum P R, sed pro Perseo legationẽ eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularetur, tum mittendos legatos fuisse, cũ Perseus in Thessaliam exercitu inducto per bienniũ Græcas vrbes, alias obsideret, alias denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mẽtionem factam: postq̃ superatos saltus transgressosq; in Macedoniam Romanos audirẽt, & inclusum teneri Persea, tũc Rhodios legationẽ misisse, nõ ad vllam aliam rem, q̃ ad Persea ex imminenti periculo eripiendũ. Cum hoc responso legatos dimissos. Per eosdẽ dies & M. Marcellus ex prouincia Hispania decedẽs Marcolica nobili vrbe capta X pondo auri, & argenti ad summã sestertium deciens in ærariũ retulit. Paulus Æmilius Cos. cum castra, vt supra dictum est, ad Siras terræ Odomantidicæ haberet, cũ literas ab rege Perseo p ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrimasse dicitur sortis humanæ: quod q paulo ante non contẽtus regno Macedoniæ Dardanos Illyriosq; oppugnasset, Bastarnarũ ciuisset auxilia: is tum amisso exercitu, extorris regno, in paruã insulam cõpulsus, supplex, fani religione nõ viribus suis tutus esset. Sed postq̃ regem Persea cõsuli Paulo S. legit, miserationem omnẽ stultitia ignorantis fortunã suam exemit. Itaq; quanq̃ in reliqua parte literarum minime regiæ preces erãt, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus cuius nominis obliuiscẽdũ victo esset: itaq; alteræ literę cũ priuati nominis titulo missæ & petiere & impetrauere, vt aliqui ad eũ mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt

tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente: Paulo, vt se suaq; oĩa in fidem & clementiam P R permitteret, contendente. Dũ hæc aguntur, classis Cn. Octauii Samothracam est appulsa. Is quoq; præsenti admoto terrore, modo minis modo spe perlicere vt se traderet cum conaretur, adiuuit in hoc eũ res seu casu contracta, seu consilio. L. Atilius illustris adulescens cũ in concione esse populum Samothracum animum aduertisset, à magistratibus petiit, vt sibi paucis alloquendi populi potestatem facerent. Permisso, vtrum nos, hospites Samothraces, vere accepimus an falsò sacram hãc insulam & augusti totam atq; inuiolati soli esse! Cum creditæ sanctitati assentirentur oẽs, cur igitur, inq̃t, pollutã homicida sanguine regis Eumenis violauit! & cũ omnis præfatio sacrorum eos quibus non sint puræ manus sacris arceat, vos penetralia vestra cõtaminari cruento latronis corpore sinetis! Nobilis fama erat apud oẽs Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; præterq̃ quod in potestate Romanorum sese insulamq; totam & tẽplum cernebant esse, ne immerito quidem ea sibi exprobrari rati, Theondan qui summus magistratus apud eos erat (regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nuntiaret argui cædis Euandrum Cretensem: esse autem iudicia apud sese more maiorum comparata, de iis qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicãtur. Si confideret Euander innoxium se rei capitalis argui, veniret ad causam dicendam: si cõmittere se iudicio non auderet, liberaret religione templum ac sibimetipse cõsuleret. Perseus euocato Euandro, iudicium subeundi nullo pacto autor esse: nec causa nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne damnatus autorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esset, nisi vt fortiter moriatur. Nihil palàm abnuere Euander. Sed cũ veneno se malle mori q̃ ferro dixisset, occulte fugam parabat. Quod cum renũtiatum regi esset, metuens ne, tanq̃ à se subtracto pœnæ reo, iram Samothracum in se conuerteret, interfici Euandrum iussit. Qua ꝑpetrata temere cæde, subiit extemplo animũ, in se nimirum receptam labem quæ Euandri fuisset: ab illo Delphis vulneratum Eumenen, ab se Samothracæ Euandrum occisum: ita duo sanctissima in terris templa, se vno autore sanguine humano violata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertitur, vt renũtiaret populo

Euandrum sibi ipsum mortem consciisse. Cæterum tanto facinore in vnicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertũ, proditumq; quia nõ prodiderat, omnium ab se abalienauit animos. pro se quisq; transire ad Romanos: fugæq; consilium capere solũ propè relictũ coëgerunt: Oroandemq; Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat: appellat, vt se sublatum in lembũ ad Cotym deueheret. Demetrium est portus in promontorio quodã samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur quæ ad vsum necessaria erant, defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus consciis fugæ per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægre transgressus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretã petebat. Postq̃ in portu nauis non inuenta est, vagatus Perseus aliquandiu in litore, postremo timẽs lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad ministerium electi regis: ea cohors persecuta regem fugientem ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn. Octauii pronuntiatum est per præconem: regios pueros Macedonasq; alios qui Samothracæ essent, si transirent ad Romanos incolumitatem libertatemq; & sua omnia seruaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent. Ad hanc vocem transitio omnium facta est, nominaq; dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoque paruos regios Ion Thessalonicensis Octauio tradidit: nec quisquam præter Philippum maximum natu è filiis cum rege relictus. Tum sese filiumq; Octauio tradidit, fortunam deosq; quorum templo erant, nulla ope supplicem iuuantes accusans. In prætoriam nauem imponi iussus, eodem & pecunia quæ superfuit delata est, extemploq; classis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in castra ad Cos. misit, præmissis literis vt in potestate eum esse & adduci sciret. Secundam eam Paulus, sicut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuntio: & consilio aduocato literas Pr. cum recitasset, Q. Ælium Tuberonem obuiam regi misit, cæteros manere in prætorio frequentes iussit. Non aliàs ad vllum spectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in castra Romana ad-

ductus erat: præter q̃ quod nec sua, nec gentis fama compatādus, tunc quoq; accessio Punici belli fuerat, sicut Gentius Macedonici. Perseus caput belli erat: nec ipsius tantũ, patris auiq; quos sanguine ac genere contingebat, fama conspectum eum efficiebat: sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui summum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus
* illo Perseus ingressus est castra, nullo suorum alio comite qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occurrentium ad spectaculum nō poterat, donec Cos. lictores misisset, qui summouendo iter ad prætorium facerent. Consurrexit Cos. & iussis sedere aliis, progressusq; paulũ introeunti regi dextrā porrexit: summittētem q; se ad pedes sustulit: nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum aduersus aduocatos in cōsilium considere iussit. Prima percontatio fuit, qua subactus iniuria cōtra P R. bellum tam infesto aīo suscępisset, quo se regnumq; suum ad vltimum discrimen adduceret. Cum responsum expectātibus cunctis, terrā intuens diu tacitus fleret, rursum Cos. Si iuuenis regnum accępisses, minus equidem mirarer ignorasse te q̃ grauis aut amicus, aut inimicus esset P R: nunc vero cum & bello patris tui quod nobiscum gessit interfuisses, & pacis postea quam cum summa fide aduersus eum coluimus meminisses, quod consilium quorũ & vim bello & fidem in pace expertus esses, cum iis tibi bellum esse q̃ pacem malle? Nec interrogatus, nec accusatus cum responderet: Vtcunq; tamen hæc siue errore humano, seu casu, seu necessitate inciderunt, bonum animum habe: multorũ regum, populorum, casibus cognita P R. clementia nō modo spem tibi, sed propè certam fiduciam salutis præbet. Hęc Gręco sermone Perseo, Latine deinde suis. Exemplum insigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarũ: vobis hoc præcipue dico iuuenes: ideo in secundis rebus nihil in quenq̃ superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cũ quid vesper ferat incertum sit. Is demum vir erit, cuius animum nec prospera flatu suo efferet, nec aduersa infringet. Consilio dimisso tuendi cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & inuitatus ad consulē Perseus, & alius omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimissus est: maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ vrbes accęperũt. Hic finis belli, cum quadriennium cōtinuum bellatũ esset inter Romanos

ac Persea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunq; atq; Asiam omnem regni. Vicesimũ ab Carano qui primus regnauit Persea numerabant. Perseus Q. Fuluio, L. Manlio Coss. regnum accepit: à senatu rex est appellatus M. Iunio, A. Manlio Coss. regnauit XI annos. Macedonum obscura admodum fama vsq; ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eũ crescere cum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciç atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiã: & XIII annis quibus Alexander regnauit, primum omnia, quà Persarum propè immenso spatio imperium fuerat, suç ditionis fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarum vltimus finis Rubrũ mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri distractum in multa regna: dum ad se quisq; opes rapiunt lacerantes viribus, à summo culmine fortunæ ad vltimum finem centum quinquaginta annos stetit. Victoriæ Romanæ fama cum peruasisset in Asiam, Antenor qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præsidio nauibus Macedoniam petentibus erat, post q̃ debellatum in Macedonia & statione summotos hostium lembos audiuit, dimissis & ipse Atticis nauibus, ad susceptam legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit: vt prius occurere Antiocho posset, quàm ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum præterueherẽtur Asiam legati & Loryma venissent, qui portus XX paulo amplius milia ab Rhodo abest ex aduerso vrbi ipsi positus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoq; victoriæ fama perlata erat) orantes vt Rhodum deueherentur. pertinere id ad famam salutemq; ciuitatis, noscere ipsos omnia quæ acta essent agerenturq; Rhodi, & comperta per se non vulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, vt moram nauigationis breuem pro salute sociæ vrbis paterentur. Postq̃ Rhodum ventum est, in concionem quoq; eos iidem precibus ꝑtraxerunt. Aduentus legatorum auxit potius timorem ciuitati q̃ minuit: omnia enim Popilius, quæ singuli vniuersiq; eo bello hostiliter dixerãt fecerantq; retulit: & vir asper ingenio augebat atrocitatem eorum quç dicerentur, vultu truci & accusatoria voce, vt cum propriæ simultatis nulla causa cum ciuitate esset, ex vnius senatoris Romani acerbitate, qualis in se vniuersi senatus animus esset, coniectarent. C. Decimii moderatior oratio fuit: q in plerisq;

eorum quæ commemorata à Popilio essent, culpam non penes populum, sed penes paucos concitores vulgi esse dixit: eos venalem linguam habentes decreta plena regiæ assentationis fecisse, & eas legationes misisse, quarum Rhodios semper non minus puderet q̃ pœniteret: quæ omnia, si tamen populo foret, in capita noxiorum versura. Cum magno assensu auditus est, non magis eo quod multitudinis noxam eleuabat, q̃ quod culpam in autores verterat. Itaque cum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popilius obiecerat diluere vtcũq; conati sunt: q̃ eorum qui Decimio in autoribus ad piaculum noxæ obiiciendis assensi sunt. Decretum igitur extẽplo, vt qui pro Perseo aduersus Romanos dixisse quid aut fecisse conuincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt vrbe sub aduentu Romanorum quidam, alii mortem sibi consciuerũt. Legati non vltra q̃ quinq; dies Rhodi morati. Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius iudicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur: quam perseuerantiam in exequenda re Decimii lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: cæteraq; Ægypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, vt victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec huius voluntatis eius ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandreæ & sorore adiuuante & nõ repugnantibus fratris amicis ratus: primum ad sororem, deinde ad fratrẽ amicosq; eius non prius destitit mittere q̃ pacem cum iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod cętera Ægypto sibi tradita Pelusii validum relictum erat præsidium: apparebat claustra Ægypti teneri, vt cum velit rursus exercitum induceret. Bello intestino cum fratre eum exitum fore, vt victor fessus certamine nequaquam par Antiocho futurus esset. Hæc prudenter animaduersa à maiore, cũ assensu minor frater quiq; cum eo erant accæperũt: soror plurimũ adiuuit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaq; consentientibus cunctis pace facta Alexandream recipitur, ne multitudine quidem aduersante: quæ in bello non per obsidionẽ modo, sed ẽt postq̃ à mœnibus abscessum est, quia nihil ex Ægypto subuehebatur, omniũ rerum attenuata inopia erat. His cum lætari Antiochum conueniens esset, si reducendi eius causa exercitum Ægy-

ptum induxisset,quo specioso titulo ad omnes Asię & Græciæ ciuitates legationibus recipiẽdis literisq; dimittẽdis vsus erat:adeo est offensus,vt multo acrius infestiusq; aduersus duos, q̃ ante aduersus vnum pararet bellum. Cyprum extẽplo classem misit: ipse primo vere cum exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias quod per eum regnum patrium recępisset, petentibusq; vt suum munus tueretur,& diceret potius quid fieri vellet,q̃ hostis ex socio factus vi atq; armis ageret,respondit: non aliter neq; classem reuocaturum,neq; exercitum reducturum,nisi sibi & tota Cypro & Pelusio agroq; qui circa Pelusiacũ hostium Nili esset cederet:diemq; præstituit,intra quam de conditionibus peractis responsum acciperet. Postq̃ dies data induciis præterit, nauigãtibus hostio Nili ad Pelusium per deserta Arabiæ ad Memphim incolebant, & ab cæteris Ægyptiis partim voluntate partim metu, ad Alexandriã * modicis itineribus descendit. Ad Leusinem trangresso flumen,qui locus quatuor milia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenientes salutasset,dextramq; Popilio porrigeret,tabellas ei Popilius scriptum habẽtes tradit,atq; omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis,cum se consideraturum adhibitis amicis quid faciendum sibi esset dixisset: Popilius pro cætera asperitate animi virga quam in manu gerebat circumscripsit regem, ac prius q̃ hoc circulo excedas, inquit, redde responsum senatui quod referam. Obstupefactus tam violento imperio parumper cum hæsitasset. Faciam, inquit, quod censet senatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam socio atque amico porrexit. Die deinde finita cum excessisset Ægypto Antiochus, legati corcordia etiam autoritate sua inter fratres firmata, inter quos vix dum conuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quę iam vicerat prælio Ægyptias naues classem Antiocho dimittũt. Clara ea p gentes legatio fuit,quod haud dubie adempta Antiocho Ægyptus habenti iã, redditũq; patriũ regnũ stirpi Ptolemæi fuerat. Cos. eius anni sicut alterius clarus consulatus insigni victoria,ita alterius obscura fama,quia materiã res gerendi nõ habuit. Iam primum cum legionibus ad conueniendũ diem dixit,nõ auspicato templũ intrauit:vitio diem dictam esse augures,cũ ad eos relatum est,decreuerũt. Profectus in Galliam circa Macros cãpos ad montes Siciminam & Papinum statiua habuit: deinde circa

eadem loca cum sociis nominis Latini hibernabat. Legiones Romanæ, quod vitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem cui Sardinia euenerat, in prouincias iere: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; sortem habebat) inter ciues & peregrinos patres censuerant. Et Popilius & ea legatio quæ missa ad Antiochum erat Romam rediit: retulit cõtrouersias inter reges sublatas esse, exercitumq; ex Ægypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati venerunt: Antiochi legati referentes omni victoria potiorem pacẽ regi quæ senatui placuisset visam, eumq; haud secus quàm deorum imperio legatorum Romanorum iussis paruisse. gratulati deinde victoriam sunt, ad quam ope si quid imperatum foret adfuturum regem fuisse. Ptolemæi legati communi nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S P Q R quàm parentibus suis, plus quàm diis immortalibus debere: per quos obsidione miserrima liberati essent, regnum patrium propè amissum recæpissent. Responsum ab senatu est, Antiochum recte atq; ordine fecisse quod legatis paruisset, gratumq; id esse S P Q R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræq; si quid per se boni commodiq; euenisset, id magnopere senatum lętari: daturumq; operam, vt regni sui maximum semper præsidium positum esse in fide populi Romani ducant. Munera legatis vt ex instituto mittẽda curaret, C. Papirio prætori mandatum. Literæ deinde Macedonia allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: Persea regem in potestatem consulis venisse. Dimissis legatis, disceptatum inter Pisanos Lunensesq; legatos: Pisanis querentibus agro se à colonis Romanis pelli, Lunensibus affirmantibus eum de quo agatur à triumuiris agrum sibi assignatum esse. Senatus qui de finibus cognoscerent statuerentq; quinqueuiros misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sempronium Muscam, L. Næuium Balbũ, C. Apuleium Saturninũ. Et ab Eumene & ab Attalo, & ab Athenæo fratribus communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Masgabæ regis Masinissæ filio Puteolis nauem egresso præsto fuit obuiam missus cum pecunia L. Manlius quæstor, qui Romã eum publico sumptu perduceret. Aduenienti extẽplo senatus datus est. Is adulescens ita locutus est, vt quæ rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemorauit quot pedites equitesq;, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriẽnio pater suus in Ma-

cedoniam miſit. Sed duas res ei rubori fuiſſe, vnam quod rogaſſet
eum per legatos ſenatus quæ ad bellum opus eſſet, & non impe-
raſſet, alteram quod pecuniam ei pro frumēto miſiſſet. Maſiniſſam
meminiſſe regnum à populo Romano partum auctumq́; & mul-
tiplicatum habere: vſu regni contentum, ſcire dominiū & ius eo-
rum qui dederint eſſe. Sumere itaq; eoſdem non ſe rogare æquum
eſſe: neq; emere ea ex fructibus agri ab ſe dati quæ ibi proueniant.
Id Maſiniſſæ ſatis eſſe & fore, quod populo Romano ſupereſſet.
Cum iis mandatis à patre profectum, poſtea conſecutos equites,
qui deuictam Macedoniam nuntiarent: gratulatumq́; ſenatui iu-
berent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri ſuo eſſe, vt Romam
venire velit Iouiq́; Opt. Max. ī Capitolio ſacrificare & grates age-
re: id, niſi moleſtum ſit, vt ei permittatur ab ſenatu petere. Reſpon
ſum regulo eſt: Facere patrem eius Maſiniſſam quod virum gratū
bonumq́; facere deceat, vt pretium honoremq́; debito beneficio
addat. Et populum Romanum ab eo bello punico forti fideliq́;
opera adiutum, & illum fauēte regnum populo Romano adeptū:
æquitate ſua poſtea trium regum bellis deinceps, omnibus fun-
ctum officiis. Victoria vero populi Romani lætari eum regem mi
rum non eſſe, qui ſortem omnem fortunæ regniq́; ſui cum rebus
Romanis immiſcuiſſet. Grates diis pro populi Romani victoria
apud ſuos penates ageret, Romę filium pro eo acturum. Gratula-
tum quoque ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relinquere re-
gnum & Africa excedere, præterq̄ quod illi inutile eſſet, non eſſe è
republica P R ſenatum cenſere. petenti Maſgabæ vt Hanno Ha- *
milcaris filius hoſpes in locum exigeret. Munera ex ſenatus cōſul-
to emere regulo quæſtor iuſſus ex C pondo argenti, & proſequi
eum Puteolos, omnemq́; ſumptum quo ad in Italia eſſet præbe-
re, & duas naues conducere quibus ipſe comitesq́; regis in Afri-
cam deueherentur: & comitibus omnibus liberis ſeruiſq́; veſti-
menta data. Haud ita multo poſt de altero Maſiniſſę filio Miſa-
gene literæ allatæ ſunt: miſſum eum ab L. Paulo poſt deuictum
Perſea in Africam cum equitibus ſuis, nauigantem diſperſa claſſe
in Hadriatico mari Brundiſium tribus nauibus ægrum delatum.
Ad eum cū iiſdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant,
L. Stertinius q̄ſtor Brūdiſiū miſſus: iuſſusq́; curare vt ædes hoſpi-

* *

In quatuor vrbanas tribus deſcripti erāt libertini, præter eos qui=

bus filius quinquenni maior ex S C esset. Eos vbi proximo lustro censi essent censeri iusserunt: & eos qui prædium prędiáue rustica pluris sestertium XXX milium haberent, cēsendi ius factum est. Hoc cum ita seruatum esset, negabat Claudius suffragii lationem iniussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini vniuerso adimere posse. Neq; enim si tribu mouere posset, quod sit nihil aliud q̄ mutare iubere tribum, ideo omnibus V & XXX tribubus emouere posse: id est ciuitatem libertatemq; eripere, non vbi censeatur finire, sed censu excludere. Hæc inter ipsos disceptata: postremo eò descensum est, vt ex IIII vrbanis tribubus vnam palàm in atrio libertatis sortirentur, in quam oēs qui seruitutem seruissent coniicerent. Exquilinæ sors exiit: in ea T. Gracchus pronuntiauit libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit. gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perseuerasset: & Claudio, qui non impedisset. Plures q̄ à superioribus, & senatu emoti sunt, & equos vendere iussi: oēs iidem ab vtroq; & tribu remoti, & ærarii facti: neq; vllius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia Petentibus vt ex instituto ad sartatecta exigenda, & ad opera quæ locassent probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem anno C. Cicereius ędem in monte Albano dedicauit, quinquennio postq̄ vouit. Flamē Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus. Q. Ælio M. Iunio Coss. de prouinciis referētibus, censuere patres duas prouincias Hispaniam rursus fieri, quæ vna per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumq; eosdem L. Paulū, & L. Anicium obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium eius regni formando composuissent. Coss. Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis. Prætorum sortes fuere, Q. Cassii vrbana, M. Iuuentii Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fuluii Hispania citerior, C. Licinii Neruæ vlterior. A. Manlio Torquato Sardinia obuenerat: nequiit ire in prouinciā, ad res capitales quærendas ex S C retentus. De prodigiis deinde nuntiatis senatus est consultus. Ædes deorum penatiū in velia de cœlo tacta erat, & in oppido Mineruio duę portæ & muri aliquātum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuuii fax ī cœlo visa erat. Et Calatiæ in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nuntiabat è fo

co suo sanguine per triduum & duas noctes manasse. Ob id maxi me Xuiri libros adire iussi, supplicationem in diem vnum popu/ lo edixerunt, & L capris in foro sacrificauerunt: & aliorum prodi giorum causa diem alterum supplicatio circa omnia puluinaria fuit, & hostiis maioribus sacrificatũ est, & vrbs lustrata. Inde quod ad honorem deũm immortalium pertineret, decreuit senatus, vt quoniam perduelles superati Perseus & Gentius reges cum Mace donia atque Illyrico in potestate P R essent: vt quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio Coss. ob deuictum Antiochum regẽ da/ ta ad oĩa puluinaria essent, tanta Q. Cassius & M. Iuuentius Prr. curarẽt danda. Legatos deinde, quorꝫ de sentẽtia impp. L. Paulus, L. Anicius, cõponerent res, decreuerũt: decẽ in Macedoniã, quinqꝫ in Illyricum. In Macedoniã sunt hi nominati. A. Postumius Lu/ scus, C. Claudius, ambo censorii: C. Licinius Crassus collega in cõsulatu Pauli, tum protogato imperio prouinciam Galliam ha/ bebat. His consulatibus addidere Cn. Domitium Ænobarbum, Serg. Cornelium Syllam, L. Iuniũ, C. Antistiũ Labeonem, T. Nu/ misium Tarquiniensium, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus cõsularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Pãphilus (hic priore anno, Cicereius multis ante annis Pr. fuerat) P. Terẽtius Tuscíueicanus, P. Manilius. Moniti deinde Coss. à patribus, vt quoniã alterũ ex his succedere C. Licinio, qui legatus noĩatus erat, in Galliam oporteret: primo quoqꝫ tpe pro= uincias aut cõpararent inter se, aut sortirentur. sortiti sunt. M. Iu/ nio Pisæ obuenerunt (quem prius q̃ in prouinciam iret, legatio/ nes quæ vndiqꝫ Romam gratulatum cõuenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ælio Gallia. Cæterum quanquam tales viri mitterentur, quorꝫ de cõsilio sperari posset impp. nihil indignum nec clemẽtia, nec grauitate P R decreturos esse: tñ in senatu quoqꝫ agitata est summa consilioꝝ, vt inchoata oĩa legati ab domo ferre ad imperatores possent. Omnium primum liberos esse placebat Macedonas atqꝫ Illyrios, vt oĩbus gentibus appareret, arma P R non liberis seruitutẽ, sed cõtra seruientibus libertatem afferre: vt & in libertate gentes quæ essent, tutã eam sibi ꝑpetuamqꝫ sub tutela esse: & quæ sub regibus viuerent, & in præsens tẽpus mitiores eos iustioresqꝫ respectu populi Romani habere se: & si quando bellũ cũ populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius victoriam Romanis, sibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoque

Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesq; prædiorum rusticorum tolli placebat. Nam neq; sine publicano exerceri posse: & vbi publicanus est, ibi aut ius publicum vanum, aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse: vbi in medio præda administrantibus esset, ibi nunquã causas seditionum & certaminis defore. Commune consilium gentis esset, ne improbum vulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderationi datam, ad licentiam pestilentem traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, vt suum quæq; consilium haberet, placuit: & dimidium tributi quàm quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatisq; relicta, in quibus præsens tractatio rerũ certiora subiectura erat cõsilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus frater regis Eumenis maxime conuertit in se omnium oculos animosq;. exceptus enim est ab his qui simul eo bello militauerunt, haud paulo benignius quàm si ipse rex Eumenes venisset. Adduxerant eum duæ in speciẽ honestæ res, vna gratulatio conueniens in ea victoria quam ipse adiuuisset: altera querimonia Gallici tumultus, A duerteq; gladiis regnũ in dubiũ adductum esse. Suberat & secreta spes honorum præmiorumq; ab senatu, quę vix salua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni autores, qui spe cupiditatem eius elicerẽt: eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ esse, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Persĩ fido socio. Itaque vix statui posse, vtrum quæ pro se, an quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis impetrabilia forent: adeo vniuersos omnia & huic tribuere, & illi vero negare. Eorum hominum (vt res docuit) Attalus erat, qui quantum spes spopondisset cuperent, ni vnius amici prudens monitio velut frenos animo eius gestienti secundis rebus imposuisset. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipsum à non securo Eumene Romam missus speculator rerum quæ à fratre agerentur, monitorq; fidus si decedi fide vidisset. Is ad occupatas iam aures sollicitatumq; iam animum cum venisset, aggressus tempestiuis temporibus rem propè prolapsam restituit: aliis alia regna creuisse rebus dicẽdo, regnum eorum nouum, nullis vetustis fundatum opibus fraterna stare concordia: quod vnus nomen regium & præcipuum capitis insigne

gerat, omnes fratres regnent. Attalum vero, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat: neq; eo solū quia tantas præsentes eius opes cernat, sed quod haud ambiguum prope diem regnaturum eum infirmitate ætateq; Eumenis esset nullam stirpem liberūm habentis (nec dum enim agnouerat eū qui postea regnauit.) Quid attineret vim afferre rei sua sponte mox ad eum aduenturæ! Accessisse etiam nouam tempestatem regno tumultus Gallici, cui vix consensu & concordia regum resisti queat. Si vero ad externū bellum domestica seditio adiiciatur, sisti non posse: nec aliud eum q̄ ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni erepturum. Si vtraq; gloriosa res esset, & seruasse fratri regnum & eripuisse, seruati tamen regni quæ iuncta pietati sit potiorem laudē fuisse. Sed enimuero cum detestabilis altera res & proxima parricidio sit, quid ad deliberationem dubii superesse! Vtrum enim partem regni petiturum esse, an totum erepturū! si partem: ambo infirmos distractis viribus, & oībus iniuriis obnoxios fore. Si totū, priuatum ne ergo maiorē fratrem, an exulē illa ætate illa corporis infirmitate, an vltimum mori iussurum! Egregium enim vt fabulis traditus impiorum fratrum euentus taceatur, Persei exitum videri: qui ex fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, velut præsentibus diis exigentibus pœnas, ad pedes victoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui nō illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamq; laudaturos, si fidē ad vltimum fratri pręstitisset. Hæc plus valuere in Attali animo. Itaq; introductus in senatum, gratulatus victoriam, & sua merita eo bello, fratrisq; (si qua erant) & Gallorum defectionem, quę nuper ingēti motu facta erat, exposuit. Petiit vt legatos mitteret ad eos, quorum autoritate ab armis auocarentur. His pro regni vtilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petiit. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturū crediderant, curiam excessit. Vt raro aliās quisq̄ rex aut priuatus, tanto fauore tantoq; omniū assensu est auditus: omnibus honoribus muneribusq; & præsens est cultus, & proficiscētem prosecuti sunt.

Inter multas Asiæ Græcięq; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem conuerterunt. Nam cum primo in veste candida visi essent, quod & gratulantes decebat, &, si sordidam vestem habuissent, lugentium Persei casum præbere speciem poterāt: postq̄ consulti ab Marco Iunio consule patres, stantibus in comitio le-

gatis, an locum Lautiam senatumq; darent, nullum hospitale ius in iis seruandum censuerunt: egressus è curia consul, cum Rhodii gratulatum se de victoria purgatumq; ciuitatis crimina dicentes venisse, petissent vt senatus sibi daretur, pronuntiat: sociis & amicis, & alia comiter atq; hospitaliter præstare Romanos, & senatũ dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, vt amicorum sociorum numero habendi sint. His auditis prostrauerunt se oẽs humi, consulemq; & cunctos qui aderant orantes, ne noua falsaq; crimina plus obesse Rhodiis æquum censerent, q̃ antiqua merita quorum ipsi testes essent. Extemplo veste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circũibant, orantes vt prius cognoscerent causam q̃ condẽnarentur. Marcus Iuuentius Talua ꝑtor cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, populũ aduersus Rhodios incitabat: rogationemq; ꝓmulgauerat, vt Rhodiis bellum indiceretur, & ex magistratibus eius anni deligerẽt q ad id bellum cum classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduersabantur. Sed & prætor nouo maloq; exemplo rem ingressus erat, quod ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua vnius sentẽtia rogationem ferret: vellent iuberent ne Rhodiis bellum indici: cum antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum. & tribuni plebis: cũ ita traditum esset ne quis prius intercederet legi, q̃ priuatis suadendi dissuadendiq; legem potestas facta esset: eoq; persæpe euenisset, vt qui non professi essent se intercessuros, animaduersis vitiis legis ex ratione dissuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum venissent, desisterent victi autoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosq; omnia intempestiue agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum im-

* *

peccauerimus ne adhuc dubium est, pœnas ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginiensibus victis, Philippo Antiocho superatis, cum Romam venissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatum vobis Patres conscripti ex curia in Capitolium ad deos vestros dona ferentes: nunc ex sordido diuersorio vix mercede recepti, ac propè hostium more extra vrbem manere iussi, in hoc squalore venimus in curiam Romanã Rhodii, quos

prouinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas Illyriosq; liberos esse, vt audimus, iubetis, cum seruierint anteq̃ vobiscum bellarẽt (nec cuiusquam fortunæ inuidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hostes ex sociis facturi estis? Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia iusta sint præ vobis fertis: nec tam exitu eorum quod vincatis, quàm principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppugnata, Carthaginienses: Athenæ oppugnatæ, & Græcia in seruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia auxiliis Philippum hostem fecerũt. Antiochus ipse vltro, ab Ætolis hostibus vestris accersitus, ex Asia classe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide & saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperii vos deiicere conatus. Cum Perseo, socii vestri oppugnati, alii interfecti reguli principesq; gentium aut populorum, causa belli vobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego ciuitatis causam à Polyarato & Dione ciuibus nostris, & iis quos vt traderemus vobis adduximus. Si omnes Rhodii æque noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus fauimus, & quemadmodum Antiochi Philippiq; bello, pro vobis aduersus reges, sic nunc pro rege aduersus vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios iuuare, & quàm impigre capessere bella, C. Liuium, L. Æmilium Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia præfuerunt. Nunquam vestræ naues pugnauere sine nobis: nostra classe pugnauimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia aduersus Annibalem imperatorem: quæ victoria nobis eo gloriosior est, quod cum ad Samum magnam partem nauium aduersa pugna & egregiam iuuentutem amisissemus, ne tanta quidem clade territi, iterum ausi sumus regiæ classi ex Syria venienti obuiam ire. Hæc non gloriandi causa retuli, neque enim ea nunc nostra est fortuna: sed vt admonerem quemadmodum adiuuare socios solerent Rhodii. Præmia Philippo & Antiocho deuictis amplissima accæpimus à vobis. Si quæ vestra nunc est fortuna deũm benignitate & virtute vestra, ea Persei fuisset, & præmia petitum ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecunia ne à nobis

adiutum, an frumento? auxiliis terrestribus an naualibus? Quod præsidium tenuisse nos? Vbi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quæreret, vbi miles noster, vbi nauis intra præsidia sua fuisset, quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud victorem, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos vtroq; de pace mittendo consecuti sumus, vt ne ab vtraq; parte gratiam iniremus, ab altera etiã crimen & periculum esset. Quanq̃ Perseus vere obiiceret, id quod vos non potestis Patres conscripti: nos principio belli misisse ad vos legatos, qui pollicerentur vobis quæ ad bellum opus essent: naualibus armis, iuuentute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. ne præstaremus per vos stetit, qui de quacunq; causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neq; fecimus igitur quicq̃ tanq̃ hostes, neq; bonorũ sociorũ defuimus officio, sed à vobis prohibiti præstare fuimus. Quid igitur? nihil'ne factũ neq; dictũ est ĩ ciuitate vestra Rhodii quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum est defensurus sum: non adeo insanio, sed publicam causam à priuatorum culpa segregaturus. Nulla enim est ciuitas quæ non & improbos ciues aliquãdo, & imperitã multitudinem semper habeat. Etiam apud vos fuisse audiui, qui assentando multitudini grassarentur: & secessisse aliquãdo à vobis plebem, nec in potestate vestra rempub. fuisse. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quisq̃ potest aliquos fuisse apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem nostram consiliis deprauarent? qui tamen nihil vltra valuerunt, q̃ vt in officio cessaremus. Non præteribo id, quod grauissimum est in hoc bello, crimen ciuitatis nostræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad Persea de pace misimus. quod infelix cõsilium furiosus (vt postea audiuimus) orator stultissimum fecit: quem sic locutum constat, tanq̃ C. Popilius legatus Romanus, quẽ ad summouendos à bello Antiochũ & Ptolemæum reges misistis, loqueretur. Sed tamen ea siue superbia, siue stultitia appellanda est, eadem quæ apud vos & apud Persea fuit. Tam ciuitatium q̃ singulorum hominũ mores sunt: gentes quoq; aliæ iracundæ aliæ audaces, quædam timidæ, in vinum, in venerem proniores aliæ sunt. Atheniensium populum fama est celerem & supra vires audacem esse ad conandũ: Lacedæmoniorum cunctatorẽ & vix in ea quibus fidit ingredientem. Nõ negauerim & totã Asiæ regionẽ inaniora parere ingenia,

& nostrorum

& nostrorum tumidiorem sermonem esse, quod excellere inter finitimas ciuitates videamur: & id ipsum non tam viribus nostris, q̃ vestris honoribus ac iudiciis. Satis quidem & tunc in præsentia castigata illa legatio erat, cum tam tristi responso vestro dimissa. Si tum parum ignominiæ pensum est, hæc certe tam miserabilis ac supplex legatio, etiam insolentioris q̃ illa fuit, legationis satis magnum piaculum esset. Superbiam, verborum presertim, iracundi oderunt, prudentes irriderent, vtiq; si inferioris aduersus superiorẽ est: capitali pœna nemo vnquã dignam iudicauit. Id enim vero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent: etiam deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur superat quod purgamus, si nec factum hostile vllum nostrũ est, & verba tumidiora legati offensionem aurium non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis nostræ tacite velut litẽ æstimari vestris inter vos sermonibus audio P C: fauisse nos regi & illũ vincere maluisse: ideo bello persequendos esse credunt. Alii vestrũ, voluisse quidem nos hoc, nõ tamẽ ob id bello persequendos esse: neq; moribus, neq; legibus vllius ciuitatis ita comparatum esse, vt si qui vellet inimicũ perire, vt si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His qui nos pœna nõ crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipsi nobis hanc dicimus legem, si omnes volumus quod arguimur, non distinguimus voluntatem à facto, omnes plectamur. Si alii principum nostrorum vobis, alii regi fauerunt: non postulo vt propter nos, qui partium vestrarum fuimus, regis fautores salui sint. Illud deprecor, ne nos ꝑpter illos pereamus. Non estis vos illis infestiores q̃ ciuitas ipsa: & hoc qui sciebant, pleriq; eorum aut profugerunt, aut mortẽ sibi consciuerũt: alii damnati à nobis in potestate vestra erunt Patres cõscripti. Cæteri Rhodii, sicut gratiã nullam meriti hoc bello, ita ne pœnã quidẽ sumus. Priorũ nostroꝝ benefactoꝝ cumulus, hoc quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cũ tribus regibus gessistis bella per hos annos: ne plus obsit nobis quod vno bello cessauimus, q̃ quod duobus bellis pro vobis pugnauimus. Philippũ Antiochum Persea tanquam tres sententias ponite. duæ nos absoluunt: vna dubia est, vt grauior sit. Illi de nobis si iudicarent, dãnati essemus. vos iudicate Patres cõscripti, sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis Patres cõscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, cum nemo Rhodiorum

arma aduersus vos laturos sit. Si perseuerabitis in ira, tempus à vobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quicquid Rhodiorum virorum fœminarum est, cum oĩ pecunia nostra naues conscendemus: ac relictis penatibus publicis priuatisq;', Romã veniemus: & oĩ auro & argẽto, qcquid publici, quicquid priuati est, in comitio in vestibulo curiæ vestræ cumulato, corpora nostra cõiugumq; ac liberorũ vestræ potestati permittemus, hic passuri quodcunque patiendum erit: procul ab oculis nostris vrbs nostra diripiatur, incendatur. Hostes Rhodios esse Romani iudicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis iudicium, quod nunquam iudicauimus nos vestros hostes, nec quicquã hostile, etiamsi omnia patiemur, faciemus. Secundum talem orationem vniuersi rursus procide runt, ramosq; oleæ supplices iactantes tandem excitati curia excesserunt. Tunc sentẽtiæ interrogari cœptæ. Infestissimi Rhodiis erant, qui consules prætores'ue aut legati gesserãt in Macedonia bellum. Plurimum causam eorum adiuuit M. Portius Cato, qui asper ingenio tum lenem mitemq; senatorem egit. Nõ inseram simulachrum viri copiosi quæ dixerit referẽdo: ipsius oratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa. Rhodiis responsum ita redditum est, vt nec hostes fierent, nec socii permanerent. Philocrates & Astymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere, quæ agerentur sciret, certioresq; suos faceret. In pręsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iusserunt præfectos. Hæc Rhodum nuntiata, quæ per se tristia fuissent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellum timuissent, in gaudium renuntiata verterunt. Itaq; extemplo coronã XX milibus aureorum decreuerunt: Theodotum præfectum classis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, vt nullum de ea re scitũ populi fieret aut literis mandaretur: quod nisi impetrarent, maior repulsis ignominia esset. Præfecti classis id vnius erat ius, vt agere de ea re sine rogatione vlla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, vt sociali fœdere se cũ Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam, q̃ ne spem regibus abscinderẽt auxilii sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc vtiq; petenda societas videbatur, nõ quæ tutiores eos ab aliis faceret: nec enim

timebant quenquam præter Romanos, sed quæ ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunii desciuere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparũt. Non ita fracti animi ciuitatis erant, vt non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut seipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi se insulæ paruæ & sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantę vrbis populum posset. Missa igitur iuuentute propere & Caunios, quanquam Cybiratarum asciuerant auxilia, coëgerunt imperio parere: & Mylassenses Alabandenosq́ue, qui Euromensium prouincia adempta, ad ipsos coniuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerũt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romę geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, sicut ante dictum est, in potestatẽ redacto, Scodræ quæ regia fuerat pręsidio imposito Gabinium præfecit: Rhizoni & Olcinio vrbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effusa. Hic præsidio imposito, in Molossidem trãsgressus: cuius omnibus oppidis præter Passaronem & Tegmonẽ, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis erãt, insignes & fauore Persei & odio aduersus Romanos, iidem vniuersę genti autores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia priuatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, vt communi ruina patriæ opprimerentur clauserunt portas, multitudinem vt mortem seruituti præponerẽt hortantes. Nemo aduersus præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis & ipse adulescens, cum maior à Romanis metus timorem à principibus suis vicisset: quæ vos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui letũ oppetissent sæpe fando audiui, qui patriam pro se perire ęquum censerent hi primi inuenti sunt. Quin aperimus portas, & imperiũ accipimus quod orbis terrarum accepit? Hæc dicẽtem cum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atque ibi offerentes se ipsi vulneribus interfecti: vrbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro diuisisq́ue

in hiberna copiis per opportunas vrbes, regressus ipse in Illyricũ, Scodrę, quò quinq; legati ab Roma venerant, euocatis ex tota prouincia principibus conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiauit de sententia consilii, S P Q R Illyrios esse liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis arcibus & castellis sese deducturũ: non solum liberos, sed etiã immunes fore Issenses & Taulantios, Dassaretiorũ Tirustaras Inittas Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorseis quoq; immunitatem dare, quod relicto Carauantio cũ armis ad Romanos transissent. Scodrensibus & Dassarẽsibus & Selepitanis cæterisq; Illyriis vectigal dimidium eius quod regi pendissent. Inde in tres partes Illyricũ diuisit, vnam eã fecit quæ supradicta est, alterã Labeatas omnes, tertiam Agrauonitas, & Rizonitas, & Olceratinos accolasq; eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna rediit. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentũ decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regressum ad Æginium & Agassas diripiendas mittit: Agassas quod cum Martio Cos. tradidissent vrbem, petita vltro societate Romana, defecerant rursus ad Persea: Æginiensium nouum crimen erat. Famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum vrbem ingressos hostiliter sæuierant. Ad Æniorũ quoq; hostiliter vrbem diripiendam L. Postumium misit, quod pertinacius q̃ finitimæ ciuitates in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciã, visendaq; quæ nobilitata fama magis auribus accæpta sunt q̃ oculis noscũtur, vt statuit: præposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cũ haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi sacrificio Apollini facto, inchoatas in vestibulo columnas, quibus impositurí statuas regis Persei fuerant, suis statuis victor destinauit. Lebadiæ quoq; tẽplum Iouis Trophonis adiit: ibi cum vidisset os specus, per quod oraculo vtentes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Ioui Hercynnæq; facto, quorũ ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, æuoq; ante insulæ ponte continenti iunctæ descendit. À Chalcide Aulidem traicit trium milium spacio distantem, portum inclytum statione quondam mille nauium Agamemnoniæ classis. Dianæq; templũ: vbi nauibus cursum ad Troiam, filia victima aris admota rex ille

tegum petiit. Inde Oropum Atticæ ventum est, vbi pro deo vates Amphilochus colitur, templumq; vetustum est fontibus riuisq; circa amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipsas vetustate famæ, multa tamen visenda habentes: arcem, portus, muros Piræum vrbi iungentes, naualia magnorum imperatorum, simulacra deorum hominumq; omni genere & materiæ & artium insignia. Sacrificio Mineruæ præsidi arcis in vrbe facto profectus, Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium, arx quoq; & isthmus præbuere spectaculũ: arx inter omnia in immanẽ altitudinẽ edita, scatens fontibus: isthmus duo maria ab occasu & ortu solis finitima artis faucibus dirimens. Sicyonẽ inde & Argos nobiles vrbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Æsculapii nobili tẽplo: quod V milibus passuum ab vrbe distans, nunc vestigiis reuulsorum donorum, tũ donis diues erat, quæ remediorum salutariũ ægri mercedem sacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificẽtia, sed disciplina institutisq; memorabilem: vnde per Megalopolim Olympiam ascẽdit. Vbi & alia quidem spectanda visa, & Iouem velut præsentem intuens motus animo est. Itaq; haud secus q̃ si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari iussit. Ita peragrata Græcia, vt nihil eorum, quæ quisq; Persei bello priuatim aut publice sensisset, inquireret, ne cuius metu sollicitaret animos sociorum: Demetriadem cum reuertit, in itinere sordidata turba Ætolorum occurrit. mirantiq; & percunctanti qd esset, defertur D L principes ab Lycisco & Tisippo circũsesso senatu per milites Romanos missos à Bebio præside interfectos: alios in exilium actos esse: bonaq; eorũ qui interfecti essent & exulum possidere qui arguebant. Iussis Amphipolim adesse, ipse conuento Cn. Octauio Demetriade, postq̃ fama accidit traiecisse iã mare X legatos, omnibus aliis omissis Apolloniam ad eos pgit. Quo cum Perseus obuiam Amphipoli nimis soluta custodia processisset (id diei iter est) ipsum quidem benigne allocutus est: cęterũ postq̃ in castra ad Amphipolim venit, grauiter increpuisse traditur C. Sulpicium: primum quod Persea tam procul à se vagari per prouinciam passus est: deinde quod adeo indulsisset militibus, vt nudare tegulis muros vrbis ad tegenda hibernacula sua paterentur: referriq; tegulas & resarciri tecta sicut fuerant iussit. Et Persea quidẽ cum maiore filio Philippo traditos A. Postumio in custo-

diam misit: filiã cum minore filio à Samothrace accitos Amphi-polim, omni liberali cultu habuit. Ipse vbi dies venit, quo adesse Amphipoli denos principes ciuitatium iusserat, literasq; omneis quæ vbiq; depositæ essent & pecuniam regiam conferri, cũ X legatis circumfusa omni multitudine Macedonum in tribunali cõsedit. Assuetis regio imperio tamen nouum formam terribilẽ præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusq;, quæ vel socios nedum hosteis victos terrere possent. Silentio per præconẽ facto, Paulus Latine quæ senatui quæ sibi ex consilii sententia visa essent pronuntiauit: ea Cn. Octauius Pr. (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. Omnium primum liberos esse iubere Macedonas, habẽteis vrbes easdem agrosq;, vtentes legibus suis, annuos creanteis magistratus: tributum dimidium eius quod pependissent regibus pendere P R. Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniam. vnam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnẽ sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientem versum, quà Perseus tenuisset vicos castella oppida, pręter Ænum & Maroneã & Abdera: trans Strymonem autem vergentia ad occasum Bisalticam omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundã fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui prope Axium flumen ad regionẽ oriẽtis colerent. Tertia pars facta, quã Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu, cingunt: ad septentrionem Bora mons obiicitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occasu pręter Axium amnẽ porrigitur: Edessa quoq; & Berœa eodẽ concesserunt. IIII regio trans Boram montem, vña parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum vbi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cuiusq; regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronuntiauit deinde, neq; cõnubium, neq; cõmercium agrorum ædificiorumq; inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Metalla quoq; auri atq; argenti non exerceri: ferri & ęris permitti: vectigal exercentibus dimidium eius impositum quod pependissent regi. Et sale inuecto vti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & sua fuisset, & continẽs esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiauit, qui sub re-

gno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam, salis cõmercium dedit: tertiæ regioni imperauit vt Stobos Pæoniæ deueherent, pretiumq; statuit. Naualem materiã & ipsos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent: excępta autẽ tertia omnes erãt: permisit vt prędidia armata in finibus extremis haberent. Hæc pronuntiata primo die conuentus, varie affecerũt animos. Libertas præter spem data arrexit, & leuatum annuum vectigal: regionatim commerciis interruptis ita videri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta: adeo quanta Macedonia esset, q̃ diuisui facilis, & à seipsa quæq; contempta pars esset, Macedones quoq; ignorabant. Pars prima Bisaltas habet fortissimos viros (trans Nessum amnem incolũt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit oẽs ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas vrbes Thessalonicen & Cassandriam habet, ad hoc Pallenẽ fertilem ac frugiferam terram; maritimas quoq; opportunitates ei præbent portus ad Toronem ac montem Athò (Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eubœam, alii ad Hellespontum opportune versi. Tertia regio nobiles vrbes Edessam & Berœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicosam gentem, incolas quoq; permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Lincestæ, & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq; cultu & aspera plaga est: cultorũ quoq; ingenia terræ similia habet: ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Diuisæ itaq; Macedoniæ partiũ vsibus separatis, quanta vniuersos teneat Macedonas formula dicta, cũ leges quoq; se daturũ ostẽdisset. Ætoli deinde citati, in qua cognitione magis vtra pars Romanis vtra regi fauisset quæsitum est, q̃ vtri fecissent iniuriam aut accępissent. Noxa liberati ĩterfectores, exiliũ pulsis æquetatum fuit ac mors interfectis. A. Bæbius vnus est dãnatus, quod milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic euentus Ætolorum causę, in omnibus Græcię gentibus populisq; eorum qui partis Romanorũ fuerant, inflauit ad intolerabilem superbiã aĩos: & obnoxios pedibus eorũ subiecit, quos aliqua parte suspicio fauoris in regẽ cõtigerat. Tria genera principũ ĩ ciuitatibus erant: duo quę adulando aut Romanorũ imperiũ aut amicitiam

regum sibi priuatim opes oppressis faciebant ciuitatibus: mediũ vnum vtriq; generi aduersum libertatem & leges tuebatur. His vt maior apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneso & ex Boëtia, & ex aliis Græciæ cõciliis adessent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantum, qui se propalàm per vanitatem iactassent tanquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto fauisse: reliquos per speciem tuendæ libertatis in conciliis aduersus Romanos oĩa instruxisse: nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi fractis animis partium, aleretur confirmareturq; autoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Ætolia Acarnaniaq; & Epiro & Boëtia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, vt ipsi edicto euocarent. Id duabus de causis factum: vna quod fiduciæ plus animorumq; esse Achæis ad non parendum credebant, & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & cæteros criminum autores delatoresq;. altera cur p̃sentes euocarent causa erat: quod ex aliis gentibus principum literas deprensas in cõmentariis regiis habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatum, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quęrendo deinde latius, qui publice aut priuatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendẽre: & ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt: quod Antenorem regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum commeatibus iuuissent. Duo securi percussi viri insignes: Andronicus Andronici filius Ætolus, quod patrem secutus arma cõtra populum Romanum tulisset: & Neo Thebanus, quo autore societatem cum Perseo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus aduocatũ concilium. pronuntiatum quod ad statum Macedoniæ ptinebat, senatores quos Synedros vocant legendos esse, quorũ consilio respublica administraretur. Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cũ liberis maioribus quàm XV annos natis præcedere in

Italiam placeret. Id prima specie sæuum, mox apparuit multitudini Macedonũ pro libertate sua esse factũ. Nominati sunt enim regis amici purpuratiq; duces exercituum, præfecti nauium aut præsidiorum, seruire regi humiliter, aliis superbe imperare assueti: prædiuites alii, alii quos fortuna nõ æquarent his sumptibus pares: regius omnibus victus vestitusq;, nulli ciuilis animus neq; legum neq; libertatis æquæ patiens. Omnes igitur qui in aliquis ministeriis regiis etiam qui in minimis legatiõibus fuerant, iussi Macedonia excedere, atq; in Italiam ire: qui nõ paruisset imperio, mors denuntiata. Leges Macedonię dedit cum tanta cura, vt non hostibus victis, sed sociis bene meritis dare videretur: & quas ne vsus quidem longo tempore, qui vnus est legum corrector, experiendo argueret. Ab seriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Asiæ ciuitates & ad reges missis qui denuntiarent, & cum circumiret ipse Græciæ ciuitates indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum & nobilium equorum conuenit: & legationes cum victimis, & quicquid aliud deorũ hominumq; causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, vt non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarẽtur. Epulæ quoq; legationibus paratę & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & cõuiuium instruere, & ludos parare, eiusdẽ esse qui vincere bello sciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq; æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem Mineruã Lunamq; matrem & cæteros deos quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse imp. face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisq; ignes coniecerunt. Notata est in illo conuentu Europæ Asiæq;, vndiq; partim ad gratulationem partim ad spectaculum cõtracta multitudine, tantis naualibus terrestribusq; exercitibus, ea copia rerum ea vilitas annonæ, vt & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraq; eius generis sint ab imperatore, non in vsum modo præsentem, sed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ venerat turbæ, non scænicum magis ludicrum, non certamina hominum aut curricula equorum, q̃ præda Macedonica omnis vt viseretur exposita, statuatum tabularumq;, textilium, & vasorum

ex auro & argento, & ære, & ebore factorũ ingenti cura in ea regia: vt nõ in pręsentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandreę erat, sed in perpetuum vsum fierent. Hęc in classem imposita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Paulus benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prętergressus vrbem, ad Spelęum (quod vocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios qui Persea iuuerant bello, misit, iussos ad Oricũ sibi occurrere: ipse Epirum petens quintisdecimis castris Passaronem peruenit. Haud procul inde Anicii castra aberant. ad quem literis missis, ne quid ad ea quę fierent moueretur: senatum pręd ã Epiri ciuitatium, quę ad persea defecissent, exercitui dedisse: summissis centurionibus in singulas vrbes, qui se dicerẽt ad pręsidia deducẽda venisse, vt liberi Epirotę sicut Macedones essent: denos principes ex singulis euocauit ciuitatibus. Quibus cum denuntiasset, vt aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimisit. ante in vlteriores q̃ in propiores profecti, vt vno die in omnes peruenirētur. Edita tribunis centurionibusq; erant quę agerentur: mane omne aurũ argentumq; collatum: hora quarta signum ad diripiendas vrbes datum est militibus: tantaq; pręda fuit, vt in equitem CCCC denarii, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta milia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum vrbium diruti sunt: ea fuere oppida circa LXX. vendita pręda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paulus ad mare Oricum descendit, nequaquam vt ratus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regię pręde esse indignabãtur. Orici cum missas cum Scipione Nasica Maximoq; filio copias inuenisset, exercitu in naues imposito in Italiam traiecit. Et post paucos dies Anicius conuentu reliquorũ Epirotarum Acarnanumq; acto, iussisq; in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causę reseruarat: & ipse nauibus expectatis, qbus vsus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit. Cum hęc in Macedonia Epiroq; gesta sunt, legati, qui cũ Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erãt, in Asiam peruenerũt. Induciis per hyemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hiberna concesserat Pergamum, grauiq; morbo

ęger fuerat. Ver primum ex domo exciuit: iamq; Synnada perue/
nerant, cum Eumenes ad Sardeis vndiq; exercitum contraxerat.
Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum Synnadis allocu/
ti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorum intrare eum
non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cũ
regulo Gallorum est locutus, retulitq; ferociorem eum deprecan=
do factum: vt mirum videri posset, inter tam opulentos reges An=
tiochum Ptolemęumq; tantum legatorum Romanorum verba
valuisse, vt extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momẽ/
ti fuisse. Romam primum reges captiui Perseus & Gentius in cu=
stodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tũ qui/
bus Macedonum denuntiatum erat, vt Romam venirent, princi/
pumq; Gręcię. nam hi quoq; non solum pręsentes exciti erant:
sed etiam si qui apud reges esse dicebantur, literis accersiti sunt.
Paulus ipse post dies paucos regia naue ingenteis magnitudinis,
quam XVI versus remorum agebant, ornata Macedonicis spo
liis, non insignium tantum armorum, sed etiam regiorum texti
lium, aduerso Tiberi ad vrbem est subuectus, completis ripis ob=
uiam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius & Octauius
classe sua aduecti. Tribus iis omnibus decretus est ab senatu triũ/
phus: mandatumq; Q. Cassio pretori cum tribunis plebis ex au/
toritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, vt iis quo
die vrbem triumphantes inueherentur imperium esset. Intacta
inuidia media sunt, ad summa fermè tendit. Nec de Anicii, nec de
Octauii triumpho dubitatum est: Paulum, cui ipsi quoq; se com/
parare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina mili=
tes habuerat: de pręda parcius q̃ sperauerant ex tantis regiis opi
bus dederat, nihil relicturis, si auiditati indulgeretur, quod in ęra/
rium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat ne=
gligenter adfuturus comitiis ferendę legis. Sed eos Seruius Sul/
picius Galba, qui tribunus militum secundę legionis in Macedo
nia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per
suę legionis milites sollicitando, stimulauerat vt frequentes ad
suffragium adessent: imperiosum ducem & malignum, antiquan/
do rogationem quę de triumpho eius ferretur, vlciscerentur: ple/
bem vrbanam secuturam esse militum iudicia: pecuniam illum
dare non potuisse, militem honorem dare posse: ne speraret ibi fru
ctum gratię vbi non meruisset. His incitatis, cũ in Capitolio ro/

gationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret, & priuatis lege dicendi locus esset ad suadendum, vt in re minime dubia, si quisquam procederet: Seruius Galba repente processit: & à Tr. postulauit, vt quoniam hora iam octaua diei esset, nec satis temporis ad demonstrandum haberet, cur L. Æmiliũ non iuberent triũphare: in posterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse. Cum tribunus dicere eo die si quid vellet iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoq; exacta acerbe munia militiæ, plus laboris, plus periculi q̃ desiderasset res iniunctum: contrà in pręmiis, in honoribus, oĩa arctata: militiamq;, si talibus succedat ducibus, horridiorem asperioremq; bellantibus, eandem victoribus inopẽ atq; inhonoratam futuram. Macedonas in meliore fortuna, q̃ milites Romanos, esse. Si frequentes postero die ad legem antiquandam adessent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu esse. His vocibus incitati, postero die milites tanta frequentia Capitoliũ compleuerunt, vt aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro vocatæ primæ tribus cum antiquarent, concursus in Capitolium principum ciuitatis factus est, indignum facinus esse clamitantium, L. Paulum tanti belli victorem dispoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atq; auaritiæ militari: in vno nimis se p ambitionẽ peccare. Quid si domini milites imperatoribus imponantur? In Galbam pro se quisq; probra ingerere. Tandem hoc tumultu sedato, M. Seruilius qui Cos. & magister equitum fuerat, vt de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicẽdiq; sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni cum ad deliberandum secessissent, victi autoritatibus principũ, de integro agere cœperunt: reuocaturosq; se easdem tribus renuntiarunt, si M. Seruilius aliiq; priuati qui dicere vellent dixissent. Tum Seruilius: Quantus imp. L. Æmilius fuerit Quirites, si ex alia re nulla æstimari possit, vel hoc satis erat, quod cum tam seditiosos & leues milites, tam nobilẽ, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicũ in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem seueritas imperii quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua disciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, si in L. Paulo accusando tirociniũ ponere & documẽtũ eloquẽtiæ dare voluit, non triumphũ impedire debuit: quem, si nihil aliud,

ſenatus iuſtum eſſe iudicauerat: ſed poſtero die q̄ triumphatum eſt priuatum eum viſurus eſſet, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cum primum magiſtratus ipſe cępiſſet, diē diceret, inimicum ad populum accuſaret. Ita & pretium recte facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello geſto: & pœnam, ſi quid & vetere gloria ſua & noua indignum feciſſet. Sed videlicet cui crimē nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit. Diem integrum heſterno die accuſandū L. Paulum petiit: quatuor horas, quantum ſupererat diei, dicendo abſumpſit. Quis vnquam tam nocens reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis expromi non poſſent? Quid interim obiecit quod L. Paulus, ſi cauſam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis cōciones parumper faciat: vnam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicii & à fauore & odio: vniuerſo iudicante P R apud cōcionē togatam & vrbanā prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius & intentius inſtitiſti: vigiliæ acerbius & diligentius circumitæ ſunt: operis plus q̄ antea feciſti, cū ipſe imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne victorem quidem te adquieſcere paſſus eſt: ſtatim ad perſequendos hoſtes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere poſſet, pecuniam regiam tranſlaturus in triumpho eſt & in ærarium laturus. Hæc ſicut ad militum animos ſtimulandos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ parum auaritiæ ſuæ inſeruitū cenſent: ita apud P R nihil valuiſſent: qui vt vetera atq; audita à parentibus ſuis non repetat, quæ ambitione imperatoꝝ clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperii victoriæ partæ: ꝓximo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magiſtrū equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaque accuſatorem id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionē Pauli fuiſſe. Tranſeatur ad alteram concionē: nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem ruborem incutere, & verecundiam aliquam imperatoris violādi adferre poſſit. Equidem ipſe aliter affectus animo ſum, qui apud exercitum mihi loq videar: q̄ paulo ante eram, cum ad plebem vrbanā ſpectabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romæ, præter Perſea, q triumphari de Macedonibus nolit, & eum non iiſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas viciſtis? Vincere vos ꝓhibuiſſet, ſi

potuiſſet, qui triumphanteis vrbem inire ꝓhibet. Erratis milites, ſi triumphum imperatoris tantum, & non militum quoq;, & vniuerſi P R eſſe decus cenſetis. Non vnius hoc Pauli. Multi etiam qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli
* Macedonici poteſt, q̃ C. Lutatio primi Punici belli, quam P. Cornelio ſecundi, q̃ illis qui triumphauerunt. Nec L. Paulum minorẽ aut maiorem imperatorem triumphus faciet: militum magis in hoc vniuerſiq; populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus clariſſimum quemq; ciuem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Athenienſem lacerantem inuidia principes ſuos videatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus veſtris eſt, quem tamen ante receptam per eum à Gallis vrbem violarunt: ſatis inſuper vobis in P. Africano, Literni domicilium & ſedem fuiſſe domitoris Africæ, Literni ſepulchrum oſtendi. Erubeſcamus, gloria ſi par illis viris L. Paulus, iniuria veſtra exequetur. Hęc igitur primum infamia deleatur, fœda apud alias gẽtes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut Africani, aut Pauli ſimilis eſſe ingrata & inimica bonis ciuitate velit? Si infamia nulla eſſet, & de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non cõmunem nominis Romani gloriã habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Pœnis, ipſorum tãtum imperatorum, an populi Romani dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthaginiẽſibusq; triũphi acti ſunt: ſic non M. Curius tantum nec P. Cornelius, ſed Romani triumpharunt. Militum quidem propria eſt cauſa: qui & ipſi laureati, & quiſq; donis quibus donati ſunt inſignes, Triumphũ nomine cient, ſuasq; & imp. laudes canentes per vrbem incedunt. Si quando nõ deportati ex prouincia milites ad triumphum ſint, fremunt: & tamen ſuum quoq;, ſe abſenteis, quod ſuis manibus parta victoria ſit, triumphare credunt. Si quis vos interroget milites, ad quam rem in Italiam deportati & non ſtatim confecta prouincia dimiſſi ſitis: quid Romam frequentes ſub ſignis veneritis: quid moremini hic, & non diuerſi domos quiſq; abeatis veſtras: quid aliud reſpondeatis, q̃ vos triumphanteis videri velle? Vos certe victores conſpici velle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo patre huius & de Antiocho eſt: ambo regnabat cum de his triumphatum eſt. De Perſeo capto in vrbem cũ liberis abdu-

cto non triumphabitur? Quod si in curru scandentes Capitoliũ auratos purpuratosq; ex inferiore loco Lucius Paulus in turba togatorum vnus priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octaui, vtrũ vos digniores triumpho esse, an me censetis? currum ei cessuri, & præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri: & vos Gentium q̃ Persea duci in triumphum mauultis Quirites, & de accessione potius belli q̃ de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ vrbem inibunt, & nauales socii? Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spectabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet? Quò nam abdentur illa tot milia armorum detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, marmorea, eburnea: tabulæ pictæ, textilia: tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiua in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximũ? nobilissimus opulentissimusq; rex captus vbi victori populo ostenditur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, pleriq; meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filii regis, tanta nomina subtrahentur ciuitatis oculis? Ipsum L. Paulum bis Cos. domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere vrbem curru ingredientem auent. Ad hoc fecimus consulem, vt bellum per quadrienniũ ingenti etiam pudore nostrum tractum perficeret: cui sortito prouinciam, cui proficiscenti præsagientibus animis victoriam triũphumq; destinauimus, ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantum, sed deos etiam suo honore fraudaturi: diis quoq; enim non solum hominibus debetur. Vtrum maiores vestri omnium magnarum rerum & principia exorsi ab diis sunt, & finem eum statuerunt? Consul proficiscens prætor ue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eosdẽ deos quibus vota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit. Pars non minima triũphi est, victimę præcedẽtes: vt appareat diis grates agentẽ imperatorem ob rempublicam bene gestã redire. Omnes illas victimas quas traducendas in triũpho vindicauit, alias alio cædente mactatę. illas quidẽ epulas senatus, quæ nec priuato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur: vtrũ hoĩum voluptatis causa, an deorum hominumq;: autore Seruio Galba turbaturi estis? L. Pauli triumpho portæ claudentur?

rex Macedonum Perseus cum liberis & turba alia captiuorũ, spo/lia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquam rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decreuit potius, q̃ qd Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius q̃ illum audi. Ille nihil prę terq̃ loq, & ipsum maledice ac maligne didicit: ego ter & vicies cũ hoste per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus ma/num conserui spolia retuli: insigne corpus honestis cicatricibus omnibus aduerso corpore exceptis habeo. Nudasse deinde se dici/tur, & quo quæq; bello vulnera accępta essent retulisse. Quæ dum ostentat, adapertis forte quæ velanda erant, tumor inguinum pro ximis risum mouit. tum, hoc quoq; quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; persedendo habeo: nec magis me eius q̃ cicatricum harum pudet pœnitetq;, quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendã domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro sæpe vexatum corpus vetus miles adulescentibus militibus osten di, Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, si videtur, tribu/ni ad suffragium tribus: ego ad vos milites

*   *

summam omnis captiui auri argentiq; translati H-S millies du/centies fuisse, Valerius Antiãs tradit: quæ haud dubie maior ali/quanto summa ex numero plaustrorum ponderibusq; auri argen ti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum aut in bel lum proximum absumptum, aut in fuga cum Samothracem pe/teret dissipatum, tradunt: eoq; id mirabilius erat, quod tantum pe cuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coacer/uatum fuerat. Itaq; admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contrà prædiues, bellare cũ Romanis cœpit. Ipse postremo Pau/lus in curru, magnam cũ dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens. post currum inter alios illustres viros filii duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæq; ordinibus. Pediti in singulos dati centeni, du/plex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuisse cre/dunt, & pro rata aliis, si aut non refragati honori eius fuissent, aut benigne hac ipsa summa nuntiata acclamassent. Sed nõ Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per vrbem hostium ductus, sed

etiam

etiam victor Paulus auro purpuraq; fulgēs. Nam duobus è filiis, quos duobus datis in adoptionē, solos nominis sacrorꝫ familięq; heredes retinuerat domi, minor fermè XII annos natus, quinq; diebus ante triumphum, maior XIIII annorꝫ triduo post triū phum decessit: quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinātes triumphos oportuerat. Paucis post diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cū de suis rebus ge/ stis more cæterorꝫ imperatorum disseruisset, memorabilis eius ora tio & digna Romano principe fuit. Quanq̄ & q̄ feliciter rempu/ blicam administrauerim, & quod duo fulmina domum meam ꝑ hos dies perculerint, non ignorare vos Quirites arbitror, cum spe ctaculo vobis nunc trimphus meus, nunc funera liberorꝫ meorū fuerint: tamen paucis quæso sinatis me cum publica felicitate cō parare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia classem à brundisio sole orto solui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyrā tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & classibus lustra sacrificaui. A' Del phis quinto die in castra perueni: vbi exercitu accępto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progressus quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia eius saltum ad Petram euasi: & ad pu/ gnam rege coacto acie vici: Macedoniam in potestatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, vt semper successori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarū deinde secundarum rerū velut prouentus secutus: ciuitates omnes Macedoniæ se dedide/ runt: gaza regia in potestatem venit: rex ipse, tradentibus propè ipsis diis, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia iam fortuna mea videri, eoq; suspecta esse. Ma/ ris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia in Italiā traicien/ da & victore exercitu transportando. Postq̄ omnia secundo na/ uium cursu in Italiam peruenerunt, neque erat quod vltra preca/ rer, illud optaui, vt cum ex summo retro volui fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quàm respublica sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni ca/ lamitate spero, quod triūphus meus velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpo/ situs. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis morta/

lium exempla spectemur, ille qui ante se captiuos captiuus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet. ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filii currum ex Capitolio propè
* iam expirantem veni: neq; ex tanta stirpe liberũm superest qui Lucii Æmilii Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent. Pauli in domo præter se nemo superest. Sed hanc cladem domus meæ, vestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur. Hæc tanto dicta animo magis confundere audientium animos, quàm si miserabiliter orbitatem suam deflẽdo locutus esset. Cn. Octauius Calend. Decembribus de rege Perseo naualem triũphum egit. Is triumphus sine captiuis fuit, sine spoliis. Dedit sociis naualibus in singulos denarios septuagenos quinque, gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magistris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus est: patres censuerunt vt Quintus Cassius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiã duceret, comites pecuniam argentum instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos post dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosq; obsides adportantes. Eis in senatum introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationis, non sua voluntate Cotyn bello iuuisse Persea, quod osibdes dare coactus esset: orantibusq; vt eos pretio quantum ipsi statuissent patres redimi paterentur: responsum ex autoritate senatus est: populum Romanum meminisse amicitiæ quę cum Cotye maioribusq; eius & gente Thracum fuisset. obsides datos crimen non criminis defensionem esse, cum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cæterum etsi Cotys Persei gratiam prætulisset amicitiæ populi Romani: magis quid se dignum esset, quàm quid merito eius fieri posset, æstimaturum: filium atque obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani: pretium eorum malle relinquere in accipientium animis, quàm præsens exigere. Legati nominati, T. Quintius Flaminius, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos binũm milium æris. Bitis cum cæteris obsidibus à Carseo-

lis accersitus, ad patrem cum legatis missus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inusitatæ ante magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt. Hærente adhuc non in animis modo, sed penè in oculis memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyriisq;. Similia omnia magis visa hominibus quàm paria: minor ipse imp. & nobilitate Anicius cum Æmilio, & iure imperii Pr. cum Cos. collatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; sicut præfulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra mariq; ferocem locisq; munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiæq; omnes stirpis cæperat: transtulit in triumphum multa militaria signa spoliaq; alia & supellectilem regiam: auri pondo XX & VII, argenti X & IX pondo: denariũm tria milia: & CXX milia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini quantum ciuibus, & sociis naualibus dedit quantum militibus. Lætior hũc triumphum est secutus miles, multisq; dux ipse carminibus celebratus. H-S ducenties ex ea præda redactum esse, autor est Antiãs, præter aurum argentumq; quod in ærarium sit latum: quod quia vnde redigi potuerit non apparebat, autorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis & coniuge & fratre Spoletium in custodiam ex senatus cõsulto ductus: cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti: recusantibusq; custodiam Spoletinis Igituruium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ CCXX lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrracinis Q. Cassius ex senatus cõsulto tribuit. Consules eo anno agro tantum Ligurum populato, cũ hostes exercitus nunquam eduxissent, nulla re memorabili gesta, Romam ad magistratus subrogandos redierunt: & primo comitiali die consules crearunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores postero die, L. Iulium, L. Apuleiũ Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ vrbanæ prouinciæ sunt decretæ duę Hispaniæ, Sicilia ac Sardinia. Inter-

calatum eo anno: postridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flaminium: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Prusia venit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu vrbem ingressus, ad forum à porta tribunalq; Q. Cassii prætoris perrexit: concursuq; vndiq; facto, deos qui vrbem Romam incolerent, senatumq; & populum Romanum salutatum se dixit venisse: & gratulatum quod Persea Gentiumq; reges vicissent, Macedonibusq; & Illyriis in ditionem redactis auxissent imperium. Cum prætor senatum ei, si velit, eo die daturum dixisset, biduum petiit, quo templa deûm vrbemq; & hospites amicosq; viseret. Datus qui circunduceret eum L. Cornelius Scipio quæstor, qui & Capuam ei obuiam missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesq; eius benigne reciperent, conductæ. Tertio post die senatum adit, gratulatus victoriam est: merita sua in eo bello commemorauit: petiit, vt votum sibi soluere, Romæ in Capitolio X maiores hostias, & Præneste vnam Fortunæ liceret: ea vota pro victoria populi Romani esse. Et vt societas secum renouaretur: agerq; sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli possiderent, daretur Filium postremo Nicomedem senatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore est adiutus. Itaq; cætera quæ petebat concessa: de agro responsum est, legatos ad rem inspiciendam missuros. Si ager P R fuisset, nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius iniuria quidquam ei datum vellet P R. Ne quod detur quidem gratum esse donum posse, quod eum qui det vbi vellet ablaturum esse sciat. Facile Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P R documento Ptolemæum Ægypti regem esse. Cum hoc responso Prusias est dimissus. Munera ei ex sestertiis iussa dari, & vasorum argenteorũ pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent: & vt victimæ aliaq; quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ, seu Præneste immolare vellet, regi ex publico sicut magistratibus Romanis præberentur: & vt ex classe quæ Brundisii esset naues longæ vi-

ginti assignarentur quibus vteretur: donec ad classem dono datam ei rex peruenisset, L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptumq; ipsi & comitibus præberet donec nauem conscendisset. Mire lętum & ea benignitate in se populi Romani regem fuisse, ferunt: munera sibi ipsum emisse: filium iussisse donum P R accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius eum regem indignum maiestate nominis tanti tradit: pileatum capite raso obuiam ire legatis solitum, libertumq; se P R ferre, & ideo insignia ordinis eius gerere. Romæ quoque cum veniret in curiam summisisse se, & osculo limen curiæ contigisse: & deos seruatores suos senatum appellasse: aliamq; orationem non tam honorificam audientibus, quàm sibi deformem habuisse. Moratus circa vrbem XXX haud amplius dies, in regnũ est profectus.

REGISTRVM.

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L.

Omnes sunt quaterni præter L. qui est duernus.

VENETIIS IN ÆDIBVS LVCAE ANTONII IVNTAE FLORENTINI M. D. XXXI NONIS AVGVSTI.

L A

